گوڵ سوو

مجلەیەگ مانگانە گشتییە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بڵاوئەکریەێگ

شمارە (٨٧) ئەیلوول (٢٧١١) کوردی (٢٠١١) میلادی

کورد و سێ نەتەوە

هاوساگەی

با بگەردیمنە شوون نەوەی تازەیگ

جەهان عەرەب و کیشەی کورد

ژن کورد و هەوڵ و تەقلا ئەرا دەسکەفتن هەقەیلی

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

ئایندەمان وەرەو کاملا چوود؟!

یەك زووان و یەك مللەت و خاکێگ ك بوودە نیشتمان گشت، لەو چشتەیلەسە ك ئارزووی گەورا و بویچگمانە وەلی ئیمە شمارەیگ شیوەزووان و شمارەیگ پێکهاتەو بربر مەردمیگ دیریمن ك فیشتر لە هس نەتەوەیی دڵیان ها لای ئێڵ و هووز خوەیان و هێمان ئەو باوەڕە لایان پا نەگرتگە ك مانای نەتەوەیی بوین وە مانای دویرکەفتن لە زێد و ماوا و میلکان خوەیان نیەو هێمان نیشتمان هەر ئەو خاکەسە وە چەو دویننەێ، وەلی چە بکەیمن؟! خاکمان چنە گەوراس ك کوردێگ نیشتەجای شار بەدرە ناتویەنێ دەنگێ بڕەسنێدە کوردێگ ئامەد، وە کوردێگ هەولێری ناتویەنێ هاوزووان خوەی لە مەنەلی بوینێ، و کوردێگ سلێمانی ناتویەنێ برای خوەی ك نیشتەجای ئیلامە بناسێ!

لە خەیاڵ خوەمان یەك مللەتیمن، وە باوەڕ خوەمان یەك قبڵە دیریمن، وەلی لە مەیدان ژیان ئی باوەڕ و خەیاڵە ئاوارە و بێکەسەو ئەوەی کە دەنگێ بڵێنەو باڵای بەرزە غەریبی خوەنی و ئی پەیامە ڕەسنێ ك چەواشەی دڵخوەشیمان، کورد فیشتر لە هەر وەختێگ بێکەسە.

ئیمە مللەتێگ دیریمن ك تویەمێگ هادەسێ، وەلی ناتویەنێ لە بان خاك خوەێ بکاڵێدەی و زووانیگ دیریمن ك ناخوازیمن وە دەنگ بڵێن باس هویرەیلمان بکا.

ئیوە و وژداندان..! ئی هەمگەێ وشەیل پەتیە، ئی هەمگەێ هویرەیل تەڕ و تازە، ئی هەمگەێ ئرادەی بەند کریاگە لە ناو قەفەس ترس و ئی هەمگەێ مەردم سەرگەردانە لە ناونی کەل و کویچەیل ئینترنێت و فەیسبوك و ئی هەمگە چەوەیل زاقە لە وەراوەر کەناڵەیل ئاسمانی و ئی هەمگەێ گووشەیلە ك هانە کەمین دەنگەیل نەناس، ئەرا ناتویەنن شۆڕشێگ ئەرا زینگەوکردن ئەوەی ك مەنیە لە زووان و تاریخ و لە باوەڕەیلیگ ك تویەنێ ئایندەو ئمڕوومان وەیەك بڕەسنێ وەڕپا بکەن؟!.

خوەدان و وژداندان..! ئی مەردم خوەمانە ئەرا تویەنن لەهەر گووشەیگ دنیا وەل گشت مەردمێگ بوەنەو سەر و زووانیان و فەرهەنگیان بگرنەو، وەلی ناتویەنن وەل خوەیان و هاوزووان خوەیان تاویگ بوەنەو سەر؟!.

ئەو ڕووژەیل تەنیاییە خەمەو هویر ك لە سکوت غوربەت دەنگ ئاشنایگ گەوراترین خەڵاتە، ئەو وەختەیلە خەمەو هویر ك لەبان دیوار سەرد غوربەت ناو ئاشنایگ وە گەرمی خوەنیمن، ئەو ڕووژەیلە خەمەو هویر ك لە ناو هات و هاوار بازاڕ، فرووشیار وە دەنگ بەرز هاوار ئەکا ئی کاڵا خۆماڵیەو ئی وەختەیلیشە خەمە هویر ك وەڵای یەك گوزەر ئەکەیمن، بێ ئەوەی ك یەك بناسیمن! بێ ئەوەێ ك گووش ئەرا یەك بتەکنیمن!.

تا دویەکە شەفەق، لە جەنگ تیرۆریستەیل بی، ئمڕوو دەوڵەتەیلیش هاتنەسە جەنگێ؛ ئایندەمان وەرەو هەرلا بچوود ئی زووانە وەل خوەمانا بەیمن و چەنێ تر چەپاومان بکەن، ناتویەنن ناسنامەمان لە لیمان بگرن، چونکە ئیمە وەی زووان و ناسنامە هایمنە پاوە.

سەر نویسەر

گوڵ سوو

GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ مانگانە گشتییە لەلاین دەزگای رووشنهویری ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بڵاوئەکریەێگ

شمارە (٨٧) ئەیلوول (٢٧١١) کوردی (٢٠١١) میلادی

14

تاریخنویسەیل لەبان کەرکووك لەیوا نویسانە و ئویشن" ناوچەی کەرکووك ئەو شوونەیلە.....

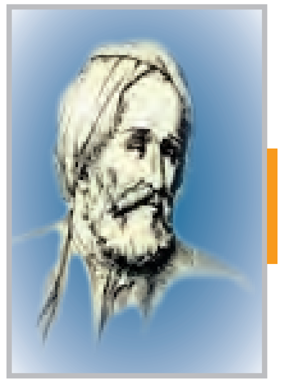

35

حەریق یەکیگە لەشاعرەیل گەورای خاوەن بەهرەی کلاسیکی نیمەی دویەم سەدەی ١٩و.....

40

نویسەر، دیزاینەر، نیگارکیش ئازاد، نیگارکیش کتاو، وەل ئەووەیشا جویر......

(کی)ین ئەوانە ك لە یاسا بەرزترین؟ ٦

کوردەیل فەیلی و خراوترین (لەناوبردن وەجەم) ١٢

دەلاڵیکردن وە پروسەی هاوسەرگیری ئمڕوو ٢٠

هەرێم کوردستان و هەق دامەزرانن دەوڵەتیگ سەروەخوەی ٢٦

هۆخشتەر (کیاکسار) گەورا پاشای ماد ٦٥٣ – ٥٨٥ و.ز ٣٠

عەلی غەربی... شاریگ تر فەیلی نشین تەعریبکریای ٣٦

سەر نویسەر
عەلی حسێن فەیلی

جێگر سەر نویسەر
ماجد سویرەمیری

بەرێوەبەر نویسانن
جەمال ئەرکەوازی

سکرتێر نویسانن
ئاراس جەواد

دەستەی‌نویسەرەیل
جەواد کازم
سوندوس میرزا
شۆڕش شاواز
سارا عەلی
نەسرین میرزا

ئامادەکردن هونەری
لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الاعتماد في نقابة الصحفيين العراقيين ١٠١٥
رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

فۆتۆ وەرگ: عەلی ئەرکادی

مطبعة الطباع

کورد و سێ نەتەوە هاوساگەی

شادمان حەسەن

ئەو ناوچە ك ئیسە وەپی ئویشریەیْد رووژهەڵات ناوراس، مەردمەگەی لە چوار نەتەوەی سەرەکی پێکهاتگە، عەرەب، کورد، تورك، فارس. وە گوورەی سەرچەوەیل تاریخی عەرەب جموجویل فرەیگ کردگە لەشوون بنەرەتی خوەیان ك نیمچە دویرگەی عەرەبیە، گشت ئەوەیشە وەسەبەب هاتن دین ئسلام و مەوج پەلامارەیلیان بوینەسە خاوەن ئەو مەرز وەرفراوانە.

وەل ئەوەیشا نەتەوەی تورکیش وەهەمان شیوە پاشمەنەی مەوج پەلامارەیل تەتەر و مەنگۆلیەیلن لەئاسیای ناوراس لەوەختیگ هاتنە وەرەو رووژئاوای خوەیان. ئمجا ئەوانەك تاریخ کووچکردیان ئەرا ئی ناوچە دیار نیەو خەڵك رەسەن ناوچەگەن، کورد و فارسە. لەتاریخ هەرسێ نەتەوەگەی تر حوکم و دەسڵات لەبان کورد داشتنە لە ناو خاك خوەی، ك تەنیا کورد نەتویەنستگە یا نەتواستگە حوکم ئەوان بکا و تەنانەت لەیوایش بویە کورد کەمجار حوکم خوەیشی بکا.

لەشوون جەنگ جەهانی یەکەم (١٩١٤-١٩١٨) لەوەختی نەخشەی سیاسی بەش فرەی وڵاتەیل جەهان ئاڵشتکاری هاوردنە بانیان، جاریگ تر لەلایەن وڵاتەیل گەوراهیز و سەرکەفتگەیل جەنگ ، کورد نەویە خاوەن هویچ قەوارەیگ سەروەخوەی. بەڵکوو بەشبەشەو کریا لەبان چوار وڵات، ئی وڵاتەیلیشە لەلایەن هەرسێ نەتەوەی هاوسا (عەرەب و فارس و تورك) بریەیْدە رییەو. لەو ماوە دەسڵاتدارەیل ئی وڵاتەیلە وە پشتگیری نەتەوەیل هاوسامان وەگشت شیوەیگ کورد چەوسانەو. ئمجا لەبان هویچ چشتیگ کووك نەوین، وەلی لەبان دوشمنایەتیکردن و سەرکوتکردن کورد کووك و هاورا بوین. لەماوەی ٩٠ ساڵ گوزەیشتە وەگشت شیوەیگ تا ئیسەیش هەر کورد کوشن و چەوسننەی و خاکی داگیر کەن. کوردیش وەرگیری لە مەندن خوەی ئەکا، ئەرا ئەوەك رووژیگ بایْد لەبان ئاو و خاك خوەی حوکم بکا و دەسڵات خوەی داشتوود. ئەوانە تویەنستنە چەنەها پیلان بارنە کار و دەنگ کورد لەناونی ماوەیگ و ماوەیگ تر کپەو بکەن، وەلی هویچ وەختی نەتویەنستنە کووتایی وە مەسەلەگەی بارن.

لەساڵ ١٩٩١ بەشیگ بویچگ خاك کورد ئازاد کریا و خوەی لەتی حوکم خوەی ئەکا، وەلی وەل ئەوەیشا لە پیلان و کیشەو گرفت دەسڵاتدارەیل ئی سێ نەتەوەی هاوسا دویر نەویەو نیە. ئیسەیش لەوختیگ مەوج نارەزایی و خودنیشاندان گشت وڵاتەیل تۆتالیتاری و دکتاتۆرەیل مالێد، ئەوە بی گومان ئی مەسەلە کورد لە قوناغیگ خاستر نزیکەو ئەکا، جویر ئەوەك ئیسە لە سووریا دوینیمنەی. ئمجا کاردانەوەی ئی ئاسوو رووشن کوردە دوینیم لە جموجویل و پیلان هەرسێ دەسڵات نەتەوەی هاوسامان وە هەڵەپەڵە رەنگەو داگە لەبان هەرێم کوردستان.

کوشتن و تووپواران و پەلامارەیل تەیارەی هەرسێ وڵات ئسبات راسی ئەرای چوینەیلمان کەن، دی هەوەجە وە ئەوە ناکا باس دەسڵاتدارەیلیان بکەیم ك هووکار ئی هەمگە چەوسیان و ئازاردایِن کوردە بوینە. وە هەرحاڵ بنەرەت مەسەلەگە لای خود ئی نەتەوەیلە خوەیانن. چوینکە ئەوانن ك فشار نیەخەنە بان دەسڵاتەیلیان ئەرا وازهاوردن لە نەتەوەیگ هاودین و هاوکلتوور خوەیان لەناوچەگە تا وەئاشتی و ئارامی و دویر لە گرفت و جەنگ و کوشتار هاوشان ئەوان دریژە بیەیْدە ژیان ئاسایی خوەی. هەر ئەوانن پشتگیر و توانادەرن وە هێز دەسڵاتەیلیان تا کورد بچەوسنن و هەقەیلی زەفت بکەن.

هەقە ئی نەتەوەیلە ك هەمیشە هویر داگیرکەرانە داشتنەو زوڵم لە چارەنویس نەتەوەی کورد کردنە، هویر لەوە بکەن ئی کیشە تاکەی لەی چەرخ بیس و یەکە باوی مەندگە؟ یەیش لەوەختیگ ئی نەتەوەیلە لەوەرجە ٩٠ساڵ تائیسە هەر کورد کوشن و کورد جیواز کەن و دەروەدەر و ئاوارەی کەن و نەوەیل خوەیان لەجەنگ دژ وەکورد دەنە کوشت! ك بایەس بوی ئیسە کووتایی وە وجوود و ناسنامەی کورد باوردیان و ئەوانیش فیکەی سەرکەفتن لەلی بیاتان. وەلی نەتەوەی کورد خوەی و مەسەلە رەواگەی رووژ وەرووژ بتەوتر بوود و پایەی سیاسی و ئابووری و ئنسانیەگەی جیگیرتر بوود. هەر لەوەر ئەوەیش لەیوا خاسترە ئی نەتەوەیلە خوەیان فشار گەورا بخەنە بان دەسڵاتەیلیان تا واز لەکورد بارن و دی سەروەت و دارایی وڵاتەیلیان لەجەنگ کورد نەیەنە تالان.

ئمجا وەو سەرمایە ك لەجەنگ کورد خەرجی کەن، تویەنن ژیانیگ خوەشتر و ئارامتر ئەرا نەوەیلیان دەسەوەر بکەن. ئەگەر یەك سەدەی تریش لەبان ئی ئەرای چوین و سیاسەتیانە وەردەوام بوون هەر ئەوان زەرەد کەن و نیەرەسنە کنار ئەو سەرکەفتنە ك خوەیان توانەی. چوینکە کاروان خەبات نەتەوەی کورد هویچ وچانیگ نەیریْد تا وە تەواوی سەرنەکەفیْد.

لەیرە وە دڵنیاییەو، ئی چەرخ ئیسەمانە ك سەدەی بیس و یەکە، وە سەدەی ئاڵشتکاری و لەناوچگن هویر شۆڤێنیانە ناسریاگە. ئمجا لەی حاڵەتیشە قانجازکەر یەکەم نەتەوەیل ژیردەسن.

وەل ئەوەیشا کورد لەگشت نەتەوەیل ژیردەس زیاتر قانجازکەرە، چوینکە نەتەوەی کورد بەش فرە گەورای خاك داگیرکەر دیریْد و بی دەوڵەتە. هەر لەوەر ئەوەیش خاستر ئەوەسە هەرسگ نەتەوەی عەرەب و تورك و فارس هاوسای چوارەمیان ئمروو وەئاشتی و ئارامی قەبوول بکەن نەك وەو شیوە ك هویچ پیاوەتییگ ئەوان لەتی نەمینیْد.

ئیمە هەمیشە لەیرە لەزوورم وڵاتەیل خوەرهەڵات ناوین و ئەوانەك هاوشیوەی ئیمەن لە سروشت سیستمەیل کومەڵایەتی و سیاسیمان، باس لە یاسا و دەستوور و حورمەتیان و کارکردن وەگوورەیان کەیم وەشیوەیگ خوەندنەوە، وەبی ئەوەك ئەنجامیان بیەیم یا لەروی مەیدانیەو شیەوکردن ئەرایان بکەیم تا دید دویرمان هەمیشە بمینێد و پەیمانەی ئەو ماوەی ناوْنی خوەندنەوەو جیوەجیکردنیە بکا. ئمجا هەرچەنی وە گوورەی ساڵەیل دویر و دریژیگ لە ژیانمان چەومان کەفتە کار هووکارەیل رەسانن یا ئعلام و چوینیەتی ئاشکراکردن مەسەلەی ریزگرتن و سەرچەمانن ئەرا یاسا ك هەرچەنی زاڵم یا دادگەر بویاتاد و بیجگە ئەوەیش بریار ئەنجوومەنەیل سەروەری و سەرکردایەتی شورش و لەوانەك حوکم فرەیگ لەوڵاتەیل خوەرهەڵات ناوین کردیان و لەوانەیش عراق، ئمجا ئەو قانوونەیلە خەیدە هویرمان ك سزای لەسیدارەداین و زندانیکردن هەتاهەتایی هەرکەسیگ دیاد سەرپیچی بکردیاد وەبی هویچ دادگاییکردنیگ یا وەرگیریکردن و سزای دادوەرانە و لەگشت مەردم داوا کردیاد گووش لەو قانوونەیلە بگرن وەتایبەت ئەو گوزارش وەناوبانگە ك وتیاد بایەسە لەبان هەردوگ وەزیر ناوخوەیی داد جیوەجی ئی بریارە بکەن لەتاریخ بڵاوکردنی لە رووژنامەی رەسمی. وەل ئەوەیشا گشت نویسانن و باوەتیگ بایەسە وەگوورەی مەیل ئەو حوکمە بویاتاد و دویای ئەوەیش بریتانیەیل و ئسرائیلیەیل لەساڵ ۱۹۶۷ لە ئیمەوە هووکارەی عەید ناوەجی حوزەیران بوین ك چوین بریار ئەنجوومەن ئاسایش ۲۴۲ شیەو کردیان ك لە تەشرین یەکەم هەمان ساڵ دەرچی لەباوەت خودکیشاننەوەی ئسرائیلیەیل لە خاکەیل داگیرکریاگ، دی کارەیل فرەیگ ئەنجام دریا و لەوانەیش مەندن جوْلان و کنار خوەرئاوا و سینا لەژیر داگیرکاری ئسرائیلی وەگوورەی قانوون ناودەوڵەتی نەك ئامێر یا ئالەی قانوون!.وەگشتی ئیمە لەیرە باس لە قانوونەیل دەستووری کەیم و دگاننایین گشتی ك ریککەفتن لەبانی کریاگە لە دەوڵەت تازەی دیموکراسی و لەیوا چەسپنێدەی ك مقەیەتی لە دادگەری و شەفافیەت بکا. ئمجا لەوەر ئەوەك نەچیمنە دویاوە ئەرا قوناع نەفامی ك وە جووریگ خوداوەندەیلیان لە دار خورما دروس کردیان و بکەفنە وەر ورسگی و تاوانبارمان بکەن جویر ئەوەك سەرکردەیل وە مەیل خوەیان ماددەیل دەستوری کوشن و زینگیەو کەن یا چارەسەر کیشەو جیوەجیکردن بەندەیل دەستوور و قانوون دویا خەن ئەرا نزیکەی ۱۰ ساڵە، ك هەرچەنی دەستوور نەخشەی ریگەو ماوەی جیوەجیکردنیان ئاشکرا کردگە لەوەر خاتر چارەسەر و دیاریکردن هەقەیل، وەلی دوینید ئەو دەرفەتە لەکیس دەن و پشتگووشی خەن. ئمجا لەوانە پرسیار کەیم ك ئایا هیمان خوەیان لە یاسا بەرزتر گرن یا توان هەمیشە پشتگووشی بخەن و شانازی وەپیەو بکەن؟ ئمجا هەرچەنی ئەوانە وەرپرسن و ئویشن خزمەت رەسنیمنە مللەت، وەلی وەپیان ئویشیم ئایا ئیوە خوەدان لە یاسا بەرزتر گرین؟ بیگومان هەر ئەوانە تەکلیف کریانە وە خزمەتکردن گشتی ئەرا جیوەجیکردن یاسا، وەلی دیارە هویچ وەختی مانای وەرپرسیاریەتی نیەزانن و هەر ئەوانەن دارایی گشتی ئەرا خاتر بەرژەوەندی خوەیان هاوردنەسە کار.

(کی)ین ئەوانە ك لە یاسا بەرزترن؟

کفاح مەحموود

سیاسەت عراق تا چەنیگ وەل دەستوور گونجیەێد؟

گوڵ سوو

گشت رژیمەیل دونیا بنەرەت وەریەوبردن دەسڵات و سەروەری و ئەرکەیلیان چ پاشایەتی چ کوماری و سیستمەیل تر لەدەسڵات و تەنانەت لە سیستمەیل دیموکراسییش هەر بایەسە دەستوور و یاسا وە سەروەر بزانن و پەیرەوی بکەن ئەرا ئەوەك لەسایەی ژیانیگ بی گرفت بژیەن و هەق هاووڵاتیەیل ژیر پا نەخریەێد.

سیاسەت خوەی لەخوەی نەخشە و زانست و مەشقکردنە، مانا و بنەمای زانستی دیرێد، وەل ئەوەیشا زانست سیاسەت دو شیوەس، یەکەمیان زانست دەوڵەت ك دراسەت دەوڵەت ئەکا لەروی مەفهوومیەت و رێکخستن و دەزگا و دامەزریاگەیلی، دویەمیش هونەر سیاسەت، ك ئی جوورە سیاسەتیگیش بایەسە مەسەلەی دینی و مەسەلەی پەیوەندی وە دیاردەی سیاسەتەو جیاوە بکا لەروی کومەڵایەتیەو. ئمجا لەیرە دەستوور سەروەرەو لەبان گشتی جویر یەك جیوەجی بوود، ئەرا نموونە: دەستوور ئەمریکا ك لەساڵ ۱۷۷۸ یەکەمین دەستوورە لەسەردەم تازە ك هاتیەسە وجوود، حوکم ئەو دەستوورە مللەت ئەمریکا رەسانەسە جووریگ لە پێشکەفتن و ژیان هاوبەش و دەس وەدەسکردن ئاشتیانەی دەسڵات. یەیش وەچەواشەی وڵاتەیل عەرەبی ك زوورم رژیمەیلیان دیکتاتۆریەت لەلی خورن و لەوەر خاتر بەرژەوەندی و تەخت و مقەیەتیکردن لەدەسڵاتیان وە تەواوی دەستوور نیارنە کار و سەرپیچی خاڵەیل ئەو دەستوورەیلیانە کەن، هەر لەوەر ئەوەیش دوینید مللەتەیلیان پەنا بەنە وەر خەبات چەکداری، ك یەیش لەلایەن نەتەوەیل یەکگرتگەو ری وەپی دریاگە.

ئەرا نموونە: ئمروو شیوازەیلیگ هەس لە دەوڵەت جوور: دەوڵەت نەتەوەیی، دەوڵەت یاسا، دەوڵەت مەدەنی و علمانی....تد، وەلی نەزەریەی سیاسی ئەوەسە بگەردیدە شوون یاسا و بنەمایەیلی ئەرا جموجویلداین وە سیاسەت، لەیرەیش هەوەجە وەو چشتەیلە دیرێد ك حوکم وجوود فکرەی سیاسی ئەکا جوور فکرەی دادگەری و یەکسانی و ئازادی و یەکگرتگی، لەهەمان وەخت سیستم سیاسەتیش ئەوەسە ك چینەیل دەسڵاتدار یا بەشدار لەحوکم گرێدەو، ك ئەیانەیش بەشدارن لە دەزگایەیل دەستووری جیوەجیکار و دادوەری و بریاردانایین وەگوورەی حوکمیگ پەرلەمانی یا جووریگ تر لەحوکم.

شیوەی سیاسەت دەوڵەت لە وریەوبردن وڵات ئەگەر باێد و دیموکراسیەت لەتی باریەێدە کار، بایەسە حوکم دەستوور لەتی بچەسپیەێد و یاسا لەتی سەروەر بوود، وەلی لەوڵاتەیل دیکتاتۆریەت و تەکرەوی و تونرەوی فرەجار سەرپیچی ئەو دەستوورە کریەێد ك بەرژەوەندی مللەت لەتی دیارە. ئمجا بیلا بزانیم سیاسەت عراق تا چەنیگ وەل دەستوورا گونجیەێد؟

بی گومان ئەو سیاسەتە ك ئمروو لەسای حکوومەت وەناو دیموکراسی و یەکگرتگی پەیرەو کریەێد، خوەی لەپاشمەنەی ئەو سیاسەتە دوینێدەو ك شوْڤێنیەت وەپیەو دیارە، وەگەرنە دەوڵەتیگ ك خود خوەی دژ ئەو بەند و برگەیل دەستوورە بوود زوورم مللەتەگە دەنگ لەبانی دانەو خوازیار دەسکاریکردنی بوود، تا چەنیگ متمانە وەپی کریەێد و هەقانیە؟ مانای ئەوەسە حکوومەت نیەتواێد لەژیر سایەی دەستووریگ ك ژیان هاوبەش و ئاشتی و سەقامگیری دابین ئەکا هەوڵ و توانای بخەێدە کار و لە کارنامەی خوەی بچەسپنێدەی! یەیش ئاکامەگەی ئەوەسە ك ئەرا ماوەی هەیشت ساڵە حکوومەت تازەی عراق لەشوون حکوومەت جیوازکریای یا ئنتقالی چ لەسەردەم عەلاوی چ جەعفەری و مالکی کوشتن و مەرگ و خوینرشیان هەر وەردەوامەو یەقەی هاووڵاتیەیل بی تاوان گرتگە.

راسە تیرۆر دەور فرەیگ داشت لە دروسکردن کارەسات و تەقینەوەو کیشەو گرفت، وەلی سیاسەت دەوڵەت لەی ماوە نەتویەنست گشت چین و لایەنەیل وە گوورەی دەستوور رازی بکاو بەش فرەیگ لەو کیشەو گرفتەیلە بوورێدەو ك بویەسە مایەی ناکووکی و کیشمەکیش، وەهەر حاڵ خود دەسڵات خوەی وەرپرسەو دەستووریش هەر بایەسە ریرەو خوەی بوینێدەو.

خیانەت لە دەستوور خیانەت لە مللەت

جەماڵ ئەرکەوازی

مەسەلەی سیاسەت لەگشت وەختیگ بایەسە پەیوەس بوود وە ریرەو ئەخلاق، ئەویش لەوەر ئەوەك خوەشبەختی و دووسی و ژیانێگ بی گرفت لەلی بایێدە وجوود. وەلی هەر وەختیگ سیاسەت لەرەفتار و هەڵسووکەفت ئەخلاقیەو دویر بوی، ئەوە بیگومان کیشەو گرفت لەلی کەفێدەو و هەمیشە بار ژیان ناجیگیر و نەگونجیاگ مینێد و لەی ناونییشە زەرەدمەن یەکەم هاووڵاتییە.

ئمروو لەعراق وەناو دیموکراسی، سیاستیگ نیە وەناو سیاسەت خزمەتکردن وە خواست و ئارەزووەیل مللەت، هەر یەیش لەیوا کردگە گشت حزب ولایەنیگ دەس داشتوود لەقورسەوکردن بار ئاسایی، چوینکە زوورم سەرکردەی حزبەیل لەجیای ئەوەك وەو بەشە ك ئەرایان دیاری کریاس تیر نیەون و بەرژەوەندی و دەسکەفت زیاتر خوەیان خستنەسە بان بەرژەوەندی گشتی و ئارامی و ژیان ئاسوودەی مللەت بی دەسلات، وەل ئەوەیشا مەسەلەی پابەندی وە دەستوور لەلایان ك زیاتر لە ٨٥٪ مەردم عراق دەنگ ئەرای دان، فرە کزەو جووریگ لە دکتاتۆریەت و دەمارگیری لەئاستی تیەرنە کار و خوازیار ئاڵشتکردن و دەسکاریکردن ئەو دەستوورەنە، یەیش جویر ئەوەك چوین جایەڵیگ دویەتیگ بخوازێد و لە سەرەتا وە قسەی خوەش وەلیا رەفتار بکاو دویای ماوەیگ بویشێد دڵم وەپیەو نیە.

لە دانایگ پرسین چوین هەق خوەد لە دوشمن سینید؟ ئەویش وت: وە خود خاسسازیکردن(اصلاح النفس). ئیمەی کورد ئمروو بایەسە ئەوە بزانیم ك حکوومەت بەغدا وەتەنیا ریگر نیە لەدابینکردن هەقەیلمان، بەڵکوو هاوساو نەتەوەیل داگیرکەریش دەخاڵەتکارن لەی مەسەلە.

ئیمە سەرەتا بایەسە لەناو خود خوەمان دڵپاکی و دڵنیایی بیەیمنە یەکتری، بایەسە پشت سەرکردەیلمان بگریم لە وتار و هەوڵ و تەقلای بی وچانیان، ئمجا لەی جوورە حاڵەتیگ بایەسە گشت ناکووکییگ بخەیمنە کنار و بچیمنە پیری چارەنویس و هەقەیل زەفتکریای نەوەیلمانەو.

کورد هەمیشە ئەرا گرفت و کیشەیل عەرەب وە تایبەت ئەرا ناکووکی و کیشمەکیش ناونی لایەنەیل عراقی مەڵوەن چارەسەر بویە، ئەرا نموونە: دەسپیشخەریەگەی سەرۆك مەسعود بارزانی لە هەولێر و گردەوکردن گشت لایەنەیل ناکووك ك بویە مایەی پێکهاوردن حکوومەت، یەیش جی شانازیە ئەرا کورد، وەلی ئایا عەرەب وە قەدر ئەو هەڵویستەیل بەرزە زانێد ك کورد ئەرای ئەنجامیان ئەیاد؟ لەیرە مەسەلەگە چیەسە خانەی گومانەو، چوینکە(جوواو خاسی وە خاسیە)وەلی ئەوان هەرچی ئەرایان بکریەێد خاسی کورد لەوەرچەویان نیە!!

مانای ئەوەسە نە دویاخستن وەخت و نەیش سەبر زیاتر چارەسەر کیشەی کورد ناکا لەژیر سایەی حکوومەتیگ بیدەسلات و فرە خاوەن. چارەنویس ئیمە کەفتیەسە دەس قەدەر، یا ئەوەسە وەگشت هیزێگەو فشار یەکجارەکی باریەێدە بان لایەن وەرانوەر یا ئەوەسە ئەگەر وەراسی پشت دیریم و خود ئەمریکا خوەی پشتگیری کیشەی کورد ئەکا جویر ئەوەك مللەت کورد لەرووژگاریگ ئەرای وسیاو بویە هاوپەیمانی، ئەوە ئیمەیش جویر هەریم کۆسۆڤۆ موڵەت لەخوەمان وەربگریم و گشت ئەنجامیگ بگریمنە مل. یەیش مینێدە بان توانای خوەمان و ئەو جورئەتە ك دیریمنەی و بایەسە سەرەتا گشت هساویگ ئەرای بکەیم، وەگەرنە هەقەیلمان مەحاڵە وە ئاسانی لەژیردەس نەیارەیلمان دەرکەیم، چوینکە ئەڵلاجەوی ها لەورە ك حزبەیل و حکوومەت بەغدا بانگەواز ریرەویگ کەن ئامانجەگەی دیارە، دوینید لەروخسارەو دیموکراسیەت و ئازادی لەلی خورن و لەژیریشەو دکتاتۆریەت و شۆڤێنیەت تیەرنە کار! ك یەیش خیانەت و جیاوازیە لەدەستوور و گشت ئەو بەند و برگەیلیە ك هەق نەتەوەو کەمینەیل دیاری ئەکا، ژیرپا خریەێد و مانای ژیانیان لەدەس دریەێد. وەریەوبردن وەرپرسیاریەتی و سیاسەت لەگشت شوون و زەمانیگ زووان تایبەت دیرێد، وەلی وەداخەو ئەو زووانە لەلای سیاسەتمەدارەیل عەرەب هەرەشەو زەنگ مەترسی و دروسکردن کیشەو گرفت و دویرەو کەفتنە لەراسیەیل. هەر لەوەر ئەوەیش تویەنیم لەیرە نموونەی ئەو خیانەتە ئاشکرا بکەیم جوور: جیوەجی نەکردن ماددەی(٥٨) لە٣١ کانوون یەکەم ساڵ ٢٠٠٧ جویر ئەوەك لە دەستوورەگە نویسیاو لەلایەن مللەت عراقەو لەتاریخ ٢٠٠٥/١٠/١٥ پەسەن کریا و دویاخریش ئاڵشت بوی ئەرا ماددەی ١٤٠. بیجگە ئەوەیش ماددەی(١٠٨و١٠٩) دەستوور ك تایبەتە وە یاسای نەفت و غاز و دیاریکردن بەش هەریمەیل و ماددەیل تر ك هیمان مشتومر فرەیگ لەبانیان کریەێد.

بیگومان ئی جوورە سەرپیچیکردنیگ جویر جیوەجی نەکردن برگەو ماددەیل دەستوور لەوەخت دیاریکریاگ و دویاخستنی، مانای خیانەتکردنە لەزوورم مەردم عراق، چوینکە ئی دەستوورە لەبان رەزامەنی مللەت دروس بویەو ئیسەیش لەلایەن وەرپرس و چەواشەکارەیل و شۆڤێنیەیلەو توان لەکەدار و نابوودی بکەن. وەلی جموجویل گورج و گام ئەڵگرتن زویتر ریگەچارەی خاستریگە

“ ئەگەر ئمروو لەجەلەولا و قزرەوات هیز وەرانوەر هیز ئامادە کریا، ئەوە سوو لەیە خراوتر لەلی کەفێدەو و شایەت بنەو بارەگایان زیاتر بچوودە ناو خاك هەریم و سەنگەر لەلیمان بگرن و دی ئەو وەختە بایەسە فاتحای هەقەیلمان بخوەنیم ”

ئەرا کورد، چوینکە وەخت ئەوە نەمەند وە قسەو قەوڵ دروووکانی جاریگ تر بخەڵتیەیم و کیشەیلمان هەر وەو جوورە بیلیمن وەبی چارەسەر.

چوینکە ئەگەر ئمروو لەجەلەولا و قزرەوات هیز وەرانوەر هیز ئامادە کریا، ئەوە سوو لەیە خراوتر لەلی کەفێدەو و شایەت بنەو بارەگایان زیاتر بچوودە ناو خاك هەریم و سەنگەر لەلیمان بگرن و دی ئەو وەختە بایەسە فاتحای هەقەیلمان بخوەنیم. ئمجا جویر ئەوەك ئاماژە وەپی کردیم بایەسە ئیمە وەرجە قەدەر ئامادەیی خوەمان وەربگریم و گشت خاڵەیل ناکووك ناونی خوەمان یەکەو بخەیم تا وەهێزیگ بتەوتر بتویەنیم داوای هەقەیل رەوای خوەمان بکەیم. ئمجا گرنگ ئەوە نیە دەستوور چە وتگە، گرنگ ئەوەسە چوین بیلیم جیوەجی بکریەێد و نەکەفێدە وەر خیانەت زیاتر و دەسکاریکردن کینەت لەدڵەیل و نەیارەیل کورد. وە هەر حاڵ عەرەب عراق بایەسە مەمنوون خوداو مللەت کورد بوون ئەرا ئەو سەبرە ك وەپیان دریاگەو تائیسە وەرگەی ئەو هەمگە ناحەقی و دویاخستنە لە جیوەجیکردن مادەیل دەستور گرتنە.

با بگەردیمنە شوون نەوەی تازەیگ

سوندس میرزا

لەجەم ئەو ملیارە کەسەیلە ك وە نەتەوەو باوەڕ و کەش و هەوای جوراوجوور و جیاجیا لەبان ئی گووشەی زەویە ژیەن، چشتەیل هاوبەشیگ هەس، وەلی ئەوەك هیلیگ جیاواز بوون لەیەکتری چشتەیل فرەی بی هساویگە.

وەنسبەت عراق تازەو هەر لەوەخت دامەزراننی لەسەرەتای سەدەی وەرین، مللەتەگەی ئەو مەردمان فرە نەیاشتگە ك مایەی شانازی بوون، چوینکە هەمیشە خراویەیل قوناغ وەقوناغ وەل رژیمەیل ستەمکار سیاسیا هاتگەو هویچ دەرفەتیگ نەیاگە ئەرا وەدیهاوردن فەخر و شانازی، هەر لەوەر ئەوەیش ئاشکراس ك گشت بوونەیگ نیشتمانی نەتەوەیی و تەنانەت دینییش لە مەینەتی مەردم کەمەو نەکردگە لەگشت مەیدانیگەو گرفتەیلمان گشت وەختیگ هەر دریژەو بویەو هویچ مووڵەتیگیش لەتی نەیاشتیمنە.

کیشەی فەیلی لەبان دو تەوەر یا محوەر دابەش بوود، یەکەمیان ناوخوەیی لەناونی رۆڵەیل چینەگەو دویەمیانیش دەرەکی لەناونی خوەیان و باقی ژینەیل تر ناوخود و دەیشت عراق، لەگشت حاڵەتیگیش ئیمە هووکار سەرەکی نیم لە دروسکردن ئی گرفتەیلە، بەڵکوو ژینگەی وڵاتەگەس ك لەیوا کردگە کیشمەکیش بکەفیگەو لەگشت ئاستیگ . ئیمە ئەنفال و شیوازەیل تر لە کارەسات دانەنایم جویر ئەوەك بەعزە کەسەیلیگ وەشیوەیگ ناوەرپرسیاریەتی باسی کەن ك گوایا فەیلیەیل هووکار گشت ئەو کارەساتەیلەنە ك هاتە بانیان، بەڵکوو ئیمە وە شایەتی گشت لایگ قوربانی و قوربانیدەر بویمەنە.

لەسای ئی بار و ئاڵشتکاری و گرفتەیل ناخوەشە، دیارە ك گەشبینی یا تەفائول لەوەك گامیگ وەرەو لای راسەوکردن وەزعەیلا بچیمنە نواوە، بویەسە وەربەس و کیشەی سەختیگ لەوەردەممان. ئنجا مەسەلەی خاڵەیل تەوافق ناونی کورد و عەرەب ك لەبان میز گفتوگوو باس کریەیگ شایەت لەیوا هویر بکریەیگ ئەرا کیشەگەمان خەیر بوود، وەلی وەچەواشە ئەگەر یا ئحتمال و پیشبینی کریەیگ ، وەل ئەوەیشا تەوافق ناونی سونی و شیعەیش پیشبینی وە بریگ زەکات بکا لەوژدان فەیلیەیل، ئنجا ئەو پرسیارە ك مەندگە ئەوەسە وەرپرسیاریەتی خاوەن کیشەگە چەیگە، وەتایبەت چین روونشهویر لەلیان ك چنە ناو کیشەی لایەنی و کیشە جەوهەریەگە وڵکردنە.

بیگومان هەر قەوارەیگ سیاسی یا کومەڵایەتی لەلایگەو بەشدارە لەنیشانداین و دەرخستن کیشەگە، وەلی کیشەگە یەکلاوە ناکا جویر ئەوەك گشتمان ئارەزووی کەیم.

لەیرەو ئویشم: ئیمە هەوەجە وەهویروراو دید تازەو روخسار و روی وەر یا مەساحەی تازەیگ دیریم ئەرا ئەوەك دەرفەت بەیمنە نەوەی تازە دریژە بیەنە ئەوەك مەندگە لەو کاروان هاوردنەوەی هەقەیلەو گلەوخواردن ئەرا دەورداشتن لەگشت مەیدانەیل. ئنجا نەوەیل ئیسە ئەوەك تویەنست هاوردە کار، ئیسەیش بایەسە لەبان گشت کەسیگ دگان وەو راسیە بنەن، ك هەرچەنی لەروی رەفتار و پەیرەوەو جیاوازیش بویم.

کوردەیل فەیلی و خراوترین (لەناوبردن وەجەم)

گوڵ سوو

رژیمەیل وەرین عراق لەروی کارەسات و رویداگ دڵتەزن و زوڵم و ستەمکاری تاریخ سیەیگ لەشوون خوەیان هیشتنەسەجی و دەرهەق وە بریگ لە چین و تایفەیل رەسەن و خەڵك ئی وڵاتە هەمیشە گورزیان لەکار بویە ئەرا سەرکوتکردن و داگیرکردن هەقەیلیان و لەژیر رەفتار غەدر و دوچەوەکی هەق سروشتی ژیانیان تفت و تیەل کریاگە، ك وەجووریگ ماملە وەلیانا کریاس هەمیشە مەردمانیگ لەلیان نارەزایی نیشاندانەو هاووڵاتی و هەق بەشداری لە سیاسەت دەوڵەت لەلیان زەفت کریاگەو جویر بیگانە لەوڵات خوەیان تەماشا کریانە. بی گومان لەی هاوکیشە کورد بەش سەرەکی کەفتیەسەپی، وەردەوام لەناو خەم و ماڵویرانی و دڵەراوکی ژیاگەو خاك و نیشتمانی داگیر کریاس، هەمیشە خواست کوردەیل وەئاگر و ئاسن جوواو دریاگە. هەر لە زەمانەی پاشایەتی و لە وەرجە ئەو سەردەمیشەو تا سەردەم کوماری و شورش سیەی بەعسیەیل مللەت کورد هەر وە دوشمن تەماشا کریاگە لەلایەن رژیمەیل دەسڵاتدار.

لەوەیش زیاتر ئەوەسە ك هەر وەختیگ هەر حکوومەتیگ لەی عراقە فشار هاتیەسە بانی لەناچاری پەنا ئەرا چارەسەر کیشەی کورد بردگەو قەوڵ ژیان هاوبەش و هەق چارەنویس داگە، وەلی لەوەختی ك لەبان پای خوەی وسیاگەو کەرەسەو تفاقە سەربازیەگەی جی وەرگیری و متمانە بویە، یەکسەر پشت لە کورد کردگەو دژی وسیاگەو تەنانەت جەنگ خویناوی وەلیا کریاگەو هەزاران کورد بی تاوان بوینەسە قوروان هەقەیل رەوایان، یا هەر وەختی پشتگیری دەرکی و گەوراهیزەیل داشتنە کورد کردنەسە ئاگردوی و جەنگ بردنەسە دەرماڵی. وەی جوورە تا سەردەم عراق تازەو رمیان دویا رژیم دکتاتۆر بەعس لە ٩ نیسان، کورد هەمیشە بەشخوریاگ و دویرەوخریاگ بویە لەگشت هەقیگی. ئەیە بیجگە ئەوەك خاك کوردستان سەردەمانیگ لەناونی ئمپراتۆریەت عوسمانی و فارسی مەیدان جەنگ وکیشمەکیش بویەو گشت ئەو رویداگەیلیشە وە بەرژەوەندی بیگانەو زەرەد مللەت کورد تەواو بویە. سەردەم کوشتن و برین و لەناوبردن وەجەمیش کارەساتیگ تر بوی لەلاپەرەی تاریخ شۆڤینیەیل دەرهەق وە کوردو کوردستان، کیمیاوارن هەڵەبجەو ئەنفال و بیجگە ئەوەیش ویرانکردن نزیکەی چوار هەزار ئاوایەیل کوردنشین و ئاوارەکردن مەردمەگەی گەوراترین زوڵم و ناخوەشی بوی ئەرا ئی مللەت ستەمدیدە.

وەلی خراوترین و سەخترین (لەناوبردن وەجەم) لەتاریخ عراق هاتە تویش چینیگ لە چینەیل کومەڵگا، ك ئەویش چین کوردەیل فەیلی بوی وەتایبەت فەیلیەیل نیشتەجی شار بەغدای پایتەخت.

کورد فەیلی هەرچەنی مەردمانیگ نیشتمانپەروەر و ئازا و چەونەترس و ئاشتیخواز و خوەیان دویر گرتیان لەکیشەو گرفت، وەلی قەدەر لەیوا کرد زوڵم دکتاتۆریەت لەئاستیان بی رەحم بوود و خراوترین لەناوبردن و فەوتانن وەجەم بارێدە تویشیان ك تائیسەیش ئەرا نموونە تەنیا تەرمگیش لەتەرم رووڵەیل بی سەروشوونیان نەکریاسە دی، ئەو خیزانەیل فەیلیە ك لەماڵ خوەیان دەرکریان و ئاوارەی وڵاتەیل تر کریان، داستان دەرکردنیان پرە لەمەزلوومیەت و ئەو بەدبەختیە ك هاوریا بانیان وەتویش هویچ چینیگ تر لەی کومەڵگایەیل عراقە ناتگەو نەویە لەتاریخ. حکوومەت رمیاگ بەعس پیسترین ماملەی ئنسانیەت وەلیانا کرد، رووڵەیلیان بیجگە ئەوەك دەسگیریان کرد و خستەیانە زندانەیل مردن وەل ئەوەیشا لەتاقیگای کیمیاوی نەف لەلیان وەرگرت و کردیانە قوروانی مەرام پیس خوەی، ئەو داڵگ و باوگ و براو خوەیشکەیلیانیشە ك وە پای پەتی و رەنج بیوەر شەو لەماڵ دەرکریان زوورمیان وەبان مین(لوغم)ەو بریان وەرەو ئیران و لەمەرز دانەیانە دەس چارەنویس نادیارەو ك ئەویش مەرگ کوتوپر و هەناسەی سەرد بوی.

مەینەتیەیل زیاتر مافەیل کەمتر

رەوا سادق

کوردەیل فەیلی لەماوەی دەسڵات رژیم رمیاگ تویش ستەمەیل گەورایگ هاتن، ك لەبار ناخوەشیگ دەسکریا دەرکردن شمارەی فرەیگ لە خیزان و جایەڵ جوانەیلیان وە مەهانەی ئەوەك بنەرەتیان عراقی نیە، ك یەیش دویر بوی لەراسی و ئەوان جویر باقی پیکهاتەیل تر عراق وەرجە سەدەها ساڵ و بگر هەزارەها ساڵ لەعراق ژیانەو پەیوەندی بتەویگ داشتن وەل نەتەوەیل و مللەت تر عراق و هویچ وەختی هس خوەشەوەیسی عراق و دڵسووزی ئەرا خاکەگەیان لەلیان نەوریاگەو تەنانەت ئەو رووڵەیل دەرکریاگە ك لەئیرانیش لەدایگ بوینە پەیوەس بوینە وەعراق و کوردستان زیاتر لەوەك پەیوەس بوون وە ئیران، وەل ئەوەیشا مقەیەتی لە زووان داڵگی خوەیان کردنەو تویەنستنە وە شیوەزووان عراقی خوەیان قسە بکەن ك هەرچەنی بریگ لە رووڵەیلیان لەناو خاك ئیران هاتنەسە دونیا، ك هەمیشە ئارەزوو هاتنەوە کردیان ئەرا ئەوەك لەناو خاك خوەیان لەعراق بژیەن. کوردەیل فەیلی بیجگە ئەو کارەسات کووچ وەپیکردن و دەرکردنیانە لە ماڵەیلیان و لەلای دووس و ئەزیزەیلیان، رویوەروی کارەساتەیل تر بوینەو جویر زەفتکردن ماڵ و موڵك و بەرژەوەندیەیلیان لەلایەن رژیم رمیاگ، ئمجا دارودەسەی رژیم دەسکردنە گرتن و زەفتکردن موڵك و بەرژەوەندی فەیلیەیل وەبی ئەوەك قەرەبوو بکریەن. وەل ئەوەیشا نیەتوایم باس بی سەروشوونکردن شمارەی فرەیگ لە جایەڵ جوانەیل کورد فەیلی بکەیم و بیجگە ئەوەك بریگ لەلیان کەفتنە وەر لەسیدارەدریان و ئەوانەك جیاوە کریان لە خیزانەیلیان و خریانە گووشەی زندانەیل پر مەترسی بەعس. لەشوون رمیان رژیمیش لەساڵ ٢٠٠٣، مزگانی خوەشیگ بوی ئەرا کوردەیل فەیلی وەو ئومیدە ك هەقەیل زەفتکریاگیان بایدەو ئەرایان لەوانەیش: هاوردنەوەی ناسنامەی عراقی ك وە زوڵم و دوشمنکارانە لەلیان سەنریاوەو بیجگە مەسەلەی موڵکداری جوور هاوردنەوەی ماڵ و بەرژەوەندی بازرگانی و پیشەسازی، وەلی ئەو کارە رووژ وەرووژ هەر دریژە کیشاو نەگونجیا وە قەوارەی گەورایی ئەو کارەساتە ك هاتە بانیان. ئەوە بوی بریار شمارە ٤٢٦ ساڵ ٢٠١٠ لە ئەنجوومەن وەزیرەیل دەرچی وە گوورەی بریار دادگای باڵای تاوانەیل عراقی ك کارەسات دژ کوردەیل فەیلی لەلایەن رژیم رمیاگ وە لەناوبردن وەجەم(جینۆساید)و دژ ئنسانیەت ناسریا جوور دەسپیشخەری یا موبادرەیگ خاس لەوەر گونجیان وەل قەوارەی ئەو قوربانیەیلە ك فەیلیەیل دانەی لەوەخت رژیم وەرین. دویای ئەوەیش وەزارەت هەقەیل ئادەمیزاد ئاشکرای دەسپیشخەرییگ تر کرد وە رەزامەنی ئەمینداری گشتی ئەنجوومەن وەزیرەیل ئەرا پیکهاوردن دەسە(لوجنە)یگ لەهەر یەك لەوەزارەت داد و دارایی و کووچ و ناوخوەی و دەسەی داواکاری موڵکی، ك ئامانج لە دروسکردنی ئەوە بوی بریگ پیشنیار بخەیدە وەردەس لەوەر خاتر نەهیشتن و لاوردن گشت ئەو بریارەیل رژیم وەرینە دەرهەق وە کوردەیل فەیلی و مەسەلەی ماڵ و موڵك و لاوردن ئەو شوونەوارەیل خراوە لەبانیان. لەناوراس مانگ نیسان گوزەیشتەیش شمارەیگ لە پەرلەمانتارەیل ئمزای شمارەیگ لە نوینەرەیل گردەو کردن لەوەر خاتر دەنگداین لەبان نەهیشتن بریارەیل ئەنجوومەن سەرکردایەتی شورش و لەوانەیش بریارەیل شمارە(٩٧٢-٥٣٦-٤١٣-١٨٠-٥١٨-٦٦٦-١٤٦٨-١١٩٤-٣٢٩-٤٥٦-٨٩٠-٣٦٣-٥١١-٧٢٢-١٤١-٤٧٤)ك پەیوەس بوین وە مەسەلەی سەندنەوەی ناسنامەی عراقی لە کوردەیل فەیلی و دەرکریان و زەفتکردن ماڵ و موڵك و یاسا و بریارەیل تر. بێ گومان ئەو کارەساتەیلە گشتی لەوەر خاتر ئەوە بوی رژیم مقەیەتی لە دەسڵات ستەمکاری بکا و دژ ئۆپۆزسیۆنەیلی بووسیەید، ئمجا ئەو بریارەیلە بایەس بوی هەر لەیەکەم رووژ رمیان رژیم لاوریاتاد. لەیرە تویەنیم بویشیم: بیجگە ئەو مەینەتیەیل تایبەتە ك هاتە تویش کوردەیل فەیلی وە سەبەب سیاسەت رژیم وەرین و ئیسەیش مەینەتی خەمسەردی رژیم تازە وە سەبەب مەسەلەی بیرۆکراتی و گەناتەکاری ك دەزگایەیل دەوڵەت گرتیەسەوەر و گرفت تیەرنە تویش کارەیل هاووڵاتی، وەل ئەوەیشا دوینید کوردەیل فەیلی نالنن وە دەس خراوی ئەرکەیل حکوومەت ك بوودە بایس کیشەو گرفت و دویاخستن لە جیوەجیکردن کارەیل خواست و داواکارەیلیان لەباوەت خاسەوکردن ژیان و دابینکردن هەوەجە و دەسکەفتن کار و شوون نیشتەجی. هەر لەوەر ئەوەیش ئویشیم: مەینەتیەیلیان زیاترەو بویە، چوینکە لەلایگەو نالنن وەدەس خەمسەردی حکوومەت لەباوەت هاوردنەوەی هەقەیلیان و لەلایگ تریشەو نالنن وەدەس پەککەفتن پرۆسەی بنیاتنایین و ئاوەدانی و خەمسەردی حکوومەت و تەماشانەکردن ئەو حاڵەتە، ك یەیش مەویسی فرەیگ دروس کردگە لەلایان و بویەسە مەمەر ئەوەك بریگ لە جایەڵەیلیان بریار هاتنەوە نەیەن ئەرا عراق و تا ئیسەیش لەوەر بار ناسەقامگیر وڵاتەگە شمارەی فرەیگیان لە دویرە وڵات ژیەن.

کەرکووک کوردستانیە .. وە سەرچەوە و بەڵگە

مزەفەر ئسماعیل

تاریخنویسەیل لەبان کەرکووک لەیوا نویسانە و ئویشن" ناوچەی کەرکووک ئەو شوونەیلە گرێدەو ك کەفتنەسە ناونی کویەی زاگرۆس و هەردوگ ئاو زاب بویچگ و دجلە و زنجیرە کویەی حەمرین و ئاو سیروان – دیالە.

یەیش هەمان ئەو ناوچەی ناسریاگەسە ك لەسەردەم ساسانیەیل وەپی وتیان "کرمەکان Garmakan" وە مانای ناوچەیل گەرم. وەلی ئنسکلۆپیدیای ئسلامی وەی جوورە دەسنیشان مەرز جوگرافیی کردگە: ئاو زاب لەباکوور خوەرهەڵات، کویەی حەمرین لە باشوور خوەرئاوا، ئاو دیالە لە باشوور خوەرهەڵات، کویەی زاگرۆس لە باکوور، بیجگە ئەوەیش لە هەمان ئنسکلۆپیدیا هاتگەو ئویشێد: فەرمانرەوایەیل راسکانی ئی ناوچەیلە لە سەرۆکەیل کورد نیشتەجێ ناوچەی ئەردەڵان بوینەو دویای ئەوەیش دەسڵاتەیل عوسمانی تویەنستن متمانە وە چالاکی میرەیل شارەزوور بکەن و سەڵتەنەت خوەیان زاڵ بکەنە بان شار کەرکووك.

شەمسەدین سامی زانا و گەشتکەر عوسمانی و دانەر فەرهەنگ (ناودارەیل تورکی) لە لاپەرەی ٣٨٤٦، چاپ پەنجم، باس لە شار کەرکووك کردگەو ئویشێد: کەرکووك شاریگ کوردستانیەو سەر وە ولایەت موسڵەو زیاتر لە سێ کوت مەردمەگەی کوردەو ئەو باقیەگەیشی تورك و عەرەب و یەهوودی و کلدانیە".

لەهەمان چاپ لە لاپەرەی ٣٨٤٠ وەختی قسە لەبان کوردەیل و کوردستان نیشتمانیان و شارەیلیان ئەکا، ناو کەرکووگ بەیێد و جویر یەکیگ لە گرنگترین شارەیل کوردستانی تاریفی کردگە. وە گوورەی ئەو سەرچەوەیل تاریخیە ك ئاماژە ئەرا کەرکووك کردگە ئاشکراس ك کوردەیل، مەردم نیشتەجی رەسەن و بنەرەتی بوینە وەل مەردمان کەمیگ لە خێزانەیل مەسیحی. ئەندازیار رووسی یوسف جیرنیك ك سەردان کەرکووك کردگە لەو گەشتیە ئەرا کوردستان لەساڵەیل ١٨٧٢-١٨٧٣زایینی، ك دویاخر لەساڵ ١٨٧٩ ئاکام ئەو گەشت و شیەوکردنە بڵاوەو کرد لە وەرگ چوارم پەخشکریاگ بەش "قەفقاس ئەرا کوومەڵەی جوگرافی پاشایەتی رووسی"، مەزەنەی مەردم کەرکووك وە(١٢-١٥)هەزار کەس کردگەو ئویشێد بیجگە ٤٠ خێزان مەسیحی دی ئەو باقی مەردمەگە کوردن، وەلی تورکمان و عەرەب وجوود نەیاشتنە لەو سەردەمە.

لەیرە تیەیمن ئەرا سەرچەوەیل بیگانە، تا تاوانبار نەکریەیم وەئەوەك سەرچەوەیل کوردیمان لایەنگر رووڵەیل کوردە. ئەرا نموونە تەماشای نویساننەیل خوەرهەڵاتناس جۆرجی(ئەلبرت مینیتیشاشفیلی)بکە، ئی کابرا کورد نیەو هویچ پەیوەندییگیش وە کوردەو نەیرێد تەنیا ئەوە نەود کەسیگ شارەزا و ئەکادیمی و تاریخنویسە و دراسەت کردگە، ئمجا لە کتاوەگەی وەناو" کوردەیل دیدیگ لەپەیوەندیەیل کومەڵایەتی و ئابووری و رووشنهویری" لە لاپەرەی ١٩٣ئویشێد: زوورم بنەماڵەیل ناودار تورکمان لە کەرکووك جوور بنەماڵەی(ئاوجی، قەیردار، نەفتچی زادە، یەعقووب زادە...تد)ئەیانە لە بنەرەتەو کورد بوینەو لە ئاوایەیل کوردنشین دەوروەر کەرکووك کووچکردنە ئەرا شار، ك وەگوورەی پروسەی سیاسی و ئابووری خوەیان کردنە تورکمان. وەل ئەوەیشا ئویشێد: بەشێگ گرنگ لە کەرکووکیەیل لەبنەرەتەو کوردن، ك لەیرە تەماشای سەرچەوەیل عوسمانی کردگە.

هووزەیل کورد زوورمیەن لەناونی هووزەیل تر لیوا(جاران وە پارێزگا وتنەسەی)ی کەرکووك، وەل ئەوەیشا نیشاندەر یا دەلیل ساڵانەی دەوڵەت عراقی ك لەساڵ ١٩٣٦ دەرچیە وەگوورەی نمایشکردنیگ ئەرا مەردم و هووزەیل لیوای کەرکووك لەجەم(١٣)هووز ناو(٩)هووز لەلیان وە کورد (٣)هووزیانیش عەرەب و یەکیگیش لەلیان وە تورکمان بردگە. مامۆستا فەهمی هوێدی لە گوڤار(المجلە)ی شمارە ١٠٠٥ ك لەساڵ ١٩٩٩ دەرچیە، ئسبات ئەوە کردگە ك کەرکووك شاریگ کوردیە، هەرچەن سیاسەت وەعەرەبکردن و دەرکردن زوورەملی دەرهەق وە مەردم کورد لەتی هاوریاسە کار. بیجگە ئەویش دکتۆر عەبدلعەزیز دووری لەکتاوەگەی(تاریخ ئابووری عراق لە سەدەی چوارم کووچی)ك لەبەیرووت چاپ کریاس لە لاپەرەی(٩٧)و دکتۆر نەوار سلێمان لە کتاو(تاریخ عراق تازە) چاپ قاهیرە لەساڵ ١٩٦٨ لەلاپەرەیل ٣٥٦و٣٥٧ و رەحمەتی مەحموود دورە لە کتاو(کیشەی کورد لەعراق)چاپ بەیرووت دەزگای تەلیعە لەساڵ ١٩٦٣ لاپەرەی ٢٢٥و ئاشکراکردن ئاماریگ لەو باوەتەو لەهەمان لاپەرەو مامۆستا ئەدمون غەریب لە (کیشەی کورد)بەیرووت لاپەرەی ١٠و دکتۆر شاکر خەسباك لە(کوردو مەسەڵەی کوردی)بەیرووت چاپ یەکەم ساڵ ١٩٥٩و چاپ دویەم ١٩٨٩، گشت ئەیانە لە دراسەتەیلیان وتنە کەرکووك شاریگ کوردیە.

ئەمیر تاهری لەباوەتیگ لەژیر ناونیشان(تورکیاو ئیران)ك لەرووژنامەی شەرقولئەوسەت شمارەی ٨٩٠٧ بڵاو کریاس لە لاپەرەی ٢٤ وتگە: ئاشکراس ك تورکمان تەنیا رێژەی(٠.١٪) پێك تیەرن لەعراق. وەگوورەی ئامارەیلیش لە (جوگرافیای جەهان ئسلامی...کیشەی کورد) لە لاپەرەی ٤١٩ تا ٤٣١، کورد نزیکەی ٥٣٪ لە مەردم لیوای کەرکووك و ٩١٪ لە لیوای هەولێر و ١٠٠٪ لە مەردم لیوای سلێمانی و ٣٥٪ لەمەردم لیوای موسڵ پێك تیەرن.

بەڵگەیگ عراقی"حکوومی" کویەنیش، ئسبات کوردیەت کەرکووك ئەکا، لە کتاو جوگرافیای تازە – چاپ یەکەم، چاپخانەی(دارولسەلام)بەغدا ك ساڵ ١٩٢٤ چاپ کریاگە لەدانایین هاشم سەعدی لە لاپەرەی ٢١٣ لەباوەت لیوای کەرکووك ئویشێد: مەردم کەرکووك(١٩)هەزار کەسەو زوورمیان کوردن و شمارەی کەمیگ عەرەب و بریگ تورکمان ها لەتی، وەل ئەوەیشا گشتیان زووان تورکی زانن و هووکار ئەوەیشە کاریگەری سەربازەیل تورك بویە ك وەرجە پەنج سەدە تا ئەو وەختەیلە پەیوەندی داشتنە لەو ناوچە.

لە ئنسکلۆپیدیای(دانیمارکی)یش، وەی جوورە باس لە کەرکووك کریاگەو ئویشێد: شار چاڵەیل نەفتیەو کەفێدە باکوور خوەرهەڵات عراق، ك بەشێگە لەکوردستان و کەفێدە دویری ٢٥٠کم باکوور بەغدا، ك چاڵەیل نەفتی کەرکووك وە گوورەی مەزەنە پێك تیەیێد لە ٧.٥٪ لەجەم یەدەگ یا ئحتیات نەفت جەهانی. ك زوورم مەردمەگەی کورد بوین، وەلی لەشوون ساڵ ١٩٧٠ شمارەی کورد لەتی روی لە کەمی کرد لەوەرانوەر شمارەی مەردم عەرەب.

لە ئنسکلۆپیدیای(نەرویجی)یش هاتگە: ك کەرکووك شاریگە لە کوردستان و مەڵوەنیگ گرنگە ئەرا بازرگانی کوردستان و گەوراترین چاڵەیل نەفتی لەعراق گرێدە خوەی.

لە ئنسکلۆپیدیای(ئەڵمانی)یش، کەرکووك لەروی تاریخیەو سەر وە کوردستان ناو بریاگەو لەساڵ ١٩٢٧ گەوراترین چاڵ نەفتی لەتی دوینریاسەو.

ئنسکلۆپیدیای سویدی نەخشەی کوردستان گرتیەسە خوەی و کەرکووك لەتی وە رەنگ و پلەیگ جیاواز و لەچوارچیوەی نەخشەی کوردستان جویر یەکیگ لە شارەیلی جیا کردەسەو. بیجگە ئەوەیش ئسکلۆپیدیای زانکۆی(کۆلۆمبیا)یش لە ولایەتەیل یەکگرتگ ئەمریکا وەی جوورە باس کەرکووك کردگەو ئویشێد: بریگ شوونەوار ها لەتی ك تاریخیان چوودەو ئەرا ٣٠٠٠ساڵ وەرجە زایین و زوورم مەردم ناوچەگە کوردن.

ئنسکلۆپیدیای(بریتانی)یش لەباوەت کەرکووکەو ئویشێد: کەرکووك کەفێدە نزیك زەنجیرەی کویەی زاگرۆس. لەئنسکلۆپیدیای دەزگای(مایکرۆسۆفت) ئەمریکییش هاتگەو ئویشێد: کەرکووك لەوەر پەیرەوکردن سیاسەتەیل دیاریکریاگ لەلایەن حکوومەت عراقیەو، ئامانج لەلی دەرکردن کورد بوی و نیشتەجیکردن کەسەیل تر لە شوونەیلیان. شەرقولئەوسەتیش ئویشێد: کی؟ چە؟ کووا؟ لەباوەت کەرکووك"کەرکووك شاریگە لە باکوور عراق و زوورم مەردمەگەی کوردن.. هەمیشە سەرکردەیل کورد جەخت لەبان ئەوە کردنە کەرکووك بەشیگە لە کوردستان وەلی حکوومەتەیل عراق هەمیشە ئەو چشتە رەتەو کردنە ك کەرکووك بوودە بەشیگ لە ناوچەیل کوردی.

لە ئنسکلۆپیدیای عەرەبی جەهانییش لەبان کەرکووك هاتگەو کەرکووك وە پایتەخت گرووپەیل کوردی ناو بەیێد و لەلاپەرەی ٤٤٩ کەرکووك وە یەکیگ لە شارەیل سەرەکی لەکوردستان عراق دەسنیشان ئەکا.

ئمجا وە گوورەی ئەو راسیەیل ك ئاشکرا کریاگە، رەسیمنە ئەو ئەنجامە، ك کەرکووك شار کوردی و کوردستانیەو هەمیشە لەچوارچوەی کوردی بویە و زوورم مەردمەگەیشی کوردن. وە گوورەی دەلیل ساڵانەی دەوڵەت عراقییش لە لاپەرەی ١٤٣ باس لەباوەت دەورەی شەشم هەڵوژاردنەیل ئەنجوومەن(ئومە)ی ٨ ئاب ١٩٣٦ ئەکا و باس بریگ ناو لە نوێنەرەیل مللەت ئەکا ئەرا نوێنەرایەتی لیوای کەرکووك ك شمارەیان(٦) کەس بویە و چوار لەلیان کورد بویە ك ئەوانەیش(دارا بەگ داوودی، داوود جاف، عەلی رەزا عەسکەری، فایق تاڵەبانی) و ئەو دووانەگەی تریش یەکیگیان عەرەب و ئەواکەیش تورکمان بویە. ئمجا ئەگەر بایێد و کەمیگ بچیمنە دویاوە جویر نموونەیگ تەماشای فەرهەنگ ناودارەیل عوسمانی تورکی بکەیم، ئەو راسیە ئەرامان دەرکەفێد ك ئویشێد: کەرکووك کوردی و کوردستانیە.

لە کتاو(جوگرافیای زانستی)یش – لوبنان و وڵاتەیل عەرەبی – وەرگ چوارەم، لەدانایین رینە عەبود و عەباس قاسم، دەرس ٢١(کومار عراق -١)دراسەتیگ ئنسانی و ئابووری کریاگەو لەتی عەرەب وە ٨٠٪ لە مەردم و باقی کەمینەیل کورد و شەرکەس لەباکوور گردەو کردگەو ئیرانی و هندییش لە ناوراس و باشوور لە لاەپەرەی ١٥٧، ئمجا دکتۆر ئەحمەد نەجمەدین لە کتاوەگەی وەناو(هەواڵ مەردم لە عراق)چاپ قاهیرەی ساڵ ١٩٧٠ لەلاپەرەی ١٠٩، ك دکتۆر محەمەد هەمەوەندی ئاماژە وەپی کردگە وەناونیشان(هەقەیل کورد و کوردستان لە شەریعەو سیاسەت) ئاماژە وە رویداین کووچکردن گەورایگ کردگە ئەرا کەرکووك لەوەر خاتر کارکردن لەو کومپانیایەیل نەفتیە ك لەکەرکووك کار کەن ئەرا دراوردن نەفت و مەزەنەی ئەو کووچکردەیل لەناونی ساڵەیل ١٩٤٧ تا ١٩٥٧ وە(٣٩)هەزار کووچکەر ئەکا. وەل ئەوەیشا ئاماژە وە زیایکردن شمارەی مەردم کەرکووك ئەکا لەساڵ ١٩١٩ تا ١٩٦٨ ك رەسیەسە پەنج ئەوەنەی ئەوسای.

جیوەجی بوین ١٤٠، ئازادی کوردستانە

نەسرین میرزا

ئیمەی کورد ئەگەر بتویەنیم هووشمان باریمنە سەر و هویر لەو فەن و فێڵەیلە بکەیم ك ئەنجام دریەیێد وەرانوەر وەهەقەیل رەوامان، ئەو وەختە تویەنیم خوەمان لەو کێشەو گرفتەیلە قورتار بکەیم ك رووژگاریگە وەدەسیەو ناڵنیم. ئیمە جویر ئەو شێخە وەپیمان هات ك خەوەر قیامەت داو قسەیلی نەهاتە جی و باوەر خوەی وەپی لەدەسدا. سادەیی مللەت کورد ها ئەورە ك زوی وەقسە و قەوڵ خەڵەتیەیێد و دویاخریش هەرچی پەل کوتێد دەسی وەهویچ نیەرەسێد.

تویەنیم بویشیم کورد لە مەیدان هونەر و ئەدەب و تا رادەیگ زانستیش، گام خاسیگ ناس و پێشکەفتن وەرچەویگ وەخویەو دیە، لەروی ئاوەدانی و خزمەتگوزاری و پەیوەندی دەرەکییش شیوەی نیمچە وەرفراوانیگ دیە، وەلی لەروی سیاسەت و پروسەی سیاسیەو نەرەسیەسە ئەو رادە ك بتویەنێد خوەی لەناو گرفت کێشەی چەسپیاگ و داگیرکەرانە بارێدە دەیشت و هەق خوەی وەل خوەیا بارێد. ئیمە زانیم ك هێمان شوونەوار پیاوەیل رژیم و شۆڤێنیەت دەور دیرێد لە دروسکردن کیشمەکیش و ناکووکی لەناونی چین و لایەنەیل، هیمان دەزگایەیل دەوڵەت پڕن لە کینەتدار و داخ لەدڵەیل، نزیکەی هەیشت ساڵە کووتایی وە دەسلات بەعس هاتگەو سەکردە و دارودەسەی ئەو رژیمە خریانە ناو تەلبەن زندان و رویوەڕوی بوینەوەی بریار دادگا و سەر مارەگە پانەو بوی، وەلی هێمان دویچگ ئەو مارە پەلەپرتی ئەکاو لەجموجویل نەکەفتگە. یەیش مانای ئەوە نیە ئیمەی کورد گشت ماوەیگ دیاریکردیاگ ئەرا جیوەجیکردن هەر ماددەو برگەیگ وەپیمان تازەوە بکەن و گشت دویاخستنیگ قەبوول بکەیم.

راسە مەردم هەرێم کوردستان تارادەیگ لەئازادی و بەختەوەری ژیەن و شیواز ژیانیان لەروی ئاسایش و پێشکەفتنەو جیاوازە لەژیان مەردم شار و ناوچەیل تر ناوراس و باشوور عراق و لە کەش و هەوای گونجیاگیگ ژیەن ئەرا خوەشگوزرانی، وەلی ئەگەر بایێد و هویریگ لە خوەمان بکەیم و دراسەت بار جوگرافی و ناوچەیل داوریاگ وەتایبەت ماددەی ١٤٠ دەستوور بکەیم، ئەوە بی گومان ئەو ئازادیە ك ئمروو کورد دیرێدەی لەهەرێم کوردستان عراق نیمەو ناتەواوە!! ئازادی ها لەورە خاك و نیشتماند لەروی جوگرافییشەو ئازاد بوود. هێمان کوردستانمان جەسەی بی دڵیگەو لەبان رەحمەت خودا ژیەیێد، تا ئیسەیش پای داگیرکەر لەخاکمان نەوریاگەو شارو شاروچکەیل فرەیگمان چەوەڕی هاتنەوە کەن ئەرا باوەش نیشتمان، کەرکووکمان جویر ئەوەك بارزانی نەمر ناوی نا(دل کوردستان)چارەنویسی نادیارەو خانەقین و مەنەلی و مەخموور و شەنگال..... تد، چەوری هەوڵ و تەقلای سەرکردەو مەردم کوردن، جیوەجیبوین ماددەی ١٤٠ دەستوور ئازادی کوردستانە، دیاریکردن مەرز ئداری راسکانیمان نیشانەی سەروەخوەییمانە. ئایا دی هەڵگرێد لەیە زیاتر چەوەڕی بکەیم شۆڤێنیەیل بیگانە بازی وە ئەقڵمان بکەن؟ تا کەی سەبر بەیمنە خوەمان و دوشمن لەخاکمان خاوەن سەڵتەنەت بوود؟ تاکەی دەوریش فەلسەفەی خود خەڵەتانن بویمن و خوەمان وە قەوڵ و قسەی بی ئەنجام و بی بنەما بخەڵەتنیم؟ ئیمەی کورد لەهەق خوەمان فرە داوەزیمنەو مەسەلەی جیوەجیکردن ماددەی(١٤٠)یش فرە دریژە کیشا و تا ئیسەیش نەرەسیمنەسە هویچ ئەنجام دڵخوەشکەریگ .

دبلۆماسیەت کورد لەمەیدانەیل فرەیگەو گام خاسیگ ناس، یەیش جی دەسخوەشیە، وەلی دڵنەرمی و سووزداری وەل داگیرکەر و ناهەقەیل دەرفەتداینە ئەرا بازیکردن وە چارەنویس و هەقەیل رەوای مللەتەگەمان.

جەهان عەرەب و کیشەی کورد

مەجید عەبدولرەحمان

بیجگە ئەوەك کیشەی کورد کەفێدە ناو ئەو چوارچیوەی جوگرافی و تاریخی شارستانیەت جەهان عەرەب و موسڵمانە، وەلی ئەوانە جویر خواستیگ گرنگی یا ئەهمیەت پڕ کردەوەیگ وەپی نەیانە ك ئەویش هەق خوەیە.

وەو جوورەگ زانیم کورد بەشدارییگ کاریگەر داشتگە لە زینگەوکردن و مقەیەتیکردن شارستانیەت عەرەب و موسڵمان وە گشت هێز و توانایگەو هەر لە سەردەم کویەن تا رووژ ئمروو. ئمجا وەختیگ باس جەهان عەرەب و موسڵمان کەیم وەل مەردمان عەرەب و موسلمانا مەحاڵە کورد بەشداری نەکردوید لە داناین هەر سیاسەتیگ ناوخوەیی و دەرەکی، وەل ئەوەیشا مەحاڵە لە هویچ کیشەیگ بنەرەتی یا هەر کیشەیگ تر ئەگەر عەرەب پرس وەپی نەکردوین. وەلی ئەوان هەمیشە خوەیان دویر گرتنە لە هەر کیشەیگ چارەنویسساز لە باوەت کورد.لەو مەمەرەیل گرنگ و بنەرەتیە ك لەیوا کردگە جەهان عەرەب وەرەسمی گرنگی وە کیشەی کورد نەیەیێد، ئەوەسە ك ئەو سستمەیلە هویچ وەختیگ باوەر وە جیاکردنەوەی کەمایەتیەیل (اقلیات) نەیاشتنە ك لەناو مەرزە جوگرافیەگەی ژیەن. هەر لەوەر ئەوەیش دام و دەزگایەیل بریاردەر لەیوا دوینن ك دۆسیە یا مەلەف کوردی و گرنگی وەپیداین سیاسی و ئاشکراکردن خواست بوودە فتنەی کەمایەتیەیل لەو ناوچەو شوونەیلەو بوودە سەرەتای داواکردن هەقەیل سیاسی و رووشنهویریەیلی. یەیش بیجگە ئەوەك سیستمەیل عەرەبی هاوکاری تەواویگ دیرن لەبان کیشەی ناوخوەیی هەر وڵاتیگ تر لەژیر ناونیشان (دەخاڵەت نەکردن لە کارەیل ناوخوەیی)ك هەقەیل فرەیگ گوم کردنە. ئەرا نموونە: دەوڵەت عراق وەرجە قەیران کەنداو یەکەم و دویەم پەیوەندییگ خاس وەل زوورم وڵاتەیل عەرەب داشت تەنیا سووریا نەود. هەر لەوەر ئەوەیش فرە سەخت بوی ئەرا دەوڵەتەیل عەرەب ك وەل عراقا باس کیشەی کورد بکەن ك هەرچەنی کورد ئەو هەمگە ماڵویرانی و مەینەتیەیلە هاتە تویشی لە وەخت داواکردن کەمترین هەقەیل خوەی لە دەوڵەت عراق. وەل ئەوەیشا فرەیگ لەو دەوڵەتەیل عەرەبیە ك لە بان خەت ئەمریکی شماریەن لە ناوچەگە، نەتویەنستن وەل شای ئیرانا باس کورد بکەن ك لەو سەردەمە پۆلیس ئەمریکا بوی لە ناوچەگە. ك وە درندەترین شیوە ئازار کورد دیاد لە لاوردن ناسنامەو وە فارس کردن و چەسپانن فرەیگ لە یاسایەیل ناوەجی وە زوور چەك. تورکیایش وە هەمان شیوە.

ئەو گلەییکردنە لە جەهان عەرەب لە بان دۆسیەی کورد و دەسمەیەت نەداینی لە دەسکەفتن کەمترین هەقەیلی لەیوا لە کیشەی کورد کرد پەنا ئەرا چشتەیل فرەیگ بوەیێد و لەوانەیش:

١- دەسکردن وە خەبات چەکداری جویر تەنیا چارەسەر ئەرا وەدەسهاوردن هەقەیل سیاسی و رووشنهویری و کومەڵایەتی.

٢- رویکردن لە پایتەختەیل خوەرئاوا لەوەر خاتر وەدەسهاوردن لایەنگری و گرنگیداین وە کیشەگەی.

٣- لە گشتیان مەترسیدارتر، دروسکردن دیوار بەرلین لە ناونی خەتەیل رزگاریخواز عەرەب و هێزەیل رزگاریخواز کورد ك فرەجار دیان لە قاپی وڵاتەیل عەرەبی، وەلی کەڕ و لاڵ بوین لە بان خواستەیلیان.

ئەیە بیجگە ئەوەك عەرەب لە مەرز جوگرافیای وەرفراوان خوەی هەمیشە چەو برینەسە ئەو خاکە ك کورد لەتی ژیاگە.

گەشەی ئابووری کوردستان لە چوارچیوەی میکانیزم وە دیموکراتیەتکردن

محەمەد کەریم

ئابووری هەر ولاتیگ لە بریگ هوکار ئابووری پیك تیەید، ك مەبەس لەلیان ئاست وەریەوبردن و گەشەکردنیانە، لەوانەیش سیستم بریار یاسا جویر سیمایگ بنەرەتی ئابووری کوردستان.
ئابووری ئەگەر وە یاسا ریك نەخریەید، ئەوە ئابوورییگ سەرەتایی و شیوایشیوە، چوینکە گشت خالەیل ئابووری پابەند ریکخستنە، ئەو ریکخستنیشە بایەسە لەبان بنەمایگ خاس یاسایی بوود.
ئەرا نموونە: بازار ك یەکیگە لە دامەزریاگەیل ئابووری بایەسە وە گوورەی یاسا پایەیلی ریك بخریەید جوور وجوود سیستم گریبەس لەناونی یەکەیل ئابووری(تاك، کۆمپانیا، حکوومەت، یا وەل بیگانەیلا)، ئمجا وەل وجوود یاسایش بایەسە سیستمیگ زامن جیوەجیکردنیان بکا جویر دامەزرانن کۆمپانیا یا دامەزرانن کارخانەیگ یا پروژەیگ وەبەرهاوردن یا وازکردن بانك... تد.
هەر لەوەر ئەوەیش وجوود سیستم یاسا و بریار مەسەلەیگ فرە بنەرەتیە ئەرا دروسکردن باوەر لەناونی یەکەیل ئابووری لەوەر خاتر ئەنجامداین چالاکی ئابووری یا لەناونی حکوومەت و ئەو یەکەیل ئابووریە.
نەك هەر ئەوە، بەلکوو لەروی ناودەولەتییشەو ئی مەیدانە گرنگی فرەیگ وەپی دریاگەو سەدەها یاسا و بریار و دامەزریاگ ئەرای دروسکریاگە لەوەر خاتر چالاکیەیل ئابووری و مسۆگەرکردنیان و چارەسەرکردن ئەو کیشەیلیشە ك لەلی کەفیدەو، وەتایبەت هەریمیگ جویر کوردستان ك بانگەواز وازبوین یا ئنفتاح بکا لەبان جەهانگیری و هامیتەبوینی وەل دەسەی ئابووری ناودەولەتی ك دەیەها ریکخریاگ تایبەتمەند جەهان کارەیلی وە یاسایی ئەکا.
ئەرا نموونە: ریکخریاگ بارزگانی جەهانی و ریکخریاگ چارەسەر ناکووکیەیل ئابووری، ریکخریاگ قەرزەیل جەهانی ریکخەن، هەر لەوەر ئەوەیش هویچ کۆمپانیایگ نیەتیەید پروژە لەولاتیگ ئەنجام بیەید ك یاسا نەیاشتوود یا سەروەری یاسا لەتی نەود. چوینکە ئەوان لەچوارچیوەی یاسا دروس بوین و کار کەن و ئامادەیش نین سەرمایەیلیان بخەنە ژیر چەقوو دەولەت بی یاسا.
لەیرە خالیگ گرنگ تر هەس، ك ئەویش بایەسە ئاماژە وەپی بکەیم لەو مەیدانە، ئەویش ئەوەسە ك تەنانەت وجوود یاسا بەس نیە ئەرا هویچ سەرمایەیگ ك خوەی لە ولاتەیل ئابووری داورید ئەگەر ریز لە سەروەری یاسا نەگیریەید، هەر لەوەر ئەوەیش لەوەخت نەوین سیستمیگ خاس و ئاشکرا سەرمایە لەولات سەقامگیر نیەود و لەهەمان وەخت سەرمایە مللیەگەیش روی ئەکادە وەبەرهاوردن لەو شوونەیلە ك یاساو بریار لەتیان سەروەرە، لەوەر ئەوەیشەسە ك یاساو بریار کەش وهەوای خودکرنەوەی سەرمایە دروس ئەکا.
ئابووری هەوەجە وە سەدەها یاسا و دەیەها دامەزریاگ دیرید ئەرا ئەوەك کارەیلی بگونجنید و لەوەرجە گشتیانیش ئابووری بازار ك وەمەرجیگ وە یاساو بریار هاوچەرخ ریکخریاویگ جویر یاسای کار، یاسای ناوجیکردن یا تەحکیم، یاسای دامەزرانن یەکەیل ئابووری، یاسای بازرگانی، یاسای مولکداری، یاسای مولکیەت فکری، یاسای پویل....تد.
وەریەوبردن خاس ئابووری ئەو وەریەوبردنەسە ك لایەنەیل یاسایی ئابووری وە زویترین وەخت بگونجنید وە سیستمیگ نازگ و هاوچەرخ وەل هەوەجەیل ئابووریا. ئمجا ئەگەر باید و لەی رویەو مەزەنەی ئابووری کوردستان بکەیم ئەرامان دەرکەفید ك هوکاریگ گەورای ساقەونەکردن ئابووری کوردستان نەك هەر گومبوین یاساو سیستمە، بەلکوو ئەو یاسایەیلیشە ك هەن کەم و کوری فرەیگ لەتیان هەس. وەل ئەوەیشا وە ریژەی کەمیگ رەسنە بان زەوی واقع.
ئەزموون گەشەی ئابووری لەولاتەیل گەشەکردگ، ئەوە دەرخستگە ك هوکارەیل بنەرەتی ئابووری(زەوی، سەرمایە، هیز کار، ریکخەر)لە ئابووری بیلایەن بوون ئەگەر لەکەش وهەوای یاسا و سیستم نەخریەنە کار. هەر لەوەر ئەوەیش بەش کز یاسا لە کوردستان و ریکنەخستنی نەخش فرە گەورایگ دیە لەسالەیل عومر حکوومەت هەریم کوردستان، ك لەولاتەیل هاوشیوەی کوردستان تەنیا نیمچە پلانیگ پەنج سالەی ئابووری فرە لە ژیان مەردم و کومەلگا و ئابووری ئالشت ئەکا.
گەشەی ولات چین لە سالەیل نەوەدەو دەس وەپیکردگەو ئیسەیش دویەم دەولەتە لەجەهان لەدویای ئەمریکا لە کیشانن سەرمایەی جەهانی. عومر گەشەی کۆریای باشوور ئیسە ها لەرز دوانزەیەمین ئابووری جەهان ك لەسالەیل هەیشتای سەدەی وەرین دەسکردیەسە پلانەیل گەشەی ئابووری. لەگشتیانیش یاسا و سیستم لەلایگ و سەروەری یاسا لەلایگ تر سکە سەرەکیەگەی ئابووری بویەو توانایەیل ئابووری ئاراستە کردگە.
ئیسە هەزاران ملیۆن دۆلار سەرمایەی کوردستان و عراق لە ئابووریەیل ئوردن و تورکیا و ئیمارات پەنابەرن و پروژەی وەبەرهاوردن ئەنجام دەن، تەنانەت لە ئوردن بانك تایبەت سەرمایەی عراقی هەس و خەریك وەبەرهاوردنن.
هوکار ئی کووچکردن سەرمایەی کوردستانە ئەرا دەیشت، نەوین یاساو سیستمەیلە، هەر لەوەر ئەوەیش سەرمایەی بیگانە وەرجە ئەوەك قاپی ئابووری کوردستان بکوتید لەجیای جاریگ سەدەها جار هویرەو ئەکا چوین لەولات بی یاسا تویەنید سەرمایەی یاسایی بخەیدە کار. ئمجا لەو رویەو تەماشای ئابووری کوردستان کەن ك ئەگەر هەل وەکارخستن سەرمایە لە کوردستان سەقامگیر و پر لەئاسایش هەس ئەی دی ئەراچە سەرمایەیل نیشتمانی خوەیان ك وەهەزاران دۆلارە لەدەیشت کوردستان و عراق خریانەسە کار هوکارەگەی نیەچوودەو ئەرا کوردستان ئارام؟
بیگومان هەر ئی واقعیشە ئابووری کوردستان تویش قەیران قویل بی کووتای سەرمایەو شارەزایی مللی و بیگانە کردگە. لەی روییشەو دوینیم ئی سیمای خراوەیل گەورا سالەیل فرەیگە یەقەی ئابووری کوردستان گرتگەو ئەو ئابووریە خەرج ئەکا ك رووژ وەرووژ قەیرانەیلی تونترەو کەن و دوینید حزب و حکوومەتیش لەئاستی خەمسەردن و ئەو هەمگە سالەیلیشە قوناغ وەختی فرەیگە ك ئابووری ولاتەیلیگ گەورا خستیەسە ئاست رزبەندی جەهانیەو، چوینکە لە بنەرەتەو(وەخت گەوراترین خەرجە) لە زانست ئابووری هاوچەرخ، وەلی لەکوردستان نەك هەر بویەسە تەکلیف خەرجکردن گەورا لەبان ئابووری کوردستان، بەلکوو بویەسە قوروانی بەرژەوەندی تەنگەوکریاگ. لەلایگ تریشەو بایەسە لەدانایین یاسایەیل ئابووری تەماشای دویر بکریەید و گشت رووژیگ دەسکاری یاسا نەکریەید ك هەرچەنی ئەو تەماشاکردنیشە وەئامانج خاسکردنیشی بوود، چوینکە ئالشتکردن فرەی یاسا کاریگەری خراو لەلی کەفیدەو و ئەو ئالشتکردنە ناسەقامگیری کومەلگا و سیستم دەرخەید ك سەرمایە پشت وەپی بەسید ئەگەر نیاز داوریان لە ئابوورییگ داشتوود.
لەلایگ ترەو، کزی کەش و هەوای یاسایی و نەوین سەروەریەگەی، دەس بی یاسایی مۆنۆپۆل و لایەنەیل بالادەس فراوانەو ئەکا ئەرا خاتر ئەوەك ئابووری ولات و بەرژەوەندیەیل ستراتیژی کومەلگا بکادە قوروانی بەرژەوەندیەیل وەرتەنگ ، وەیەیش وەختەیل و هەلەیل هەلکەفتگ خوەشگوزرانی مەردم و کومەلگا دەنە تالان، هەر لەوەر ئەوەیش جاریگ تر تەئکید لەو خال ستراتیژیە کەیم ك دەولەمەنی لە سامان نەتەوەیی هویچ نەفیگ نەیرید ئەگەر ئدارەی ئابووری ولات وە شیوەیگ شارەزایانە نەچوودە ریەو و ئدارەی ئابووری ولاتیش بی یاسا و سیستمکردن و سەروەری یاسا(بی ماناکردن)هەر قسەکردنیگە لەبان گەشەی ئابووری.

دەڵاڵیکردن وە پرۆسەی هاوسەرگیری ئمڕوو

شانازکەریم

پروسەی هاوسەرگیری لە دروسکردن ژیانیگ تازە پێکهاتگە لەناونی دو رەگەز جیاواز، ك وەردەوامی و سەرکەفتن ئەو پروسە لەوە خوەی دوینێدەو ك سەرچەوەی لەیەکرەسینەوەی ناونی ئەو دو رەگەزە هەر لەدەروین خوەیان پەیا بوودو ڕەزامەنی ئەوانیش بوودە ڕەزامەنی گشت خێزانەگەیان، وەلی جی داخە ئیسەیش لە شوونەیلێگ لەناو کومەڵگای کوردەواری خوەمان کەسەیلیگ هەن ناسریانە وە ئەوەك لەناو مەردم بوینەسە دەڵاڵ ئەرا ئەو کارەو ئامانجیش لە کارەگەیان ئاشکراو دیارە ك پێکهاوردن پروسەی هاوسەرگیریە لەناونی کور و دویەتەیل، وەلی چوین! بیگومان ئی پیشە ك دەڵاڵ تایبەت دیرێد لەناونی ئەو جوورە خێزانەیلە خوەی دوینێدەو ك دویەتەیلیان وە نەخت یا نەقد هەراج کەن یا ناو فرووشتن لەلیان نەن، یا ئەو جوورە خێزانەیلە ك توان ژن ئەرا کورەیلیان بخوازن وە نەخت سیننەی، ك داخ فرەیگ دیرێد ئەو هویر کویەن و دویاکەفتگە هەر وەو شیوازە تا ئیسەیش لەناو کومەڵگای کوردەواری هەر وجوود داشتوود ك پرە لە نەزانین و چەوەریکردن چەنەها گرفت مەترسیدار ئەرا ئەو جوورە کور و دویەتەیلەو ئەرا خێزانەیلیان، ئمجا ئی پیشەیشە ك دەڵاڵیکردنە وەپروسەی هاوسەرگیری، هەر ئەرا خاتر دەسکەفتن بریگ پویلەو هویچ تر، دی لەوەر خاتر بەرژەوەندی خوەیان بەرژەوەندی ئەو کور و دویەت و خێزانەیلیانە خەنە ژێر پا وەهەر شیوازیگ بوود جویر تێکەڵکردن راس و دروو، شاردنەوەی کەم و کوری، دەرنەخستن لایەنەیل خراو، شانازیکردن چەواشە، ئەیانەو کارەیلیگ تر ك تەنیا خوەیان شارەزان چوین ئەنجامی دەن و ریکی خەن وە زووانیگ لویس و شرین و هان چەنەها کور و دویەت وەپی دەن و خێزانەیلیان وەپی رازی کەن تا ئەو پروسە سەربگرێد. دویای ئەوەیش کەسە دەڵاڵەگە ك هەق خوەی وەرگرت لەئەنجام ئەو پروسە هەقی نیە ئەو دو رەگەزە چوین ژیان بەنە سەر! یا پروسەگە چ ئەنجام خراویگ لەلی کەفێدەو! ئمجا ئەو ئەنجامە لەلای دەڵاڵەگە گرنگ نیە، بەڵکوو گرنگ ئەوەسە پویلەگە وەرگرتگەو بەس، ئمجا ئایا ئەو جوورە دەڵاڵەیلە چوین پشت وەپیان بووەسریەێد ك لەوەر خاتر دەسکەفتن بریگ پویل ژیان دو کەس بێ تاوان رەسننە ئەنجام خراویگ ، یا وەو شیوازە ژیانیان پر بکەن لەکیشەو گرفت مەترسیدار! وەلی لەلایگ تریشەو با ئەوەیش لەهویر نەکەیم ك ئەو خێزانەیلە چوین ئەو پروسەی گرنگە ك پەیوەسە وە ژیان و گوزران دو رەگەز جیاواز دەنەی دەس کەسیگ دەڵاڵ ك لەوەر خاتر گیرفان خوەی هەرچی لەدەسی بایێد ئەنجامی دەێد لەناونی ئەو کور و دویەتە؟ ئایا پروسەیگ وەو جوورە سەربگرێد چ جوورە سەرکەفتن و ئاسوودەییگ وە دریژایی عومریان چەوەری لەلی بکریەێد و چە لەلی بکەفێدەو؟

بی گومان یەیش غەڵەتیگەو بایەسە خێزانەیل ئاگادار ئی دیاردە بوون و هویچ وەختی نەیلن ئەو جوورە کەسەیلە دەڵاڵی وە پروسەی هاوسەرگیری کور و دویەتەیلیان بکەن، بایەسە گشت خێزانیگ وە ئەقڵ خوەیان تەماشای ئەو پروسە بکەن تا بتویەنن دویارووژ و خێزانیگ رویخوەش و دەروین ئاسوودە ئەرا دویەت و کورەیلیان دەسەوەر بکەن ك هەم خوەیان و هەم دویەت و کورەیلیان لەسای پروسەیگ پڕ لە سەرکەفتن و دویر لە گرفت ژیان بووەنە سەر.

رەفیقایەتی لە زانکۆ

د. سابیر بۆکانی

رەفیقایەتی پێکهاتگە لە سووز و دووسی و خوەشەویسی، پەیوەندییگە لەری یەکترناسین خاسیگ گریە دریەێد. پەیوەندییگە گەرم و پڕ لە رێز و حورمەت و قەبولکردن بی فشار و دویر لە ناچاری. ئمجا ئەگەر نزیکی عومر و ئارەزوو هاوبەش و رەفیقایەتی و هاوخەمی و پەروەردەی هاوشیوەو گونجیان، گشت وەختی خوازیار سەرهەڵداین ئەو پەیوەندیە نەون، ئەوە هەمیشە خوەی لە حاشاکردن دوینێدەو.

ئەو خوەندنکارەیلە ك قەدەر نمرەو قبوول مەرکەزی لە کۆلیژ و بەشیگ زانستی دیاریکریاگ جەمیانەو کردگە، لەسەرەتای خوەندن هاوکار و هاوپۆلن، وە چەمك رەفیقایەتی رەفیق نین و شایەت لەو زەمینەی گونجیاگە ك ئەرایان هەڵکەفتگە بوونە رەفیق یەکتری، شایەت جوور هاوکار و هاوری بمینن و پەیوەندییان لەوە زیاتر قویلەو نەود، ك هەرچەنی لەڕوی عومر و داب ونەریت و هویرەوکردن و رادەی رووشنهویرییش فرە لەیەکەو دویر نین.

ئادەمیزاد لەبرین بەرز و نزمیەیل ژیان ئەرا ئاسوودەیی دەروینی، هەووەجە وە رەفیق و هاودەم دیرێد وەتایبەت لەو قوناغ عومرە. وەلی جی داخە ئمروو ئاڵشتکاریەیل کومەڵایەتی رووژگار کاریگەری خراویگ هیشتیەسەجی لەبان پەیوەندیەیل تاکەکەسی و لەی رویەو دید و ئەرای چوینیان لەباوەت چەمك رەفیقایەتی ئاڵشت کردگە.

وەسەبەب بەرژەوەندیەیل ماددیەو، بەرژەوەندپەرسی و مەرام و خود وەنوابردن و نیازەیل شاریاگ، کۆنترۆڵ بەش گەورایگ ئەو پەیوەندیەیل کومەڵایەتیە کردگەو شاردیەسەوەی. یەیش وە تەنیا دەرد دل و شکات گەوراعومرەیل نیە، بەڵکوو ئەیە گریەێگ سەردەمەو کیشەی گشت مللەتیگ زینگەو نیم سەدە زیاترە زانا و فکرمەنەیل ئنسانیەت ئاشکرایەو کردنەو لەو باوەتەو نەزەریەیلیگ دانریاگە. لەراسی پەیوەندی رەفیقایەتی لە قویلایی دڵنیایی و متمانەوە ئەنجام گرێد و هویچ وەختیگ بانگەواز نیەتوایێد. ئمجا ئەوەك مایەی مەیلکیشان و جی گومانە، داوکاری و گللەیی بەعزە کەسەیلیگە ئەرا نەوین رەفیقایەتی لە زانکۆ، نەك رەفیقایەتی کور وەل کورا، بەڵکوو ئەرا رەفیقایەتی کور و دویەت.

لەیرە لەروی سایکۆلۆژیەو باسکردنیگ خواستە تا بریگ لەو راسیەیلە ئەرامان ئاشکرا بوود. کزی یا نەوین رەفیقایەتی کور وەل کورەیلا یا دویەت و دویەت، ئەراچە نیەکریەێدە کیشە؟!! وە نسبەت رەفیقایەتی نەکردن زوورم دویەتەیل وەل کورەیلا، ك لەلای بریگ لە کور و دویەتەیل جویر کیشەیگە، مەمەر ئی جوورە مەسەلەیگ راسەوخۆ پەیوەسە وە پرۆسەی گەشەوەپیکردن کومەڵایەتی دویەتەیل و یەیش تاریخ دریژیگ دیرێد و چوودەو ئەرا قوناغ منالی و جیاکاری لە پەروەردەی منال کور و منال دویەت لەناو خێزان. بریگیش لەلی پەیوەسە وە جیاکردنەوەی هەردوگ رەگەز لە قوناغەیل خوەندن وەرجە زانکۆ. ئی جوورە قسەو باسیگ گرفت خوەندکار ئەو زانکۆیەیلە نیە ك لە قوناغەیل وەرجە چگن زانکۆ هەردوگیان هاوپۆلن و سیستم هامیتەکردن دویەت و کور کریەێد. ئی حاڵەتە تەنیا لەو وڵاتەیلە کریەێدە دی ك سیستم جیاکاری رەگەزی لە قوناغ ناوەندی و ئامادەیی پەیرەو کەن و لەیوا لەلی هاتگە کیشەو خەم خوەندکار وە کور و دویەت هەر پەیوەندی کومەڵایەتی و رەفیقایەتی و ئاهەنگ یەکترناسین و خەمیگ شایستە لە پەروەردەو زانست نیەخوەێد و ماریفەت کەمیگ وەپیەو دیارەو خوەندن بویەسە مەسەلەیگ داب ونەریت. هەر لەوەر ئەوەیش دویەتەیل لەو هەڵویستە سل کەن و نیەتویەنن رویوەروی ئی جوورە مەسەلەیگ بوونەو، ئمجا دوینید زوورم دویەتەیل لەوەر ئەو هوکارەیل کومەڵایەتیە کەس وە رەفیق نیەگرن و هەووەجە وە وەخت فرەتر دیرن ئەرا یەکترناسین، وەلی ئی حاڵەتە لە قوناغەیل خوەندن زانکۆ وە تەواوی چەواشە بوودەو.

تەڵا
بویەسە بەڵا

گوڵ سوو

ئادەمیزاد پێکهاتگە لە دو رەگەز نێر و ما، ك هەر یەکیگ لەلیان تەواوکەر ئەواکەس لە وەریەوبردن ژیان. ئمجا ژیان هاوسەری رووژ وەرووژ لەروی هەوەجەو داواکاری ئاڵشتکاری وەخویەو دوینێد. خێزانەیلیگ هەن لەوەختێگ خوازمەنیکەر دویەتەیلیان تیەن مەرجەیل فرەیگ دانەن، لەوانەیش دیاریکردن برێگ(تەڵا)و پشت ئەغدانە.

ئی جوورە مەسەلە هەر لەزویەو وجوود دیرێد لە ناو کومەڵگایەیلمان، وەلی فرەجار دویچگ ئەرا ئەو داواکاریە زیای کریەێد، دی مینێدە بان وژدان باوگ و داڵگ دویەتەگە. دویەت هەس وەختی باوگ و داڵگی ئێراد لە خوازمەنیکەری گرن و داوای پویل و شیروایی یا پشت ئەغد فرەیگ کەن شایەت کورەگە ناچار بکەن ئەگەر نەداریش بوود قەرز بکا ئەرای تا بتویەنێد برەسێدە مەتڵەو خوەی ئەیە لەلایگ .

لەلایگ ترەو، ئمروو مەسەلەگە زیاتر کەفتیەسە لای سەندن تەڵا، لەیرەیش هەم ئێراد گرن و فەرزی کەن لەبان خێزان کورەگە بایەسە ئەوەنە تەڵا بسینێد، ئمجا ئیمە زانیم نرخ تەڵایش وەختەیل فرەیگ روی لەبەرزی ئەکا و چەوەریکردن فرەیگ تواێد تا نرخی داوەزێد، چوینکە ئەیە بازارە.

جاریگ تائیرە کور بیچارە هەر ناچارەو رازیە، وەلی کیشەگە لەیرە نیە، کیشەگە ها لەورە بریگ لە خەسویرەیل وەتایبەت داڵگ دویەت ئێراد ئەوە گرن تا نرخ تەڵا دانەوەزێد هەر بایەسە ئەو دویەت و کورە چەوەری بکەن و مارە نەورن، دی ئەگەر چەن مانگیگ برد یا ساڵیگ یا زیاتر ئەو بەدبەختەیلە هەر بایەسە چەوەری بکەن تا خودا دەروازەی رەحمەتیگ لەلیان واز بکا.

هەڵبەتە ئی فکرەیشە مەرامیگ ها لەشوونی، ئەویش ئەوەسە ك داڵگ دویەتەگە زانێد ك بازار تەڵا فرەجار بەرز و نزمی وەخوەیەو دوینێد، هەر لەوەر ئەوەیش هویر ئەوە کردگە ئەگەر هات و لەوەخت نزمی تەڵا ئەرا دویەتەگەی سەنریا، ئەوە هەر وەختی نرخەگەی بەرزەو بوی دویەتەگەی تویەنێد وە نرخ بەرزتر بفرووشێد و قانجاز خاسیگ لەلی بکا، ئەرا نموونە: ئەگەر لەوەخت ئەرزانی ٢٠ مسقال تەڵا سەند ك هەر مسقاڵیگ بیلا بویشیم وە ١١٠ هەزار دینار، ئمجا وەختیگ ك بازاری گران بوی و مسقاڵیگ بویە ٢٣٠هەزار دینار، فکر ئەوە ئەکا یەکقات و زیاتریش لە نرخەگەی بەرزەو بویە، ئمجا لەیرە تەماح گرێدەی و داوا لە دویەتەگەی ئەکا تەڵاگەی بفرووشێد و هووکارەی توجارەتکردنی بکا و لەهەمان وەخت ئامووژگاری ئەو دویەتیشە ئەکا وەهویچ شیوەیگ و لەهەر بار و کیشەیگیش ئەراد نیە تەڵاگەد بفرووشید و دەسمەیەت شویەگەد وەپی بەید!

دی هویر لەوە ناکا ئەو تەڵا و دیاریە ك ئەرای سەنریاگە لەوەخت دەزویرانی یادگارییگە. ئەویش هەر کیشە نیە، چوینکە فرەجار لەناونی ژن و شوی ئی کارەیلە رویدەێد و ژنەگە تەڵاگەی فرووشێد لەوەخت گرانی ئەرا ئەوەك هەر وەختی نرخ داوەزی بتویەنێد زیاتر وەپی بسینێد.

وەلی کیشەگە ها لەورە بەشکەم نرخ تەڵا ك بویەسە بەڵا هەر دانەوەزی، ئەی خاس! ئەو کورە گوناهی چەس هەر چەوەری بکا و داڵگە ئمپراتۆرەگەی دویەتە فەرمان بەێد مارەی بوورێەێد یا نەوریەێد!؟ هەر یەیشەسە ك مەسلەت کوردەواری خوەمان ئویشێد"داڵگە بوین و دویەتە بخواز".

لەراسی ئی جوورە دیاردەیگ لەناو بریگ لەژنەیل خەریکە بوودە باو، ئەویش لەوەر ئەوەك تەنیا قانجاز نیازەیلی خوەی لەتی بوینێدەو، دی هویر لەبار ئابووری هاوسەر دویەتەگەی ناکا توانای چەنیگە.

بیگومان وەی کردەوەیشە خوەشەویسی راسکانی زاواگەی ئەرا دویەتەگەی ئەکادە قوروان ماڵ دونیا و نیەت ناپوخت خوەی و متمانەی وەپی لەدەس دەێد.

ژنیش وە قست !!

ج. عەلی میری

ئمروو لە بازار هەر چشتیگ بتواید جویر ئامێر کارەبایی و گشت هەوەجەیل ناوماڵ و تەنانەت سەیارەو جنگ و چشتەیل تریش وە شیوەی قست یا مانگانە یا هەفتانە یا وە گوورەی رێککەفتن ناونی خاوەن هەوەجەو بسینیگە، سینیەێد و کەفێدە دەس. هەڵبەتە یەیش کاریگەری خاس و خراو دیرێد.

قانجازەگەی و خاسیەگەی ئەوەسە خێزانەیل فرەیگ هەن حاڵەت ئابووریيان خاس نییەو دەرەقەت ئەوە نیەتیەن وە جاریگ هەوەجەیگ ئەرا ماڵ و مناڵ یا چشتیگ کارەبایی جویر یەخچاڵ یا تەباخ یا کەوانتەریگ وە پویل نەخت بسینن و شایەت توانای ئەوە نەیاشتوون وەخت مامڵە بکەن، ئمجا دوینید پەنا بەنە وەر ئەو سەرچەوەیلە یا ئەو دوکانەیلە ك وە قست مامڵە کەن و لەورە هەوەجەیل خوەیان دوینەنو. وەلی خراویەگەی ئەوەسە ئەو قستە جار لەیوا هەس وەنیمە خریەێدە بان نرخەگەی، ك یەیش هیلیگەد گشت چشتیگ وەقیمەت گرانیگ بسینید. ئی مەسەلە ئمروو لەگشت بازارەیل بویەسە باو، وە تایبەت لە لای چین فەقیر و نەدارەیل لەیوا دوینەنەی ك دەروازەیگ لەرەحمەت ئەرایان واز بویە لەی جوورە مامڵەیگ. وەلی ئایا (ژن)یش وە قست!؟

لە باوەتیگ لەژیر ناونیشان (ژنیش وە قست)، دانا رزگار لە یەکیگ لە سایتەیل ئەلکترۆنی باوەتیگ بڵاوەو کردگەو باس لەی دیاردەی تازە کردگە لەناو عەرەبەیل پارێزگای دیالەو ئویشێد: جایەڵیگ ك لە ساڵ ١٩٨٤ لەدایگ بویە، ژنیگ و دو مناڵ دیرێد و خەڵك شاروچکەی قەرەتەپەسەو لە هەمان وەخت پۆلیسە، ئی جایەڵە بریار داگە ژن دویەم بخوازێد لە خێزانیگ عەرەب نیشتەجی شار جەلەولا. ئمجا ژنخوازین لەلای عەرەبەیل ئەو ناوچەیلە خەرجی کەمەو هەر ئەوەیش بویەسە هوکار ئەوەك جایەڵەیل زوی ژن بخوازن و پیاوەیلیش دو ژن یا زیاتر بخوازن. ئمجا خەرج ژنخوازین دویەم کابرای قەرەتەپە تەنیا (٧٥٠) هەزار دینار بویە، ك وەل باوگ دویەتەگەیا لەیوا رێککەفتوید، سەرەتا ٣٠٠ هەزار خەرج بکاو دویاخریش مانگانە ئەو باقی پویلەگە خەرج بکا!

ئمجا ئەگەر ئیمە تەماشای کەمی ئەو خەرجکردنە بکەیم، شایەت وە دیاردەی جوانیگ بزانیمنەی جویر هاندەریگ ئەرا جایەڵ جوانەیل تا پروسەی هاوسەرگیری ئەنجام بیەن و خێزان دروس بکەن. وەلی ئەگەر تەماشای لایەنە سلبیەگەیشی بکەیم، شایەت زوڵمیگیش بوود لەژنەیل و ژن لەبانیان باریەێد، وە هەر حاڵ ئی دیاردەی تازە شایەت لە ئایندە بازاری گەرم بوود و شوونەیل تریش بگرێدە وەر.

بیگومان هیمان ئێڵ و هووزەیلیگ هەن هویچ هەقیگ ئەرا ژن وە رەوا نیەزانن، هەمیشە وە تون وتیژی مامڵە وەل ئی رەگەزا کەن، بیبەشیان لەئازادی کردنە، دویەتەیلیان کەنە قوروان سەرسەختی و باوگسالاری، ژنەیلیان هەر لە شەوەکی تا نیمەشەو خەریك کشتوکاڵی و شوانی و کارکردنن و پیاوەیلیانیش حازری بخوەرن و لە ناو دیوەخان نیشن و گەزاف دەن.

خێزان جوور کاریگەرترین دامەزریاگ لەبان ئاسوودەیی ئادەمیزاد

چۆمان ئەحمەد

ئەو وەختەیلە کەسیگ لە گووشەیگ و دویر لەچەو مەردمان تر پرسیار لەخوەی ئەکا، ئایا ئەراچە وەردەوام دڵەڕاوەکی دیرم و سەرچەوەگەیشی نادیارەو زوورم وەختەیل هسیگ خەمووکیانە بویەسە بەشیگ لە کەسایەتییم وەبی ئەوەك کیشەیگ دیاریکریاگ داشتووم؟ ئەی ئەراچە گرفت گەورایگ نەیرم و هس وە ئاسوودەیی ناکەم؟ ئەیانە ئەو پرسیارەیلەسە ك کەسەیلیگ وەردەوام ئاراستەی خوەیان کەنەی و گوزارش لەوە کەن نا ئاسوودەن وەبی ئەوەك جوواویگ دیاریکریاگ باێدە دەسیان.

لەیرە گەردیمنە شوون ئەو هووکارەیل نادیارەو شیەوکردنیگ باوەتیانەو سۆسیۆ سایکۆلۆژی ئەرایان کەیم، ك ئەو هووکارەیل نادیاریشە پەیوەس بکەیمنە ژیان تاکیگ ك لەرووژگارەیل گوزەیشتە ژیانی لەتی وجوود داشتگە. بەشیگ تر سەرەکی ئەو ژیانە مەبەس لەلی گەشەکردن ئادەمیزادە لە خێزانی ك کاریگەرییگ بنەرەتی فراوان دیرێد لەبان پێکهاوردن کەسایەتی تاك و ئەو رەفتار و هویرەوکردن و بار دەروینیە ك دویاخر ئەرای دروس بوود.

زانایەیل سایکۆلۆژی پەسەن ئی قسەیلە کردنە، چوینکە ئەوان وەختەیل ژیان منالٚ وە گرنگ وەرگرن و باوەریان لەیواسە کاریگەری فراوانیگ دیرێد لەبان دەروین ئایندەی ئادەمیزاد. ئاسوودەیی تاك لەوەخت زگپری دایگەو دەس وەپی ئەکا ك شیواز و جوور ئاسوودەیی و بار سایکۆلۆژی دایگ کاریگەری دیرێد لەبان منالٚەگە.

یەیش مانای ئەوەسە ئەگەر دایگ ئاسوودە بوود ئەوە منالٚەگەی لەشوون ئەوەك هاتە دونیا، رەنگدانەوەی ئەو ئاسوودەییە لەبان دەروینی دیارە. ئمجا لەشوون گەشەکردنی وەختی لە کەسەیل غەریب ترسیەێد، ئەو وەختە وجوود دایگ و باوگ لەورە دەسمەتیدەرە لە ئاساییکردنەوەی ئەو رەفتارەیلە. لەیرە کریەێد فاکتر سەرەکی دوچاربوین تاك وە دڵەڕاوەکی ئەو ترسەیلەسە ك رویوەڕوی بوودەو لەژیان منالٚی، ك لە قوناغەیل تر عومری وەشیوەی ناراسەوخۆ دڵەڕاوەکی ئەرای دروس ئەکا وەشیوەی وەردەوام وەبی ئەوەك تاك لەو وەختە هس وەهووکار گرفتەگەی بکا.

وەختیگ باس لە ترس کەیم مەبەسمان ئەو ژینگەی کوومەلاْیەتی خێزانەسە ك منالٚ یا لەلایەن ئەندامەیل خێزانەگەی رویوەڕوی ترس بویەسەو یا لەفاکتەر دەرەکی ترسیاگەو خێزان لەو وەختە ئامادە نەویە ئەو ترسە لەلی لاوەێد.

مانای ئەوەسە وجوود تون وتیژی وەگشت جوورەیلی جەسەیی و دەروینی رەنگدانەوە دیرێد لەبان ئایندەی ئادەمیزاد و ئاسوودەیی ئەو کەسە، ئەویش وەشیوەی دڵەڕاوەکی و شەرم و ترس و خەمووکی و گووشەگیری و نەوین باوەڕ وە خود خوەی. ئمجا ئی جوورە کەسەیلە لە تام وەرگرتن لە ژیان نیەتویەنن جوور کەسەیلیگ ئاسایی خوەشەویسی ئەرا خود خوەیان و کەسەیل تر داشتوون، مانای ئەوەسە یەیش فاکتەریگ ترە لەبان هسنەکردن ئادەمیزاد وە ئاسوودەیی لەقوناغەیل ژیانی.

وەل ئەوەیشا مەسەلەی ئارامی ناونی دایگ وباوگ و خوشەویسی بتەویگ لەناونیان، رەنگدانەوەی خاسیگ دیرێد لەبان منالٚ، لەیرە ئەرستۆ راس وتگە وەختی ئویشێد: (ئەو کەسە ئەرا یەکەمین جار خێزان دروس کردگە، خاسترین خاسکردەی دونیا بویە)، ئی قسە ئەرا ئەوانەك لەخێزان خاسیگ پەیا بوینە فرە دروسە.

هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە خێزان کار بکا لەبان پەیاکردن ژیانیگ دویر لەگرفت و ناکووکی و کیشمەکیش خێزانی و بگەردێدە شوون خوەشەویسی و گونجیان دویر لە تون وتیژی و ترس و جیاوازیکردن لەناونی منالٚەیلی.

چوین بویدە خاوەن کەسایەتیگ بەرز؟

گوڵ سوو

فرە جار لە گەورایەیلمان ژنەفیم ئویشن: کەسایەتی بەرز لە دارایی و زانست گرنگ ترە، فرەیش لە لیمان حەز لەو کەسایەتیە کەیم ك کەسەیل رووشنهویر و فامیدە دیرنەی و هەوڵ ئەوە دەیم رادەی کەسایەتی خوەمان برەسنیمنە ئاست ئەوان، وەلی یەیش کار فرە ئاسانیگ نیە، هەر لەوەر ئەوەیش تویش نائومیدی تیەیم و واز لە رەفیقەیلمان تیەریم، یا لە خوەمان پرسیم" ت بویشید ئەرا رەسینم وەو ئامانجە چەن پیشنیاریگ بوود ك وەگوورەی پەیرەوکردنیان بتویەنم برەسمە ئەو کەسایەتی بەرزە؟) بیگومان پێشنیار هەس. ئمجا وە پەیرەوکردن ئی چەن خاڵە تویەنید کەسایەتییگ بەرز ئەرا خوەد دروس بکەید:

١- بایەسە لەگشت روییگەو متمانەی خاسیگ وەخوەد داشتوید چ لەروی هەڵسووکەفت چ لەروی جوانیدەو خوەشد لەخوەد باێد ك وەهویچ شیوەیگ خوەد ئاڵشت نەکەید، یەیش وەپی نیەویشن لویتبەرزی، بەڵکوو متمانەس وە خود خوەد.

٢- شەرمکردن لەخوەد دویرەو بخە لەهەر وەخت و شوونیگ ، چوینکە شەرمکردن هووکار سەرەکیە ئەرا رمانن کەسایەتی، شەرمکردن وە مانای خود وەکەمزانستن تیەێد، هویچ کەسیگیش شایستەی ئەوە نیە ك شەرم لەلی بکەید.

٣- لەوەخت قسەکردن قەسەم ئەرا هویچ کەسیگ مەخوە.

٤- دویرەو بکەف لە خەنستن بی هوودەو وەو خەنستنە خوەد سووك مەکە ئەرا هویچ کەسیگ.

٥- هەمیشە ریز لەدایگ وباوگدو کەسەیل گەوراتر لەخوەد بگر وە شیوەیگ ك هەمیشە لە خزمەتیان بوید.

٦- کەسیگ ك زانید خوسەی لەلید تیەێد و هەمیشە ناونیتگ لەلید گرێد، ت وەچەواشەی ئەو ریز لەلی بگر، وەلی ئەگەر تنیش وەهەمان شیواز ئەو دەس بکەیدە تانەو قسەوەشانن، ئەوە تنیش هویچ جیاوازییگد وەلیا نیەمینێد.

٧- خوەد لەیوا نیشان بیە ك جوانی روخسار هویچ گرنگی یا ئەهمیەتیگ لەلای ت نەیرێد، بەڵکوو جوانی دەروین وە گرنگتر زانید.

٨- تا ئەراد کریەێد با کەسیگ گەشبین(متفائل)و رویخوەش بوید.

٩- با هەمیشە جنگەیلد پاك وپرچ و کەشخە بوید.

١٠- خوەد دویرەو بخە لە تویرەیی و دەنگبەرزی و قسەکردن فرە، بیلا وە کەسیگ ئارام و بێدەنگ بناسریەید.

هەرێم کوردستان و هەق دامەزرانن دەوڵەتیگ سەروەخوەی

سامان سۆرانی

ئاشکراس ك هەق بڕیار چارەنویس لەری دیموکراسی و مەمەرەیل پێشکەفتن تیەیێدە دی، لەوانەیش دەنگداین. وەلی چە بکەیم، ئەگەر هێز زاڵبوی لەبان دەسڵات لەناو یەکێتی سیاسی ك مللەت لەتی ژیەیێد یا هێز داگیرکەر حاشا لە جیوەجیکردن ئی چارەسەرە بکا و ئی بڕیار هەق چارەنویسە نە یا مللەت کوردستان؟

ئمجا ئەگەر بایێد و گشت دەروازەیل دیموکراسی بەساو گشت مەمەرەیل ئاشتی سەردەم لەروی هاوردنەوەی ئی هەقە ڕەتەو کریا، ئەوە بایەسە مللەتەیل مەشق هەقەیل خوەیان وە شیوەی خەبات چەکداری (بڕیار چارەنویس شورشکاری)بکەن، ئمجا ئی جوورە شیوازیشە لە خەبات لەلایەن نەتەوەیل یەکگرتگ پەسەن کریاگەو هەر لەوەر ئەوەیش ئی خەباتە لەوەر خاتر بڕیار چارەنویس نیەچوودە خانەی تیرۆر.

وەل ئەوەیشا بنەرەت بڕیار چارەنویس وەرجە ئەوەك لە دەستوور دەوڵەت و بەڵگەنامەیل ناودەوڵەتی و هەرێمی بنویسیەیێد هەر وجوود داشتگەو جویر دروشمیگ سیاسی یا بنەرەتیگ ئایدۆلۆژی لەلایەن نەتەوەیلەو هاوریاسە کار لەخەبات و یەکگرتگی نەتەوەیی و سەروەخوەییبوین نیشتمانییان. دەستووریش لەعراق فیدراڵی یەکگرتگ ، لەشوون ڕمیان سەدام ستەمکار و ڕژیمە خوینمژەگەی، ئی هەقە دا مللەت کوردستانی و هەرێم کوردستان.

ماددەی یەکەم، برگەی دویەم لە پەیمان نەتەوەیل یەکگرتگ ، ئامانجی کاڵین پەیوەندی دووسایەتیە لەناونی نەتەوەیل لەبان بنەمای ڕێزگرتن ئەو ڕەفتارە ك داوای یەکسانی هەقەیل ئەکا لەناونی مللەتەیل و هەر مللەتیگ بڕیار چارەنویس داشتوود.

ئاشکراس ئی هەقە وە کوورانە پەیرەو نیەود، بەڵکوو بایەسە وە دەستوور و ناوەرووك بچەسپێد لەبان ئازادی مللەت و خاکەگەی وەبی مەرج و کیشەو لاوردن ئەو وەربەس و فشارەیلە ك کاریگەری خراو کەنە بان گوزارش مەردم لەروی ئیرادەو خواستەیلیان، دویای ئەوەیش ئی هەقە لەری جیوەجیکردن ڕاپرسی پاك و ئازادیگ ك ئەنجام خاسیگ لەلێ بکەفێدەو تیەیێدە دی، دی ئەو وەختیشە گوزارش لەبان ئیرادەی مللەت ئەکا لەباوەت بڕیار چارەنویسی.

ئەگەر ئی مەسەلە لە دید وەرتەنگیگەو شیەو کریا، ئەوە بیگومان مانای سەروەخوەیی و دامەزرانن دەوڵەتە، چوینکە سەروەخوەیی ئەو ئامانج خواستەسە ك مللەتەیل خوازیار جیوەجیکردنین، یەیش جویر هەقیگ ڕەوا دریەیێدە قەڵەم و لەگشت ماددەو بەند و پەیرەوەیل یاسای گشتی ناودەوڵەتی لەدەستوور شوون خوەی دیاری کردگە.

لەساڵ ١٩٦٢ کومەڵەی گشتی بڕیار گرنگیگ دەرکرد ك شمارەی ٢٩٠٠ گرتە خوەی لەباوەت هەق مللەتەیل لەبڕیار چارەنویس و ئازادی و سەروەخوەیی و شەرعیەت خەباتی وەگشت مەمەرەیل ئاسانیگ و گونجیاگ وەل پەیمان نەتەوەیل یەکگرتگ ، ئمجا داوا لەگشت دەوڵەتەیل ئەندام کرد لە بڕیاریگ شمارە ٣٠٧٠ ك لەساڵ ١٩٧٣ دەرچی دگان وە هەق مللەتەیل بنەن لە بڕیار چارەنویس و سەروەخوەیی، وەل ئەوەیشا پشتگیری پویلی و گیانی بکریەن و گشت جوورە دەسمیەتیگ ئەوانەك بدریەن خەبات لەوەر ئی ئامانجە کەن. وەلی حکوومەت فیدراڵی سەر نیەکیشێدە دەستوورەگە لەی بار سەختە ك پڕە لەرویداگەیل نیگەرانی و کیمەکیش و ناکووکی جویر کیشەی ناونی دەوڵەت یاسا و هاوپەیمانی کوردستانی وە سەبەب دەخاڵەت هێزەیل شۆڤێنی ك باوەر وە دیموکراسی بنەرەتی نەیرن، هەر لەوەر ئەوەیش روی لە ئەنجامەیل پڕ لە کارەساتیگ کردگە لەی عراقەو مللەت کوردیش وەی چشتە ڕازی نیەو هویر لەوە ئەکا وەی جوورە سەروەخوەییگ مقەیەتی لە دەسکەفتەیل کوردستانی بکاو کار لەبان ژیان هاوبەش بکا وەل هێزەیل دیموکراسی عراقیا لەوەر خاتر نەهیشتن جیاوازی ك کەفێدە ناونی هەردوگ مللەت کورد و عەرەب لەعراق و زاڵبوین لەبان کیشمەکیش وەرجە لەوەك کیشەیگ گەوراتر. دویاخریش ئی قەوڵە ئویشێد(ئەرا ئەوەك گشت ئەرا نیشتمان بوود، بایەسە نیشتمانیش ئەرا گشت بوود).

تویەنیم وە ڕەسانن بویشیم دەسڵات چوارەم!؟

سەرباز خوەشناو

ئەگەر بچیمنە بندروس چەمك دەسڵات، دوینیم ك قەیری توانا گرێدە خوەی و لەچوارچیوەی یاسا باس لەلیان کریەێد. دەسڵات چەنیگ بتەو بوود ئەوەنە توانای خودچەسپاننی زیاترە، وەلی وە چەوەاشەیش ئەو دەسڵاتە چەنیگ گەورا بکریەێد ئەرا خواست و ئارەزووەیل و بەرژەوەندی تایبەت، ئەوەنە قەدر و گەوراپی لەدەس ئەداو فرەجاریش ئەو دەسڵاتە جوور خەنجەریگ ژەهراوی وەپی تیەێد.

دیارە لەگشت جەهان(یاسادانایین)ك لەپەرلەمان و ئەنجوومەن نوێنەرەیل مللەت پێك تیەێد، وەدەسڵات یەکەم و، (جیوەجیکردن)ك لەحکوومەت و دەزگایەیل ئداری پێك تیەێد وە دەسڵات دویەم و، (دادوەری)وە دەسڵات سێیەم ناسریانەو تارادەیگ تویەنستنە وجوود داشتوون. وەڵی دەسڵات چوارەم ك وە(ڕەسانن)یا ئعلام وتریەێد، دیارە تائیسەیش نەتویەنستگە جوور دەسڵاتەیل تر لەکارەیل خوەی ئەو شوون گونجیاگە ئەرا خوەی بوینێدەو و بتویەنێد توانایەیل خوەی جوور دەسڵاتیگ تەواو بارێدە کار.

دەسڵات چوارەم وەگوورەی ئەو ئەرکەیلە ك کەفێدە ملی، لەگشت دەسڵاتەیل تر کاریگەرترە، چوینکە بیجگە لە کار ڕەسانن، ڕاسەوخۆ مقەیەتیکەرە لەبان هەر سگ دەسڵاتەگەی تر و مەرز دەنگدانەوەی یەکجار فراوانیگ دیرێد و کاریگەرترە وە ئەوەك ڕاسەوخۆ کار لە هس تاکەیل کومەڵگا ئەکاو بوودە فشار بتەویگیش لەبان ڕای گشتی. ئمجا ئیسە ڕەسانن لەفرەتر وڵاتەیل پێشکەفتگ و دیموکراتخواز مەیدان خاسیگ ئەرای هەڵکەفتگە ك بتویەنێد کارەیل خوەی وەشیوەی دروسیگ بووەێدە ڕێیەوەو ڕەنگدانەوە دروس بکا لەبان ڕاسەڕیکردن دەسڵاتەیل تر. وەلی لەو وڵاتەیلە ك دەسڵاتەیلیان لەبان بنەمای گەناتەکاری و دکتاتۆریەت پیادە کەن، هەمیشە وە زولم و زوور ئەو دەسڵاتە کز و بیهیزەو کەن. ئمجا ڕژیمەیل یەك لەشوون یەك عراق وەتایبەت ڕژیم بەعس، مللەتەیل عراق ڕخەو بردوین وە ئەوەك کار ڕەسانن بایەسە تاریفکردن سەران دەسڵات بوود و ئەرك چەواشەکاری ها لەبانی و دیکۆریگ ڕەنگامەس ئەرا جوانکردن و گەوراکردن دەسکەفتەیل حکوومەت و بەخشندەیی دەسڵات. لەو مەیدانیشە کەسەیل فرەیگ بوینە بڵەنگوو ئەو خواستەیل ڕژیمەو دەسکەفتەیل فرەیگ وەو کارەیلە وەرگرتیان.

ئمروو لەکوردستان ئازاد، ئەو باوەتە ئاڵشتکاری گەورایگ وەخوەیەو دیە، ڕەسانن یا ئعلام لەڕوی دەسڵاتداریەتیەو تەکان خاسیگ داگە، وەلی هیمان کەسەیلیگ ك لەو مەیدانە کار کەن هانە ژیر کاریگەری خواست بەرژەوەندیەیل تایبەت و لەهیز و توانای ئەو دەسڵاتە کەمەو کەن. بیجگە ئەوەیش کەسەیلیگیش هەن توان ئەو دەسڵاتە لەکەدار بکەن، وەلی ئەوەك گرنگەو لەیرە توایم بخەیمنەی ڕوی ئەوەسە، ك ئەو ئاڵشتکاریەیل گورجە كێ لە زوورم مەیدانەیل ژیان ڕویدەن وەتایبەت لەمەیدان تەکنۆلۆژیا، مەرزەیل ڕەسانن وە بەسیاگی نەیشتنەسە جی، هەر لەوەر ئەوەیش هەرکەسیگ بتوایێد تویەنێد زانیاری خواستیگ بکەفێدە دەسی. وەل ئەوەیشا ئەو کەسەیلە ك لەمەیدان ڕەسانن کار کەن و ئەو کەسەیلیشە ك لەدەسڵاتەیل تر بالادەسن نیەود لەو دەسڵاتە بترسیەن ك وەدەسڵات چوارەم ناسریاگە. بایەسە ئەوان وە زویترین وەخت هەوڵ وەتواناکردن و بتەوکردنی بیەن و نیەود لەهویرڕای ئازاد بترسیەن.

ئمروو لەمەیدان ڕەسانن دەروازەیگ تر وەڕوی قاپیەیل بەسیاگا واز بویەو تویەنستگە وەگوورەی خواست خوەی زانیاری بیەێدە فرەترین کەس، هەر لەوەر ئەوەیش دەرفەت ئەرا چەواشەکاری و خەڵەتانن و بی متمانەیی گونجیاگ بویە، ئەویش کاردانەوەیگ ڕاسەوخۆ دیرێد لەبان کزکردن هس نەتەوایەتی و هس هاووڵاتیبوین، ك وەبی ئەو هسیشە بنەمایەیل یەکرزی و خود وەخاوەنزانین داراییەیل گشتی شکەست تیەرێد، لە ئاکامیش دەسڵات توانای سەرکەفتن لەدەس ئەدا.

سەروەخوەیی ڕەسانن

شادمان مەلا حەسەن

لەوساوە لەهەرێم کوردستان بریگ ڕەسانن یا ئعلام دوینریاگ و ژنەفیاگ و نویسریاگ پەیا بویە، هەمیشە قسەو گومانیگ هەس ك گوایا ڕەسانن سەروەخوەی یا ئازاد و ئەهلی نیەو هەر یەکیگ و سەر وەلایەنیگ سیاسیە، وەتایبەت ڕای سیاسیەیل زیاتر ئی ئەرای چوینە هەس، چوینکە ئەو ڕەساننەیلە ك وەراسی سەروەخوەیان بوون دویر لە هاوسووزی یا لایەنداری ئەرا لایەنیگ یا ئاراستەیگ سیاسی لەکوردستان وجوود نەیرن، یەیش وەو مانا ئەگەر بایێد و ئەو ڕەساننە وەشیوەیگ پیشەیی و بیلایەن کار خوەی بکا ك وە جووریگ تەنیا کاری جیوازکردن هەواڵ و ڕویداگ بوود نەك چەواشەو شیوانن و توومەتکردن وە لایەنیگ مەبەسدار بوود، ئەوە زەحمەتەو پەیا نیەود، چوینکە کردەوەی وەرپرس و رووژنامەنویسەیل ئەو کەناڵەیلە خوەیان ئسپات ئی چشتە کەن، وەلی ئی جوورە مۆدێلیگ لەڕەسانن تەنیا هەر لەوڵات ئیمە نیە، بەڵکوو ئی ستایل ناسەروەخوەییە فرەیگ لە کەناڵەیل ڕەسانن جەهانیش گرتیەسەو.

لەوەختیگ ڕژیم سەدام ڕمیا، زوورم کەناڵەیل عەرەبی هاوسووز سەدام بوین و گەردیانە شوون خاڵ بویچگیگ دژ وەئەمریکاو هاوپەیمانەیلی و ئۆپۆزسیۆن عراقی ئەرا ئەوەك بکەنەی مانشێت خوەیان. هەمیشە ئەوانەیش چریان ك هاوسووز سەدام و ڕژیمەگەی بوین تەنیا کەناڵەیل ڕەسانن وڵات کوەیت نەود.

ئیسەیش کەناڵەیل جەزیرەو ئەلعەرەبیەو فرەیگ تر هان وەل مەوج ئاڵشتکاری وڵاتەیل عەرەبی ك وەهویچ شیوەیگ هەواڵ یا کۆمێنت دوینەریگیش پەخشەو ناکەن وەجووریگ وەل بەرژەوەندی خوەیانا نەود، وەتایبەت لەمەسەلەی لیبیا، چوینکە ئەوەك تائیسە ئویشریەێد لەباوەت شورشکارەیل لیبیا فرەیگ لەلی ناراس و چەواشە کریاگە، ك وەجووریگ بەش گەورایگی خریاسە بان لایەن وەرانوەر ك ئەویش بەرەی قەزافیە، وەنا ئەگەر لەیوا نەود ئەی ئەراچە ماوەی هەیشت مانگە لە لیبیا جەنگیگ فرە خویناوی و قورس کەفێدە وەرچەو؟. پەیمان ناتۆ وەگشت هێزیگیەو دەس وەشنێد لەی وڵاتەو هیمان هەر وەرگریکردنیش هەس. ئمجا پرسیارەگە ئەوەسە ئەگەر قەزافی کەس وەلیا نەمەندگە، ئەی ئەوانە کیین جەنگ ئەرای کەن؟

بیجگە ئەوەیش لەوەختیگ ڕیکخریاگ جەهانی هەق ئادەمیزاد باس لە ژیرپاخستن هەق ئادەمیزاد ئەکا لەلایەن کەتیبەیل قەزافی و چەکدارەیل ئەنجوومەن وەختی، دوینید ك(بی بی سی)تەنیا باس لە هێزەیلەیل قەزافی ئەکا ك هەق ئادەمیزاد ژیرپاخستن و باس شورشکارەیل ناکا. یەیش بیجگە ئەوەك باس لەوە ناکا زیاتر لە پەنجا هەزار لیبی وە بوردمان تەیارەیل ناتۆ کوشیانە. وەلی لەوەرانوەر ئەوەیش ئەو ماڵپەرو کەناڵەیلە ئەوقەرە هاوسووز ناتۆ نین و کەسەیلیگ دژ ئەو پەلامارەیل ناتۆنە لە لیبیاو پشتگیری قەزافی کەن.

هەر لەوەر ئەوەیش هویچ ڕەساننیگ لەی جەهانە سەروەخوەی نیە، ئمجا هەق نیە لەیەولا منای ئەو چەن گوڤار و رووژنامەیل بویچگ خوەمانە بکەیم ك هەر یەکیگ لەلیان سەر وەلایەنیگەو هەر یەکیگ لەلیان پەیوەسە وەهویرو باوریگ ، وەل ئەوەیشا هیمان سیستم سیاسی و دیموکراسی لەوڵات ئیمە تازەسەو تاکەیلمان ئەوقەرە شارەزای ئی ژینگە نەوینە.

هۆخشتەر (کیاکسار) گەورا پاشای ماد ٦٥٣ - ٥٨٥ و.ز

گوڵ سوو

هێرۆدۆت تاریخنویس گەورای یۆنانی، ناو ئی پاشا وە(کیاکسار) بردگەو لەکتاو (بیستوین داریۆش یەکم)یش وە(هۆخشتەر) ناسریاگە، هۆخشتەر یەکیگە لەپاشایەیل ئازاو هەڵکەفتگ و کەموینە بویە لە تاریخ، وەختیگ هۆخشتەر هاتە بان تەخت دەسلات، وەزع ماد ترسناك و خراو بوی و دەور پاشایش کزەو بوی، وەلی خوەی تواس وەرج لەوەك بکەفیگە دیر، خاسسازی لە لەشکرەگەی بکەیگ، یەیش چووگەوە ئەرا ئەوەك لەجەنگ باوگی وەل ئاشوورا ئەزموونیگ تیەڵ و خویناوی داشت، وە سەبەب ئەوەك سەربازەیل ماد هویچ وەختیگ هووکارەی ئەوە نەوین وەك سوپایگ ریکخریاگ جەنگ لەبان شیوەی ئاشوور مەشق بکەن، ئەوە بوی لەشکرەگەی لەبان شیوەی ئەوان ریکخست و لەتی وەردەوام بوی، مەردم پیادە وە تیر و کەوان و شمشیر پڕ چەك کردن و سوارەیلیش لەتیروەشانن ئازا بوین و هەر لەمناڵییەوە هووکارەی ئەسپ سواری و تیروەشانن کریان، یەیش لەیوا کرد چەو لەچەوبڕین دروس بووگ و سوارەیل (ئاشکان)یش لەشوون چەن سەدەیگ وەهەمان شیوە چەو لەلیان بورن.

ئەسپ ماد لەسەردەم کویەن لەگشت دونیا ناسریاویگ، وەتایبەت ئەسپ نیسا (نیسایە) ك جوان و تیژ ڕەو بوی و فرەیش وەئارام بوی، ئمجا وەگوورەی قسەیل (هێرۆدۆت) ك لەکتاوەگەی باس کەیگ و ئویشیگ: هۆخشتەر لەشکرەگەی ریکخست و نەعرەتە کردە بان ئاشوور و فشار گەورایگ کەفتە بان ئاشووریەیل ، لەشکر ماد ك لەپەلامار دویم چینە ناو شار ئاشوور تویەنستن چواردەور شار (نەینەوا)یش بگرن، ئمجا وەسەبەب دیوار بتەو نەینەوا کارەگە دریژە کیشا، هەر لەوەر ئەوەیش (هۆخشتەر) بەشیگ لە لەشکرەگەی کلکردە دویاوە ئەرا ئەوەك نەعرەتە بکەنە بان ئاشوور و کاولی بکەن، لەی کاریشە مادەیل وەردەوام خوسەیان هاتگە لە ئاشووریەیل ك چوین مامڵە وەلیانا کردنە، یەیش خوەشی داسە مللەتەیل ژیردەسەو رزگاربوینیان لە ئاشووریەیل، بەڵگەیش ئەرا ئەوەك نەینەوا دوجار چواردەوری دریاگە لەتەورات باس کریاگە.

لە کتاو (ناحوم)، چاپ دویم، ئی جوورە باسیگ کریاس ك گوایە خوداوەند گەورای ئسرائیل جاریگتر نەعرەتە کردەسە بان (ئیشان)و تالانیکردگەو گەورایەیلیان لەخوین قرمز کردگە، مەردەیل جەنگیش جنگەیلیان لەخوین قرمز بوی و (گالیسکەیل)یش وە رووژ ئامادەی خوەیان کردیان و نەیزەو شمشیریان لەکار بوی و دەروازەی شارەیل واز کریاوین و هەرچی قەسر و باڵەخانەیلە رمیاوین و نەینەوا بویە دەریاچەیگ ئاویگ و مەردمەگەی هەیواین و هەرچی هاوار کردیان کەس وەپیان نەرەسی ، پەلاماردەرەیل روی کردنە گشتلایگ و هەر نەعرەتە کردیان و تالان جەمەو کردیان ئەرا ئەوەك وەهەر جووریگ بووگ چشتەیل لەئاڵتوین دروسکریاگ و چشت قیمەتدار چەپاو بکەن، ئمجا ئەو وەختە نەینەوا چووڵ و کاولکریاگ و بوی و ماڵیگ لەتی وە ساق نەمەندویگ . ئمجا لەو وەختە (کیمریەیل) ك وەهیزبوین و سەروسیمایان گشتی هەر تووز بوی، کەفتنەری وەرەو شار خوینرشیاگ، ئەیە لەوەختیگ بوی شمارەی کوشیاگەیل گشت شوونیگ پڕەو کردوین و هەر لەوەر ئەوەیش نەعرەتەی ئەوان هویچ دەوریگ نەیاشت.

دەنگ قەمچی و تویرەیی ئەسپدارەیل بەرزەو بویاگ و سوارەیل نەعرەتە کردیاں و شمشیرەیلیان بریقەی هاتیاگ و نەیزەیلیان جریوە دیاگ و زەخمدار و کوشیاگەیلیش ئەوەنە فرە بوین لاشەیلیان کووتایی وەپی نەهات و کەفتوینە بان یەکتری. ئەو دیمەنە (یەهوە) ئاگادار کرد و وت : من دوشمن تنم و سەرسەختیەیلد لەوەردەم مللەت خەمە دەیشت و بایەسە رویتدەو بکەم و لەوڵات رسواد بکەم.

لەشکر ماد وەتوانای خوەی وەرەو نوا چی و نزیکەو بوی و خەریك بوی پایتەخت دەوڵەت گەورای ئاشوور بکەفیگ ، ئمجا لەو وەختە هەواڵ کوتوپڕیگ هات و نەعرەتەی سکایەیل لەئازەربایجان و شوونەیل هاوساوە رەسیە پاشا . وەختیگ تەماشا کرد چار نیەو تەنیا ئەوە نەوگ واز لە دەورداین نەینەوا

باریگ و بچووگەوە ئەرا مقەیەتیکردن ولاَت خوەی، ئەوە بوی وە لەشکرەگەیەوە روی کردە دوشمن و لەنزیك دەریاچەی ئورمیە روی وە روی سکایەیل بوی و شکەست خوارد لەجەنگ و ناچار بوی وە مەرجەیل قورس ئەوان رازی بووگ.

هێرۆدۆت ئویشیگ: لەشوون ئەو داگیرکردن سکایەیلە، کەسیگ تر نەوی بتویەنیگ سکایەیل بخەیگە ژێر دەسلاَتیەوە، نەعرەتەی ئەوانە وەگشتی لەباکوور خوەرئاوای ئێرانەوە تا باشوور و مەملەکەت (وان)و(کاپادۆکیا) دریژەو بوی و تالاَنیان کردن تا رەسیە دەوروەر دەریای خوەرئاوای دەریای چەرمگ و رەسینە هەر شوونیگ چەپاوی کردیان و مەردمەگەی کوشتیان.

پاشای مسر (بسماتیك) ك ولاَت شام داگیر کرد، وەختیگ هەواڵ نەعرەتەی سکایەیل هات ، هەڵەپەڵە گلەوخوارد و دیاری فرەیگ کلکرد ئەرا سەرکردەی سکایەیل و سەردیەو کرد لەچگنی ئەرا مسر، ئمجا نەعرەتەی سکایەیل ئەرا بەرزایەیل ئێران کەس نەزانستگە لە چە شوونیگەوە بویە، لەی باوەتەوە هێرۆدۆت ئویشیگ: کیمریەیل چینەسە ئاسیای خوەرئاواو، بەعزیگ لە سەرچەوەیلیش ئویشن: گوایا ئاشوور لەلایەن کیمریەیل و ماددەیلەوە مەیدان جەنگی تەنگەو بویە.

ئمجا لەیرا لەیوا دیارە پەخشەوبوین سکایی وە ئاسیای خوەرئاوایا جاریگتر بویەسە شوون نەوەیل ئاریایی، نەعرەتەی سکایەیل ئەرا بان ولاَت ماد و ئاسیای بویچگ ساڵەیلیگ دریژە داشتگەو تەورات وەجوانی ئشارەت وەپی کردگە، ك سکایەیل چوین ترسیگ لەو نەعرەتەو پەلاماردایین و کوشتن و برین رووژانە لەناو مەردم پەخشەو کردنە. وە قسەی (هێرۆدۆت) مەندنەوەی سکایەیل لە ئێران (٢٨) دریژە کیشاگەو لەو ماوەیشە وە زوور باج لە مەردم ناوچەگە سەندنە ، تا دویاخر هۆخشتەر(کیاکسار) پاشای ماددەیل میوانداری کور (بارتاتوا) کردگە ك گەورای سکایەیل بویە وەل گشت گەورایەیل تر لەشکر سکایی، ئمجا لەشوون خواردن و سەرخوەشکردنیان گشتیان کوشتگە، لەشوون ئەوەیش پادشای (ماد) جەنگ وەل سکایەیلا کردگەو شکانەسەیان و لەولاَت ماد کریانەسە دەیشت.

ئەوەك پەیوەندی دیریگ وەو نەعرەتەیلە ك سکایەیل ئەنجامی دانە ئەرا ولاَت ماد و ئاسیای بویچگ ، گوایە ك لەقەفقازەوە هاتنە، وەو مەعنا ك لەپشت کویەیل قەفقازەوە ئەرا ئازەربایجان شایەت نەعرەتە کردوین، لەو رویەوە (هێرۆدۆت) ئویشیگ : دویری ریگەی ناونی دەریاچەی (میوتید) و ئاو (فازیس) وە پیادە نزیکەی ٣٠ رووژەو ناونی هەر شوونیگ و مادیش لەوە زیاتر ، وەلی سکایەیل لەکووتایی ئەو ریگەوە گوزەر کردنە ك وەرەو ژویەرتر و دویرتر چینەو لەکویەیل قەفقاز کەفتەسە لای چەپ مولکەیلیان .

دەریاچەی (میوتید) دەریای (ئازۆ) ئمروو فازیسە، هەر لەی باوەتیشەوە (هێرۆدۆت) ئشارەت وە ریگەی کوڵ سکایەیل کەیگ ك لەکنار دەریای (ئازۆ)ەوە لەولایەت (باتووم) لەوراوە روی کردنەسە ئازەربایجان و لەریکردن وەردەوام بوینە تا لەدەریای خەزەر پەرینەسەوە ، وەو جوورە ئادەمیزاد باکوور لەوراوە هاتنە ، وەمەعنای ئەو شوونە ك کەفیگە کنار دەریای خەزەر و تەنگ (داریاڵ).

وەو شیوە (هێرۆدۆت) زانستگە ك لەو رووژگارە ئادەمیزاد باکوور لەو شوونەیلەوە گوزەر کردنەو ریگەیش نزیکتر بویەو چشتەیل سروشتییش نەویە ك ریگە لەلی بگریگ و نەیلیگەی . قەیریگ لە شیەوکەرەیل گومان ئەوە کردنە ك سکایەیل لە (دەهستان و گورگان و تەبرستان و گەیلان)ەوە روی کردنەسە ئازەربایجان، جویر ئەوەك (کتزیاس)یش هەمان ئەرایچوین دیریگ ، ئەگەر بایگ و ئەو ئەرایچوینەیلە راس بووگ ئەوە مەعنای ئەوەسە ك سکایەیل لە دو لاوە نەعرەتە کردنە ئەرا بان ئێران.زوورم تاریخنویسەیل گومان ئەوە کەن ك مەندنەوەی سکایەیل لەئێران (٢٨) ساڵ دریژە کیشاگە ، ئمجا ئەگەر بایگ و ناوەرووك باوەتەگە لەیەکەو بەیم ، دوینیم ك لەو ماوە رویداگ تر نەویەو (هۆخشتەر)یش لە(٦٣٣ ی وەرجە زایین) لەبان تەخت ماد دانیشتگەو لەشکرە ریکخریاگەگەیش دویای ماوەیگ وەل ئاشوورا کەفتنەسە جەنگ و چواردەور نەینەوا داگەو نزیك بویە ئەو شارە داگیر بکەیگ و ئەو سەردەمە سکایەیل لە باکوور خوەرئاوای ئێران دەرکەفتنە، هەر لەوەر ئەوەیش ئەگەر پادشای (ماد) لەپشت خوەی دڵنیا بویگ ك سکایەیل ئێران هیشتنەسە جی، ئەوە نەعرەتە نەکردەسە بان ئاشوور و نەینەوا داگیر نەکردیاگ.

ئمجا وەگوورەی ئی زانیاری یا مەعلووماتەیلە ئەگەر مەندنەوەی ئەیانە لەئێران وە(٢٨) ساڵ بزانیم ، ئەوە بایەسە بزانیم ك تاریخ رویداگەیل ئەوە نیشاندەیگ ك وەگوورەی باوەر لەیەکەودەرەیل ئەو سەردەمە ك (هۆخشتەر) لەبان تەخت دانیشتگە تا ساڵ ٦٠٥ وەرجە زایین وە سکایەیلەوە خەریك بویەو لەو ماوەیشە دەرفەتیگ ئەرا خاسکردن لەشکر ماد وەدەسیەوە نەویەو گشت وەختیگیش لە جەنگیگەوە ئەرا جەنگیگ تر خوەی ئامادە کردگە وەل ئاشوورا.

لە ئەنجامیش ئەرا ئەوە چیمنەوە ك لەشوون شکیان (فراوەرتیس) وەل ئاشوورا، پادشای تازە ك لەیەکم رووژ فەرمانرەوایەگەی تویش کیشەو گرفت فرەیگ هاتگە نەتویەنستگە وە هەڵەپەڵەو بی خودئامادەکردن ئەنجام مەندنەوەی سکایەیل بزانیگ لەئێران.

هۆخشتەر وەختیگ سکایەیل لەئێران دەرکرد، جاریگتر هویر لەخەیاڵە کویەنەگەی کرد ك لەناوبردن ئاشوورەو لەتی سەرکەفت.

تاریخ چ نەفەیلیگ دیرێ؟

عومەرخالد

(لانجلوا) و (سینیوبوس) ریرەویگ ئەرا خوەندکارەیل فرەنسا دانان، ماوەی فرەیگ هاوشانیان بوین، ئەویش پیکهاتوید لە دەروازەی باوەتەیل تاریخی و لەناونی پرسیارەیل بی ئەهمیەت پرسیار(قانجاز تاریخ) وە پڕ گرنگی یا ئەهمیەتدار دانان.

پرسیارەگە قیمەت خوەی داشت و تویەنست خوەندن و زانست وەرگرتن دەسەوەر بکا دویر لەگشت هوکاریگ . ئەو دو نویسەرە ئەرای چوینەیلیان لە ریرەو واقع نزیکەو کردوین. خاسترین نموونەیش هەڵویست مامۆستایەیل(شارت)ە، لەوەختی پەکیگ لە خوەندکارەیل راپۆرتیگ ئامادە ئەکاو لەتی هەوڵ ئەوە داوید چەن رویداگیگ کویەن هامیتە وەل رویداگەیل تازەو هاوچەرخا بکا، ك مامۆستاگەی وەرەخنە وتیەسەپی: (دویەتەگەم خوەندنگای شارت ئەرا خوەندن هاوچەرخ نیە)، وەگوورەی ئەوەیش هویچ ئەڵلاجەوی نیە تاریخ وەی ئەرای چوینە بوودە خوداوەندیگ دڵرەقی و قیزکریاگ لەلای گشت نەوەیل.

پابەندبوین وەی بارە کاریگ ئاسان نیەو نەگونجیاگە وەل رەفتار ئنسانیاو گشت هەوڵ بی ئامانجیگ رەتەو ئەکا ك لەتاریخنویسەیل هەمیشە بیزارن لەو کەسەیلە ك جوملەی رازیاگ تیەرنە کار لەوەخت باسکردن رویداگەیل وە کورتی و لایەنەیل نادیار کەنە باوەتیگ و ناوی نەن(پەندەیل تاریخ).

بایەسە ئەوە ئاشکرا بوود ك زانیاریەیل گوزەیشتە نیەونە بنەرەتیگ راسەوخۆ ئەرا کار تەکنیکی وەو جوورەگ زانست فیزیاو کیمیا گونجیانە ئەرا کار راسەوخۆ لەهەر کاریگ پراکتیکی، بەڵکوو لەیرا کرداریگ پراکتیکی پەیا بوود و بایەسە پوختەی باوەتەیل گوزەیشت وەپی بکریەێد و بەحس قویلیگ لەبانی بکریەێد ئەرا زانین ئەو چشتەیلە ك هاوشیوەن وەل چشتەیل ئمرووا، ك نموونەی ئی هەوڵ و تەقلایشە فرەجار شکەست تیەریێد. ئمجا لەیرە بایەسە قسەیگ (مارك بلوك)بخەیمنەروی ك ئویشێد: (شارەزایەیلمان هووکارەمان کردنە مەحاڵە وەرجە گشت چشتیگ قیمەت نەزەریەیل بزانیم)، ئەگەر پرسیاریگ گرنگ کردیم لە تاریخنویس و داوا لەلی کردیم چە لەیوا لەلی کردگە رازی بوود وەشەکەتبوین و هەوڵەیل وەرفراوانی، ئەوە تاریخنویس وە ئەوەنە رازی نیەود لەوەختی هس وە کەیف و خوەشی ئەکا.

لەیرە رەسیمنە ئەو باوەرە ك جوانی مەتەڵەیل وەسەبەب راسی رویداگەیلەو گەشتر و گەوراتر بوون و هس وە ئەوە کریەێد ئەوانە راسییگ زینگن. وەلی وە ئەوەیشەو نیەوسیەێد لەوەختی هس وەخوەشییگ ئەکا رەسێدە(زانین چشتەیل ئەڵلاجەوی) جویر ئەوەك(لبنتزی گەورا)ئویشێد: لەو ئاست فشەیی و خود وەگەورا زانینیشە خوەی گیر نیەێد لەوەختیگ کەسەیلیگ بڕی چشت زانن و مەردمان تر نیەزاننەی.

تاریخنویس خوەی جواودان دەێدەو: ئیمە ئامانجمان ژیانە، لەوەر ئەوەیش بایەسە هەر زانستیگ دەس بکەفێد بکەیمنەی پشتگیر و ئەگەر لەیوا نەود کەمتەرخەم بویمن لەوەك بزانیم مەردمانیگ وەرجە خوەمان چوین ژیانە؟

پەندیگ هەس ئویشێد:(پەرین ئەرا ناو ئاو هووکارەی مەلەکردند ئەکا)، تویەنیم بویشیم ژیانیش هووکارەی گوزرانمان ئەکا. ئمجا وە پیشبینی و لەوەرچەوگرتن کارەیل مەردم لەگوزەیشتە ئەوقەرەی تر شارەزاییمان فراوانتر ئەکا، دی وەو جوورە چەن ساڵ فرەیگ بەیمنە سەر و بیجگە ئەوەیش ساڵەیل مەردمان وەرجە خوەمانیش خەیمنە بان ساڵەیل ژیان خوەمان.

فاتمه خان ژنه دیواخاندار کورد

عەبدلجەبار محەمەد

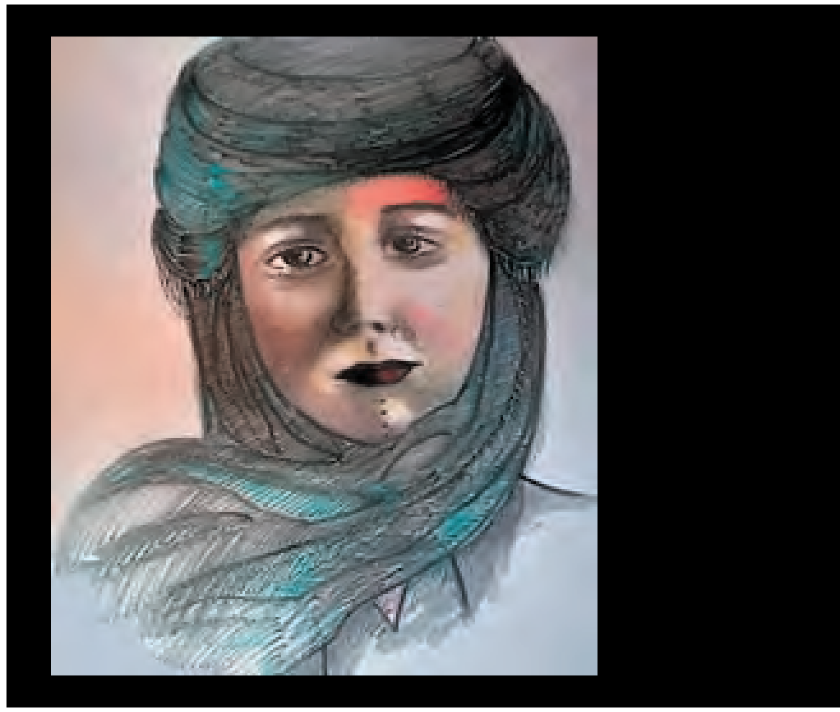

ئیمەی کورد وە دریژایی تاریخ بیجگە پیاوەیل ناودار و شورشکار و سەرکردەو گیانفیدا، هەمیشە ئیڵ و هووزەیل کوردەورایمان ژن سەرشتەدار و هەڵکەفتگ و ئازا و چەو نەترس داشتنە. ئمجا ئاشکراس ک مللەت کورد وەرگەی بەدبەختی و مەینەتیەیل فرەیگ گرتگە، وە دریژایی ژیان لەوەر خاتر هەقەیل رەوای خوەی خەبات بی وچان کردگە تا برەسیدە ئامانج و ئارەزووەیلی.

لەی باوەتە باس لە نموونەی ژن رووژگاریگ کەیم ک وەل رووژگار ئمرووەمان نزیکەی یەك سەدە بایەسە بچیمنە دویاوە تا بتویەنیم بچیمنە خزمەت یەکیگ تر لەژنەیل خەباتکار کورد ک دەور بالاّیگ داشتگە لەروی کەسایەتی و خزمەتکردن وە ئادەمیزاد کورد و ئنسانیەت، هەرچەن ئەو زانیاری تەواوە لەوەردەسمان نیە ئەرا ئەوەك فرەتر ئاشنا بویمن لەباوەت جموجویل و چالاکیەیلی، وەلی وەل ئەوەیشا تویەنیم تارادەیگ هەق خوەی وەپی بیەیم وە یادکردن و ناوبردنی لەروی وژدانەو.

فاتمە خان یەکیگ بویە لەو ژنەیل کورد خوەشرەفتار و خاوەن کەسایەتی بەرزە، ک لەدەوروەر ساڵ ١٨٩٤ زایینی لەئاوایی(قەرەچیوار) سەر وە پاریزگای کەرکووك کوردستانی هاتیەسە دونیا.

ئی ژن ناوداره دویەت شیخ(حەسەن قەرەچیوار)ەو هەر لە عومر منالیەو لەناو خیزانیگ دینپەروەر و لەناو بنەماڵەیگ پاك و بیگەرد پەروەردە کریاگە. فاتمە خان ک ناسریاگە وە(فاتمە خان قەرەچیواری)خوەی و باوگی وە خاوەن دیواخان و خاوەن تەکیە ناسریانە لەناو مەردم ناوچەگە. ئمجا لەیوا باس کەن و ئویشن: وە دریژایی عومری هەر خەریك ئامووژگاری یا نەسیحەت و کردەوەی خاس بویەو هەمیشە رینیشاندەر و خەیرخواز بویە ئەرا گشت کەسیگ . وەل ئەوەیشا لەناو بەگ و بەگزایەو میرەیل کورد قورس و قەدردار بویەو ریز و حورمەت فرەیگ داشتگە، هەر لەوەر ئەوەیش مەردم شایەتی ئەوە ئەرای دانە ک هەمیشە لەگشت وەختیگ دیواخانەگەی پر بویە لە میوان و مەردمان هاتوچووکەر و پیاو خاسەیل ئەو رووژگارە. فاتمە خان قەرەچیواری ژن شیخ عەبدولکەریم شیخ حسین بویەو دو دویەت لەلی داشتگە وە ناو(رەحمە خان)و(سەلمەخان). ک ئیسە تەنیا سەلمەخان دویەتی لە ژیان مەندگەو ژن برارزای شیخ مەحموود حەفیدە.

وەلی جویر ئەوەك ئاشکراس لەلای گشتمان، ئیمەی ئادەمیزاد لەی دونیا میوانیم و هەر یەکیگ لەلیمان سەفەریگ ئەبەدی ها لەوەردەممان و ئنکار لەلی نیەکریەید، هەر وەو خاتریشە فاتمەخان قەرەچیواری لەساڵ ١٩٥٩ ماڵئاوایی یەکجارەکی لەی دونیا کردگەو لەشان قەورەگەی باوگی(شیخ حەسەن قەرەچیوار) لەناحیەی(قادر کەرەم) وەخاك سپاریاگە.

حەریق

گوڵ سوو

حەریق یەکیگە لەشاعرەیل گەورای خاوەن بەهرەی کلاسیکی نیمەی دویەم سەدەی ١٩و سەرەتای سەدەی بیس. ناوی (ساڵح کور مەلا نەسروڵلا)س، لەساڵ ١٨٥٦ لەئاوایی زیویەی ناوچەی سووورداش سلیمانی هاتیەسە دونیا.

مەلا نەسروڵلای باوگ ساڵح لە بنەرەتەو خەڵك ئەو ناوچەی کوردەواریە بویە ك رووژگارەیل کویەن سەر وەدەسڵات ئیرانی بویە، لەئاوایی کاشتەر هاتیەسە دونیا، ئی ئاوایە کەفتیەسە کنار کویەی شاهۆ ك زەنجیرەیگە لەناونی هەورامان لهۆن و جوانرۆ و لەباشوورەو پاڵ داسە مایەشتەو، ئمجا مەلا نەسروڵلا لەسەردەم فەقییەتی روی کردیەسە ناوچەیل دەوروەر زید و ماوای باگ وباپیرەیلی، دویاخریش وەختی رەسیدە پلەی مەلایەتی دی ئاوایی زیویە بویەسە مەلوەن ژیانی.

سەرەتا ساڵح لای باوگی دەسکردیەسە خوەندن و بەرنامەیل زانستی دین ئسلام و زووان عەرەبی خوەندگەو دویای ئەوەیش لەوەر خاتر زانست زیاتر مەلایەتی وەرەو قەرەداغ کەفتیەسەری، ماوەیگ لەورایش خوەندگەو ئمجا رویکردیەسە بیارەو رووژگاریگیش لەورە مەندیەسەو، ك دویاخریش هاتیەسەو ئەرا سلیمانی.

ساڵح لەساڵ ١٨٨٤ چیەسەرا پینجوین و لەلای مەلا عەبدولرەحمان پینجوینی خوەندگە، لەورایشەو کەفتەسەری وەرەو موکریان. لە ماوەی ژیانی ئاشنایەتی وەل (شیخ یوسف شەمسەدین)ك ناسریاگە وە(شیخ بورهان)پەیا کردگەو لەخانەقای ئەو مینیدەو و موڵەت یا ئجازەی تەریقەت نەقشبەندی لە شیخ بورهان وەرگرید.

کیشەو گرفت لەژیان ساڵح فرە بویە، دویاخریش حەریق جویر خوتبەدەر و ئیمام مزگەفت لە مزگەفت سەید حەسەن ك وەپی وتیان مزگەفت فەقیرەیل لە سابلاغ(مەهاباد) دامەزریاگە، دی جوور مورید و سووفییگ شیخ بورهان گشت ژیانی لە سابلاغ بردیەسە سەر، تا لەساڵ ١٩٠٩ هەر لەورە ماڵئاوایی یەکجاری لەدونیا کردگەو لە قەورسان مەلا جامی وەخاك سپاریاگە، وەلی وەداخەو ئیسە شوون قەور ئەو شاعرە نەمەندگەو بویەسە ئاوەدانی.

ساڵح کور نەسروڵلای شاعرمان وە مەلا ساڵح ناو دەرکردگەو نازناو(حەریق) ئەرا شعرەیل خوەی داناگەو لەناو مەلاو میرزاو رووشنهویرەیل کوردیش وە مەلا ساڵح حەریق ناسریاوید. ك یەیش نموونەیگە لە شعرەیلی ك هەڵیەوگەردانیمنە ئەرا بان شیوەزووان خوەمان، لەتی ئویشید:

حوزن من یا حوسن تن ئشکاڵە، یا ئاخرین نەفەس
را زەکات حوسن تن یا حوزن من نیەرەسیگ وە کەس؟
لەیوا فەرمایش کردیدە وەخت مردنی حازرم
یەسە لەخوەشی مردنم مرم ت وژداند دی بەس
چوین کەید قەیەغەی دڵ من و ت لەشەهد لیو خوەد
لیو تن وەك شەکەرستانەو دڵ منیش جویر مەگەس
چەوەگەم لەو باخ حوسنە مەنع چەو من مەکە
خواستە را باخەوان باخەگەدجفتی عەسعەس

تاريخ و جوگرافیای شار كەلار

نەوزاد كەلاری

كەلار شاریگ كوردستان باشوور(كوردستان عراق)ە، لەكنار ئاو سیروان. شار تازەیگە، تا سەرەتای ساڵەیل هەفتای سەدەی وەرین ئاواییگ بوی وەناو(كەلار كویەن)ك ئیسە یەكیگە لەناوچەیل شارەگە، لەسەرەتای سیەیل سەدەی گوزەیشت ناوەند ناحیەی سەرقەڵا بویە، ئیسە شمارەی مەردمەگەی زیاتر لە ٢٢٦٠٠٠هەزار كەسە. لەوەخت ئاشكراكردن بەياننامەی ١١ی ئازار و رێكنەكەفتن حكوومەت مەركەزی عراق و شورش كورد وە سەركردایەتی نەمر مەلا مستەفای بارزانی لەبان مەرز ناوچەی خودموختاری، سەرۆكایەتی ئەوسای كومار عراق یەكسەرە چەن برياریگ دەركرد ئەرا داورین شاروچكەیل كوردنشین لەپارێزگای كەركووك، وەو خاتریشە كەلار لەبان بریار كوماری شمارەی ١٣٧ لە ١٩٧٠/٢/٢٨ كریا قەزا و سەر وە پارێزگای كەركووك بوی، ئمجا بەشیگ فرەی كوردەیل جیوازكریاگ پارێزگای كەركووك و شار خانەقی لە شارەگە نیشتەجی بوین.

لەشوون شكەست شورش كورد لەساڵ ١٩٧٥و زیایبوین شمارەی مەردم نیشتەجی كەلار، جاریگ تر رژیم بەعس وە برياریگ كوماری شمارە ٦٠٨ لە ١٩٧٥/١١/٦ لەروی ئداریەو خستەی بان پارێزگای سلێمانی. لەكووتایی ساڵەیل هەفتای گوزەیشتە شمارەی مەردم شارەگە نزیكەی ١٠٠٠٠كەس بویە، لە كووتایی ساڵەیل هەیشتا وەسەبەب كردەوەیل ئەنفال و ویرانكردن ئاوایەیل كوردستان و جیوازكردن مەردمەیلیان، شمارەی مەردم نیشتەجی كەلار زیای بوی ئەرا ٢٠ تا ٢٥ هەزار كەس.

ئیسە شمارەی مەردم نیشتەجی شارەگە وە زیاتر لە ٢٢٦ هەزار مەزەنە كریەێد و لەهەمان وەخت وە یەكیگ لە قەزایەیل گەورای هەرێم كوردستان و عراق و دانریەێد و مەڵوەن ئدارەی گەرمیانە. شارەگە پێكهاتگە لە مەردم سونی مەزەو و بەشیگیشی شیعە مەزەوە و بەشیگ تر مەردمەگەیشی هانە بان دین كاكەیی. ئمجا حكوومەت هەرێم كوردستان هەر لەسەرەتای ساڵەیل نەوەد قەوڵ ئەوە داگە شارەگە بكادە پارێزگا، وەلی ئەو وەختە وەسەبەب ئەوەك كەركووك لە بندەس حكوومەت عراق بوی ئەو جوورە پرۆژەیگ جیوەجی نەكریا، چوینكە فرە كەس وەپیان لەیوا بوی لە حاڵەت وە پارێزگاكردن گەرمیان، مانای ئەوەسە كورد دەس لەكەركووك شووردگە.

لەژێر فشار رێكخریاگەیل كومەڵگای مەدەنی لە گەرمیان، لەساڵ ٢٠٠٨ ئەجوومەن وەزیرەیل حكوومەت هەرێم ناچار بوی برياریگ دەربكا ك گەرمیان جوور پارێزگا مامڵە وەلیا بكریەێد وەشێوەیگ وەختی ئەرا وەرێەوبردن كاروبار ئداری مەردم ناوچەگەو دەسڵات پارێزگاریش بدریەێدە سەرپەرشیار ئدارەگە.

قەڵای شێروانە، قەڵایگ كویەن تاریخیە لەبان تەپەی دەسكردیگ لەكنار ئاو سیروان دروس كریاگە، زانیاری تەواو لەباوەت دروسكردن قەڵاگە كەمە، كەسەیلیگ ئویشن لەلایەن ئەنەوشیروان ساسانیەو دروسكریاگەو كەسەیلیگیش ئویشن حەمە پاشای جاف دروسی كردگە، وەلی رایگ تر هەس ك گوایا تەپەگە لەلایەن ئەنەوشیروان دروسكریاگەو قەڵاگەیش حەمە پاشا دروسی كردگە.

وەسەبەب ئەو گەشەسەندن گورجە ك كەلار وەپیا گوزەر كردگە، حكوومەت هەرێم بریار وازكردن كۆلێژ پەروەردە(كلیە التربیە)داو دویاخریش بریار وازكردن زانكۆ یا جامعەی گەرمیان دا لەساڵ ٢٠١٠ لەلایەن ئەنجوومەن وەزیرەیل حكوومەت هەرێم.

چەن ئەرای چوینیگ هەس لەبان ناو شار (كەلار)، بریگ هانە بان ئەو باوەرە ك كەلار وە مانای ئاوایی دویرەدەس تیەێد و بریگیش ئویشن لە (كەڵ یار)ەو هاتگە، وە مانای نیشتمان ئاسك، چوینكە لە زەمانەیل قەدیم شمارەی فرەیگ ئاسك لەتی بویە، وەل ئەوەیشا رایگ تر هەس ئویشێد كەلار لە(قەڵات)ەو هاتگە وەسەبەب(قەڵای شێروانە) بویە. شار كەلار ئەرا یەكەمجار لەساڵ ١٩٣٣ خوەندنگا لەتی دروسكریا لەلایەن حەمەبەگ جاف).

عەلی غەربی ... شاریگ تر فەیلی نشین تەعریبكریای

گوڵ سوو

عەلی غەربی، شاریگ عراقی و مەڵوەن قەزایگە لەپارێزگای میسان هەڵكەفتگ لە باشوور خوەرهەڵات عراق، نزیك مەرز ئێرانەو كەفێدە دویری ١١٠ كیلۆمەتری شار عمارە، لە ساڵ(٢٧٠ك)دامەزریاگەو تا كووتایی سەدەی هەیشت زایینی هەر وە(مەنسوورە)ناو دەركردوید. تاریخ ئی قەزا چوودەو ئەرا ئەو مەزارگە ك لەتی دروس كریاگە ئەرا(ئەبولحەسەن عەلی كور ئەحمەد كور محەمەد كور حسێن كور عیسا كور زەید كور عەلی كور محەمەد كور عەبدوڵڵا جەعفەر كور محەمەد كور زەید كور عەلی كور حسێن كور عەلی كور ئەبو تالب) سلام خودا لەلیان، ك لەی شوونە شەهید كریا لە دیم خوەرئاوای ئاو دجلە وە دویری یەك كیلۆمەتر لە مەركەز قەزاگە، لەو مەزارە وەخاك سپاریا.

زوورم مەردم شار عەلی غەربی ئەوسا پێكهاتوید لە كوردەیل فەیلی و شمارەی كەمیگ لەعەرەب، وەلی ئەوە بوی رژیم بەعس لەوەختیگ دەسڵات گرتە دەس جوير هەر شاریگ تر فەیلی نشین دەسكردە دەركردن فەیلیەیل لەی شارە، ك ئەویش لەوەر سیاسەت وە عەرەبكردن لەلایەن ئەو رژیم دكتاتۆرە ك وە ئاشكرا زوڵم فرەیگ لە كوردەیل وەگشتی و كوردەیل فەیلی وەتایبەت كردیاد، ئمجا وە مەهانەی تەبەعیەی ئێرانی ئەو كوردەیلە ك نیشتەجی رەسەن ئەو شارە بوین دەسكردنە كووچ وەپیكردنیان و لەماڵ و موڵك خوەیان ناهمیان كردن و ئاوارەی ئێرانیان كردن.

كوردەیل عەلی غەربی پەیوەندی بتەویگ وەل پێكهاتەیل تر نیشتەجی شارەگە دیرن جویر هووزەیل(بەنی لام، كنانە، بەنی كەعەب، عەتابەو هووزەیل دلفی...هتد)، تویەنیم بویشیم ئەو شارە لەسەردەم كویەن شاریگ كوردی بویەو تام كوردەواری وەپیەو بویە، وەلی ئەویش جویر شارەیل تر كوردنشین، بیبەش نەویە لە داگیركاری و سیاسەت تەعریب و كەمەوكردن شمارەی كوردەیل لەتی. سەرەتای دەركردن شمارەی فرەیگ لە كوردەیل فەیلی لەو شارە لەلایەن رژیم بەعس، چوودەو ئەرا ساڵ ١٩٧٢. لەشوون ئەوە دی هووزەیل عەرەب لەو ناوچە زیاترەو بوین.

قەزای عەلی غەربی لەسەردەم كویەنیش وەپی وتیان خاك سیە، ك لەبان ئەو خاكە جەنگەیل فرەیگ رویدا جوور: شورش زەنج لە سەردەم(موفق باللە)عەباسی و جەنگەیل تر وەرجە ئەوەو دویای ئەوەیش، ك ئی خاكە هەمیشە پر لەپیت و بەرەكەت بویەو سەرچەوەی نەفتی فرەیگ لەتی وجوود دیرێ .

ژیان كویەن هووز و پێكهاتەیل ئی شارە پر ئاشتی و هاوبەشی بویە، هویچ وەختیگ كیشەیگ لەناونی مەردمەگەی روی نەیاگە وە جووریگ ئەیاكە دڵ ئەواكە برەنجنێد، كوردەیل فەیلی لە مەردمان نیشتەجی رەسەن ئی شار كوردنشینە بوین، وەلی وە گوورەی رووژگار دەس قەدەر رەسیە پیان و دەروەدەر و ئاوارەیان كرد و لەماڵ و موڵك و زێد و ماوای خوەیان دویریانەو خست وەرەو ری نەهامەتی و بەدبەختی.

کەم بەو، کەم بچوو

ڕزا جەمشیدی

کەم بەو، کەم بچوو وەی کویچەمانە
کەم سەر بشیون وەی خوار و بانە
ئاگر نایدەسەو گیان دەروەچەیل
خەڕگ نایدە بان شان دەروەچەیل
هاتی دارەگان وە ڕێ دەر کردی
هەر چی دەروەچە دەس وە سەر کردی
هەر ماڵیگ بیەسە هزار چەو ئەراد
ئی هەمکەی چەوە نەیرن خەو ئەراد
هەفت شەو هەفت رووژە کەس نەخەفتیە
شەو هەسارەیلی هەڵنەگردیە
دارەیل وە خوەشی شەوی کەنە وەرد
گەڵا ڕشنن وە بان سەرد
تو ناز نازار کام دەیشت و شاری
تو چەو کاڵەگەی کامین دەواری
مانگ و مانگەشەو هەر دگی خوەدی
رووشنایەگەی زندگی خوەدی
ملوانك وەمل، پرشە پرش نویر
نزیك نزیك، دویر دویر دویر
ئەزیز خاس خودا□ی بان سەر
کەوکە چاخەگەی قەی کویە و کەمەر
تو خوەری، تو مانگ، تو هەسارەگان
تا نەمردیمنە بنووڕە پیمان
تو خو هەم باخی هەم خاون باخی
وە ناو ئی هەمکە هەر تو وجاخی
هەر یەی پرویشە وە لامان بنیش
خوەر تیژیگە وە سامان بنیش
پەل گوڵوەنید چە خوەش تیەێد و چوود
چەو ئەرمەنید چە خوەش تیەێد و چوود
وە□ وشکە دەیشتە تو سەوز سەوزی
سێف و هەنار و باێەم و مەوزی
شەو وەباوشد چەوی چوودە خەو
رووژ وەلای تنەو رووشن بوودنەو
ئەوقەرە بەرزید هەر دیار نیید
خوەزیا بزانم زەڕینەی کیید
کومە نویرەگەی شەو رووشنەوکەر
رووشن ترەك وە هزار و یەی خوەر
تو را وەخودا و ئی ئاسمانە
کەم بەو و بچوو وەی کویچەمانە

کورد و گینس

ئەڵوەن

گینس وەی شێوە بیە نیشانم
تەنیا مللەت بێ ئاڵای جەهانم
هاوساێ کشوەرەیل وەزاهر موسڵمانم
ماڵ بریای تورك و عەرەو و فارس ئێرانم
لە دین و مەسەو هەجوو خوەیانم
وەڵام رەحم نەیرن وەخوەم و گیانم
بەڵێ منیش لەتەکەیل دنیام
کوردسان، ناوێگ لەخاك ئاسیام

ماچ

ماچ

ماچ
دەروازەی
داگیرکرد نمە
ئەرای
ت
ماچ
تام تیەڵ چەوەڕیی
لە وڵات هویرم

ئاوا کەێ
ماچ
وە بەرزی باڵای
وارێدە ملما و
مەنزڵ وەمەنزڵ
سەوز و ئەترینم کەێ
ماچ
کیەنی باخ نەخشین و هەف رەنگ

دویەت خۆدا
ئەڕا من تامازروو
و ئەزرەتەمەنە
ماچ
چفتیگە
ئەڕای دڵەیل د هسارە
ماچ
دوارە□یانەوەی

هووز وڵات بی وڵاتە
ماچ
زینی بوین
ئاوەختەیل ئاوا کریاێ
وە زوور
وڵات داگیرکریای رووژمە
ماچ
هوونکای تاسەیل داخە
کە لەناخ وەسێدارە مەحکووم بوینە
ماچ
تام خوەش
سەوزە خەویگە

مووەدەێ خوەر

ئاوات سارێژ

شەو لەوەیشت پەژارەخەو باڵ گرێ لەچەوم یەێ سایێل چیەریکێ داگرێ مانگەشەوم هناێ تیەێدنەو هویرم ئێلاخ و ژێر بەن ئێلێ وەرز وەرز دڵم وەیلان بوو لەشوون کووچ و رەوم ئەقەور کویەێخەم بەرزە، خوەر وەنەوەدڵ هلاێ چماێ ئەویی شەکەتەو هاتنێ هالەخەوم سویەتگ سویەتگ ئرمسم تکیایەلەهەڵەتێ!
بویەسەزەلیاێ بێ بن و شاردێەسەو میەرێ کەوم ئەێ هاوڕێ ساڵان دویر یادت وەخێر هایدەکوو؟!
باوەڕکە دۆئات وەگیان تەڕ نەویەلەوەرقەوم نیەتوام دەرد دڵ بکەم ژان دویری هەر یەسە!
وەنەوەگیاند قەسەم هەچوی جاران بتەوم زانم یەێ رووژێ تیەیدن شکنی تڵسم شەو! فەرەکەس مووەدەێ خوەرن، منیش وەنەزر ئەوم...

عەلی مەندەلاوی:

کاریکاتێر سەر نەیزەگەس لە پیشەی گەردین لە شوون مەینەتیەیل

گوڵ سوو

بیــوگــرافـــی

لەساڵ ١٩٥٨ لە مەنەلی سەر وە پارێزگای دیالە هاتیەسە دونیا
کار و شوون نیشتەجیبوینی بەغدا – عراق
دبلۆم پەیمانگای هونەرەیل جوان – بەغدا
بکالۆریۆس کۆلیژ هونەرەیل جوان – بەش دیزاین چاپەمەنی – بەغدا

لە چالاکیەیلی

نویسەر، دیزاینەر، نیگارکیش ئازاد، نیگارکیش کتاو، وەل ئەوەیشا جویر کاریکاتێریستیگ کارەیلی لە دەیەها نمایشگای کەسی یا شەخسی نمایش کریاس جوور(نیگارکیشان ئەرا کتاو و لاپەرەیل تایبەت وە منال، کاریکاتێر، نیگار ئازاد) ك لە عراق و ئوردن و هۆڵەنداو تونس و بریتانیا ساز کریا، بیجگە ئەوەیش بەشداری دیرێد لە فستیڤاڵ و نمایشگای دەوڵەتەیل عەرەبی و ئەورۆپی، ك کارەیل هونەریی بەشبەشەو بویە لەناونی مووزەخانەو مەلوەن هونەری عەرەبی و ئەورۆپی و بلاوکردنەوە لە کوردستان و دەزگای(فەتا)ی عەرەبی لەقاهیرەو دەزگای ئاداب و نەورەس لە بەیرووت و بلاوکریاگەیل مزغەنی لە تونس. وەل ئەوەیشا کار نیگارکیشان ئەرا رووژنامە و گوڤارەیل کردگە جوور(مجلتی و مزمار)و هەسارە یا نەجمە) لەبەغداو (هەنگ) لە هەولێر و (العربی الصغیر)لە کوەیت و(ماجد) لە ئەبوزەبی.

لەساڵ ١٩٨٣ چالاکیەیلی جیواز کرد ئەرا لاپەرەیل رووژنامەی گەورایەیل و دەسکردە کار کاریکاتێر و سازکردنیان لەچەنەها نمایشگای ناوخوەیی و دەرەکی، کارەیلی ناو دەرکرد و لەری بلاوکردنیان لە رووژنامەیل رەسیە کەسایەتیەیل لە عراق و دەوڵەتەیل تر عەرەبی.

لەساڵەیل نەوەد سەدەی گوزەیشت، کاریکاتێرەیلی لە گوڤارەیل (الجدیدە)و(المجلە) بلاوەو کرد و دویاخریش جیواز بوی و لە رووژنامەی(الشرق الاوسگ)جەهانی لە لەندەن کار کرد (١٩٩٩-٢٠٠٣).

دویای رمیان رژیم لە بەغدا لەساڵ ٢٠٠٣، دەس لەکار کیشا و لەو رووژنامە گلەو خوارد ئەرا بەغدا و دەسکردە دامەزرانن پرۆژەیگ رووشنهویری وەناو(میدیا)ك شمارەیگ نمایشگا و چالاکی لەهۆڵەگەی ساز کرد.

بویە راویژکار ئەرا رووشنهویری منالەیل لە وەزارەت رووشنهویری – هەرێم کوردستان (٢٠٠٥-٢٠٠٦)، لەو ماوەیشە لەتاوسان ٢٠٠٦ یەکەمین فیستیڤاڵ جەهانی تایبەت وە منال کوردستان رێکخست لەهەولێر پایتەخت هەرێم.

- کومەڵەی(هونەرمەندەیل دژ کوشتن وبرین)لە لەندەن دامەزران.
- ئەندام دەزگای گرووپ(القافلە)ی ناودەوڵەتی- تونس.
- ئەندام دامەزرنەر دەزگای(هاوریەیل رووشنهویری ناونی دوچەمان)- هوڵەندا.
- ئەندام سەندیکای رووژنامەنویسەیل عراقی و ئەندام دەسەی هونەرمەندەیل عراقی.

★ ئەگەر کاریکاتێر عراقی وەل حەبەز بووز دەس وەپیکرد، ئەی ئمرۆو روی وەرەو کوورە ئەکا؟

- کاریکاتێر عراقی سەرەتای دەس وەپیکردنی لە گوڤار(حەبزبووز)ەو دەس وەپیکرد لەساڵ ١٩٣١، ئمجا یەیش جیاوازییگ تیەڵە، چوینکە سەرۆك نویسەرەگەی تویش کارەساتیگ هات ئەرا کوشتن، وەلی ئەوە بوی جویر موعجزەیگ لەلی قورتار بوی چەن رووژیگ وەرجە دەرچگن گوڤارەگە، ك یەیش هیلیگەمان رویداگەیل پر مەترسی ئی رووژگارە بوینیم وە گشت روحیگ نیشتمانپەروەرانەو ئازایەتی لەمەیدان پیشەی رووژنامەگەری و پیشەی کاریکاتێر وەتایبەت، ك وە باوەرم سەر نەیزەگە پێك تیەرێد لە پیشەی گەردین لەشوون مەینەتیەیل. لەوانەك وەرەحمەت چینە موئەید نعمەت دیریم ك نموونەی شەوقداریگ بوی لەبان توانای پر گوزارش و توانای دەرخستن و شیەوکردن و نەهیشتن جیاوازی، ك هەرچەنی چشت کەمیگ لەو تیەریکی فرەی لەناوبردن و تاڵان و گومبوین و تاوانەیلە لاورد ك هاتیادە تویش مللەت عراق وەگوورەی ئەو ساڵەیل دویاخریە لەو تونێل ئاڵشتکاریە ك کار لەتی کردیاد، ك یەکیگ بوی لەهووکارەیل شکەست ك هاتە تویش ئەزموون سیاسیەیل عراق و ئسبات دریغی خوەیان کردن و سەرنەکەفتن ئاشکرایگ بوی لە وەریەوبردن قەیرانەیل و نەخشەکیشان و ئەرك حکوومی و کەمی ئاشکرایگ لە نیشتمانیەتی، تەنیا برایەیل لە هەرێم کوردستان لەلی دەربچوود.

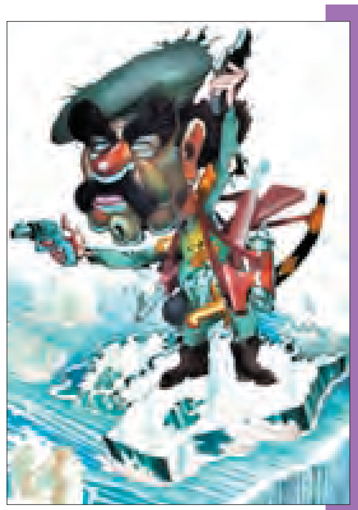

★ بریگ لە رەخنەگرەیل ئویشن کاریکاتێر رەخنەیگ بی دەنگە...ئایا کاریکاتێریستەیل عراق توینستن دەور رەخنەگرانەی خوەیان نیشان بیەن جویر ئەوەك هاوپیشەیلیان لەوڵاتەیل تر ئەنجامیدەن؟

- کی ئویشێد کاریکاتێر هونەریگ بی دەنگە...وەباوەرم هونەر دەنگبەرزیگەو زیاتر کاریگەرە لەناونی گشت هونەرەیل دوینریاگ. ناجی ئەلعەلی لە فلستین تویش کارەسات کوشتن هات و گیان لەدەسدا لە لەندەن پایتەخت بریتانی، بیجگە ئەویش هونەرمەند سووری" عەلی فەرزات" ك وەسەبەب ئەو رەسمەیلیە لەبان ماڵپەر ئەنتەرنێت بلاویەو کرد، تویش رفانن و سزادایین هات، بیجگە ئەوەیش عەلی عەلو دەنگ کاریکاتێر و خاوەن کاریگەری ك جویر گەردەلویل، دل پاشاو دەسلاتدارەیل هاوردیاگە لەرزە. بی گومان ئەوانە دەور

خوەیان دیرن وە چالاکی فرەیگەو، دویاخریش عەمید کاریکاتێر عراقی هونەرمەند بەسام فەرەج لەمەیدان کاریکاتێر ك سالەیلیگ له رەسمەیل جموجویلکەر کار کردیاد له هنگاریا. بیجگە ئەویش سازکردن نمایشگا ك لەلایەن هونەرمەندەیل کاریکاتێر ڕێکخریا لەدەیشت و ناو عراق و سەرکەفتن بریگ لەلیان له رکابەریەیل جەهانی جوور سەرکەفتن هونەرمەند ئەحمەد عەدوانی له موسل له یەکیگ له گەوراترین رکابەریەیل جەهانی لەبان ئازادی رادەرخستن و سەرکەفتن هونەرمەند ئەمیر تەقی عەجام وە وەرگرتن یەکەم خەلات جەهانی لەبان فەیسبوك له هونەر کاریکاتێر و دو کەس تر لەجایەل جوانەیل تازه. وەل ئەوەیشا فرەیگ له کاریکاتێریستەیل عراقی لەدەیشت و ناو عراق وەردەوامن لەبان چالاکیەیل خوەیان چ لەرووژنامەیل یا لەبان مالپەرەیل ئەنتەرنێت.

★ عەلی مەندەلاوی خوەی له کووره دوینێدەو لەو کاروان دویر و دریژ هونەر کاریکاتێر عراقیه؟

- خوەم له رەسم بورتریەی کاریکاتێری دوینمەو، یەکەمین کەسیگ بویم نمایشگایگ شەخسی ئەرا ئی هونەره لەعراق و بگر ناوچەگەیش ساز کردم، ك ئەویش لەسال ١٩٨٦لەژێر ناونیشان(روخسارەیلیگ لەناوەو)، ئمجا خەلات یەکەم لەتی وەدەس هاوردم.

★ باوەتەیل فرەیگیش نویسایده...ئمجا جویر هووکار گوزارشکردن کامیان نزیکترە ئەراد، کاریکاتێر تا نویسانن باوەت؟

- سەرەتا رەسم، ئمجا هەر لەمنالیەو من ئاشق ئی هونەرەمە، هەر لەوەر ئەوەیش پەیوەس بویم وەپیەوەو بریار ئەوە دام بنەرەتەگەی بخوەنم و چیمە پەیمانگای هونەرەیل جوان، دی وەل خوەندنیشا جویر رەسمکەریگ کار لەگوڤار(مجلتی)کردیام، لەورایشەو ری نویسانن گرتمەوەر لەوەختیگ بریگ له داستانەیل مللی کوردی هەلوژانم و بریگ سیناریۆ نویسام و رەسمیان کردم لەشیوەی حکایەت رەسمکریای(کومکس)و نمایشی کردمە بان هۆل کومەلەی رووشنهویری کوردی له بەغدا لەسال ١٩٧٧، ك ئەوە یەکەم نمایشگای ئی جووره هونەریگ بوی لەبان ئاست کوردستانی و عراقی، ئمجا وەگشتی ژیان پیشەییم ژیان نیگارکیشی و هونەر نەخشەسازی بوی زیاتر له ژیان نویسانن جویر نویسەر، ئیسەیش هەرچەنی خەریك نویسانن باوەتەیلم، وەلی هەر ئەو نیگارکیش وەرجه زیاتر له ٣٠ سالەمە.

- نمایشگایەیل عەلی مەندەلاوی ... شوون و تاریخیان؟

★ زیاتر له ١٠ نمایشگای خودی لەبەغدا و هەولێر و سلێمانی و عەمان پایتەخت ئوردن و هۆلەندا و ئنگلتەرا ساز کردمە، ئەیە بیجگە بەشداریکردن فرەیگ له نمایشگا و فیستیڤالەیل جەهانی و شانازی کەم وە وجوود کارەیلم له موزەخانەیل ئوردن و تونس و قەتەر و لەسەنتەر هونەری له هۆلەندا و گرووپەیل خودی لەدەولەتەیل جەهان، وەل ئەوەیشا فەخره ئەرام ك کارەیلم له هونەر بۆرتری کاریکاتێری چیه ناو موزەخانەی تایبەت ئەرا هونەر تازه جویر موزەخانەی عەرەبی له قەتەر.

★ کوردەیل فەیلی کووان له رەسمەیل عەلی مەندەلاوی؟

- له جامەك بویچگیگەو نیەنوورمە خوەم وەی جووره، راس نیه بویشن فلان هونەرمەند وە شیوەزووان سۆرانی قسه ئەکا چه ئەرا ئەوانەك وە شیوەزووانەگەی خوەی قسەکەن پێشکەش کردگە، یا ئی جووره پرسیاریگ رویوەروی هونەرمەندیگ بکریەێد وە شیوەزووان بادینانی قسه ئەکا، یا کرمانجی باکووری....تد. من لەیوا دوینم ك من لەگشت ئەوانەم، گشت ئەوانەیش بەرهەم هەر دانایِن یا ئبداعیگ من یا غەیره منن له هونەرمەندەیل کورد لەهەر کووره بووم و بوون.

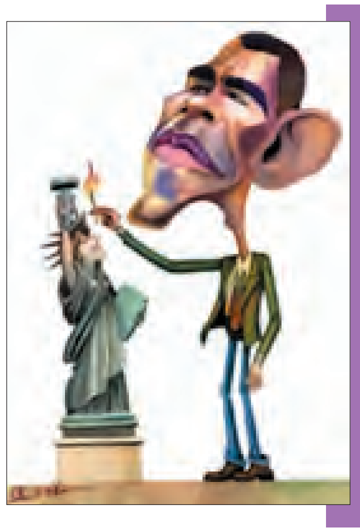

بریگ له پرۆبلەمەیل ڕووشنهویری کوردی

حەمە فەریق حەسەن

رووشنهویری لەلای ئیمه لەچوارچیوەی تەنگ شعر و مەتەل و رۆمان و ئەدەب شیوەزووانەیل پەنگەو خواردگەو چەقیاگه. یەیش وەو مانا ك مەرز وەرتەنگیگ ئەرای نەخشەکیش کریاگه. وەلی ئەو مەیدانەیله بەشیگ کەم رووشنهویری هەر مللەتیگ پێك تیەرن. رووشنهویری هامیتەبوینیگ مۆنتاجکریاگه لەگشت ئەو داب و نەریت و کلتوور و هەلسووکەفت و خواردن و خواردنەوەیل و گوورانی و سەماکردن و جنگ و دانایِنەیله وە دریژایی تاریخ، لەبانمان بوینەسه مال و مللەتیگ وەپیان ناسریەێد.

ئیمه وەختی باس له رووشنهویری خوەرئاوا کەیم، هەوەجه وە ئەوه نەیریێد خوەمان ئەرای شەکەت بکەیم تا بناسیمنەیان، چوینکه ئاشکران، گرنگەیلیان ك دونیا پووشاگه پێکهاتگه له کۆلا، ببسی، ماکدۆنالد، جنگ و کالای وەرزش، کاوبۆی و تەلەفۆن دەسی و مۆدێلەیل ئەللاجەوی قژبرین دویەت و کورەیل و گوورانی و مۆسیقای تازه.

ئیمەی کوردیش جویر مللەتەیل تر دەوروەرمان وەکاربەر و چەومان ها دەس ئەوانەو، وەل ئەوەیشا دوینید باوەریش وەپیان دیریم، ئی متمانەیشه هەر لەیوا وەئاسانی پەیا نەویە، بەلکوو دویای رەنج و نەخشەکیشان جوان و دویای ئەوەیش وەپشتگیری ریکلام لەری کەنالەیل هەمەجوور ك ئەرا خوەیانیش بەرهەم رووشنهویری و تەکنۆلۆجیای سەردەمن، تویەنستنە جوور کالای سەردەم وە دونیا ئاشنای بکەن و ئەرا ئابووری نیشتمانی خوەیان بوودە پشتگیر.

ئیمه تەنیا وەکاربەر رووشنهویری و کەرەسەیل رووشنهویری بیگانەیم، ئەویش ئەگەر له چەو دونیا وەریبگریم، ئەوە بی گومان ها لەئاست نزمیگ ، وەگەرنە ئیمەیش جوور مللەتیگ کویەن خوەرهەلات خاوەن کالای خوەمانی و رەسەن خوەمانیم، ك تاریخ کویەنیگ دیرن و بوینەسه بەشیگ له پێکهاتەی رووشنهویریمان. ئەگەر ئەو چشتەیلیشه وەنەخشەو نەخشەکاریەو بکریەێد، ئەوە کریەێد ئیمه وە دونیا بناسنن و بوونە خشتیگیش له بنیات ئابووریمان. وەلی ئەگەر گرنگی یا ئەهمیەت وەپیان نەیەیم و خەمیان نەخوەیم، ئەوە دویر نیه ولاتەیل بیگانه و هاوسایەیلمان لەلیمان زەفتی بکەن و وەناو خوەیانەو ئاشنای بکەنە جەهان.

له خوەرهەلات ناوراس، هویچ لایگ رووشنهویر رەخنەگر نیەتوایێد، وەتایبەت ئەگەر ئەو رەخنه خەیال ئالشتکردن گەوهەری گرتویده خوەی، بەلکوو ئەوان توان هەمیشه بان زووان و بن زووان رووشنهویر هەر تاریفکردن و باس سەرکەفتن پروژەیلیان بوودو هویچ تر. وەلی وەل ئەوەیشا جارجاریش قەبولکردن رەخنەی رووشنهویر لەلایەن دەسلاتەو لەیوا نیشان دەێد ئەو دەسلاته سینه فراوانەو باوەر وەهویرورای وەرانوەر دیرێد و گووش لەلی تەکنێ. یەیش مانای ئەوەسه دەسلاتیگ دیموکراتیەو ئی هەلویستیشه دوباره وە خاسی خوەی شکیەێدەو.

لەلایگ تر دوینیم ك ئەدەبدووس کورد لەروی ژیان(قانع و بێکەس و گۆران)ەو نوورێده رووشنهویری ئی سەردەم ئەلکترۆنیەو لەئاست ئەوسا مەزەنەی ئەکا. خوەنەوار کورد وەپیان رەواس رووشنهویر لەورسگی زگ خوەی جەرەو بیەێد و هەر وەختیگیش مالئاوایی له دونیا کرد شەش درهەم لەشوونی بمینێده جی. ئەوان وە جووریگ هویرەو کەن، وەلی خەم نویسەر و هونەرمەندەیل نیەکیشن، جویر ئەوەك بویشید رووشنهویر ئەو ئادەمیزادەسه ك وەفەقیری و نەداریەو جوانه!! ئەویش وەبی ئەوەك گووش بیەنە ئەوەك ئیسه باو درهەم نەمەندگەو ئەرك ژیان ئەرا نویسەر و مال و منال هونەرمەندیش جوور مەردمان تر قورسەو بویه. وەل ئەوەیشا دوینید مەردمیش له دەرخستن رێز و هاودەنگییگ دویر زیاتر هویچ تر ئەرا نویسەر و هونەرمەند وەپیان نیەو تەنانەت بەرهەمەیلیانیش لەلیان نیەسینن، ئەگەر سیدی بوود دوباره کۆپی لەبانی کەن و ئەگەریش کتاو بوود ئەوە هەر روی وەلایەو ناکەن! دی باس ئەو شیوەکارەیل بەهرەداره ناکەیم ك لەرووژ کووتایی نمایشگاگەی سەر لەلی شیویەێد و نیەزانێد ئەو تابلۆیل نەفرووشیاگیه لەکووره شوونیان بکادەو؟!

سەرەتای دانانین رووشنهویری کوردی

عەلی سیرینی

وە باوەڕ کەسەیلیگ (باوە تاهر عوریان- ١٠١٠ز)یەکەمین شاعر کورد بویە ك شعر چوارینەی کوردی داناگە وە شیوەزووان لوڕی، ئمجا باوە تاهر، زانا و فەیلەسووف گەوڕایگ بوی و شعرەیلی دەنگەو دا.

کەسەیلیگ تریش هەن ك ئەوانیش ئویشن(عەلی حەریری -١٠٠٩ز)کویەنترین شاعر کورد بویە، وەلی باوەڕەیل تر هەس ك گوایا(مەلا ئەحمەد جزێری- ١٠٥٥ز) ك ناسریاگە وە مەلای جزیری یەکەمین کەسیگ بویە، سەرەتای رووشنهویری کوردی لەبان دەس ئەو دانریاگە.

مەلای جزیری زانا و فەیلەسووف دینی کورد، خەڵك جزیرەی بۆتان باکوور کوردستانە، ك هەر لە منالیەو خەریك خوەندن قورئان بویە و گشت سورەتەیلی کردیەسە سینگ و زانستەیل شەریعەو هویرکاری و فەلسەفەیش خوەندگە، وەل ئەوەیشا جزیری زووان عەرەبی و فارسی و تورکی زانستگە، وەلی شعرەیلی وە شیوەزووان کرمانجی باکوور داناگە.

هەمیش(فەقێ تەیران- ١٣٧٥ز)، ئەویش شاعریگ فرە گرنگ بویە لەمەیدان رووشنهویری کوردی، وەلی(ئەحمەد خانی- ١٧٠٦ز)وە گەوراترین شاعرەیل کورد دانریەێد وەگوورەی تاریخ، ك ناو نریاگە میر شاعرەیل.

خانی وە دریژایی ١٥ ساڵ خەریك دانایین داستان(مەم وزین)بویە ك پێکهاتگە لە(٢٦٦٦)بەیت شعری، بیجگە ئەوەیش دیوانیگ جووراوجوور شعری داناگە. ئمجا لەشوون ئەوەیش کتاو(وەهار منالەیل) دانا ك ئەویش پێکهاتگە لە(٢١٦)بەیت و تایبەتە وە منالەیل، ئەیە بیجگە کتاوەیل تر جوور(وەهار تازە)و(عەقیدەی ئیمان) ك یەیش دیوانیگە تایبەت وە زانست قسەو باوەڕ ئسلامی.

بیجگە ئەوانەیش ك باسیان کردیم شاعرەیل تر گەورای کورد هەن جوور: (مەلا باتی ئەحمەد- ١٤٩٢ز)، یەیش شاعریگ گرنگە لەخوەندنگای کرمانجی باکوور و خاوەن دیوانیگە ك جویر داستانیگ دانریاگە لەباوەت لەداڵگبوین پەیامبەر ئسلام محەمەد(س،خ).

وەل ئەوەیشا شاعرەیل تر دیریم جوور: (ئسماعیل بایەزیدی- ١٦٨٩ز)ك خاوەن دیوان(گوڵعوزار)و فەرهەنگیگە وە سێ زووان کوردی و عەرەبی و فارسی.

دویای ئەوەیش شەرەفنامەی بەدلیسی یەکەمین کتاوە لەتاریخ کورد، ك بیگومان تویەنیم بویشیم شەرەفخان زانا و شاعریگ ناودارەو لەهەمان وەخت وەزیر سوڵتان سەلیم یەکەم بویە جویر سەرۆك وەزیرەیل ئیسە، ئمجا شەرەفخان بەدلیسی لەباوەت تاریخەو هەوڵ و تەقلای خاسیگ داگەو لەبان داواکاری سوڵتان عوسمانی، تاریخ یەیش وەسەبەب لەناوبردن نەتەوایەتی و رووشنهویری دژ مللەت کورد بوی، ك هەرچەنی شاعرەیلیگ سەرهەڵدان وە شیوەزووان کرمانجی جویر (جگەرخوین و قەدری جان) لە سووریا و (عەرەب شەمۆ) لەڕووسیا.

ئمجا زوورم ئەو شاعرەیلیشە زانا و رووشنهویر بوین و لە هەمان وەخت زووانەیل عەرەبی و فارسی و تورکی و هندی زانستیان، ك بیگومان گشتیان دەرچگ خوەندنگای ئسلامی بوین.

وەلی لەوەر مەمەرەیل دیاریکریاگ تاریخی، مەسەلەی دانایین وە شیوەزووان کرمانجی باکوور تا ڕادەیگ جیواز بوی ئەرا کرمانجی شیوە زووانەیلە. وەلی لەیرە پرسیاریگ دەرکەفێد، ك ئایا جیاوازیەیل ناونی ئی شیوەزووانەیلە جیاوازی قسەکردنە یا نویسانەگەیە؟

عەرەب ئەرا ماوەیل فرەیگ لەناونی ئی جیاوازیەیلە ژیان، وەلی ئەوە بوی زووان قورەیش زاڵ بوی لەبان شیوەزووانەیل تر زووان عەرەبی، دی گشت عەرەبەیل رێککەفتن لەبان یەك زووان ك ئەوەسە ئمڕوو تیەریەێدە کار ك ئەویش وە زووان فەسیح ناسریاگە.

ئمجا جیاوازی ئمڕوو ناونی شیوەزووانەیل کوردی، جویر ئەو جیاوازی ناونی شیوەزووانەیل (لوبنانی و مسری و کەنداوی

> جیاوازی ئمڕوو ناونی شیوەزووانەیل کوردی، جویر ئەو جیاوازی ناونی شیوەزووانەیل (لوبنانی و مسری و کەنداوی و مەغربیەیل)ەسە، ك ئەگەر هامیتەبوین و مەسەلەی رەسانن یا ئعلام مەرزبڕ نەویاتاد زەحمەت بوی گشت ئەوانە وە ئاسانی لە شیوەزووان یەکتری بفامستیان، هەر لەوەر ئەوەیش دویاخر عەرەبی فەسیح کردنە زووان گفتوگوو.

میرەیل و میرنشینیەیل کورد نویساگەو توماریان کردگە.

لەمەیدانەیل رووشنهویری کوردی، کەسایەتییگ ناودار جوور(عەلی ترموکی- ١٠٠٠ز) سەرهەڵداگە، ك ئەویش لەمەیدان زانست و هونەر و فەلسەفە دەس باڵایگ داشتگەو کتاویگ لە(سەرف و نەحو) وەزووان کوردی دانا، وەل ئەوەیشا شاعر و گەشتکەریش بویە لەوڵاتەیل و خاوەن ماریفەت و رووشنهویری وەرفراوان و ئەقڵیگ پڕ لە ڕووشنهویری بویە.

لەسەدەی ٢٠، مەسەلەی جموجویل رووشنهویری لە ناوچەیل کرمانجی پێشکەفتن وە خوەیەو نەی، هەر لەوەر ئەوەیش فرە کزەو بوی، هەڵبەتە باشوور یا خوارگ،ك ئەویش شیوەزووان سۆرانیە. دی مەسەلەگە لەیوا وەپی هات وەجووریگ ك هەردوگلا خەمسەرد بوین لە دروسکردن (پیەڵیگ رەسینەوە)ك برەسنێدەیانە یەك، هەر لەوەر ئەوەیش جویر دو مەردم، یەکیگیان لەی دیم ئاوەگەو ئەواکەیانیش لە کنار ئەو دیم ئاوەگە مەند و ئارەزوو دیدار یەکتری داشتن.

ئمڕوویش ئەوەسە رەسانن یا ئعلام وەگشت جوورەیلی (دوینریاگ و ژنەفیاگ و خوەنریاگ)، وەگشت شیوەزووانەیل جووراوجوور دوینریەێد و کەفێدە وەرچەو، بیگومان مەمەر ئی مەسەلەیشە چوودەو ئەرا هس جیاوازی لەناونی ئی و مەغربیەیل)ەسە، ك ئەگەر هامیتەبوین و مەسەلەی رەسانن یا ئعلام مەرزبڕ نەویاتاد زەحمەت بوی گشت ئەوانە وە ئاسانی لە شیوەزووان یەکتری بفامستیان، هەر لەوەر ئەوەیش دویاخر عەرەبی فەسیح کردنە زووان گفتوگوو.

لەیرە تویەنیم بویشیم کوردەیلیش لەی رویەو هویچ وەختیگ لەلایان سەخت نیەو توانای خاس و باوەتی دیرن ئەرا هویرەوکردن لە باوەتەگەو دەس وەپیکردن گامەیل یەکەمیان وەرەو جموجویل یەکگرتگی لە زووان یا هامیتەکردن شیوەزووانەیل و هەوڵداین وەرەو زووانیگ ئستاندارد ك گشت کوردەیل بتویەنن لەئایندە لەگشت شوونیگ بارنەی کار.

دەور پیاو لەخەبات ژن

حمیرا موشیر

لەباوەت شیوەی ناسین یەکسانی رەگەزی و هەق ژنەیل وەرەسمی، لەئاست ناودەوڵەتی دەنگەو داگە. ئاما نجەیل بەرنامەی پیشکەفتگ کومەڵایەتی لەی سەردەمە، هوکار گەشەکردن و فراوانبوین ئەو فکرەسەو کلیل پیشکەفتگ کومەڵایەتیە، وەلی وەل ئەوەیشا باوەتیگ ك باس لەلی کریاوید،

باس هەوەجەو گرنگی بەشداری پیاوەیل و هانداین ئەوان ئەرا بەشداری لەخەبات رەگەز وەرانوەرە، ك ئیسە ئاڵشتکاری لە چەمك و مەزەنەکردن لەوتار کومەڵایەتی پەرە سەندگەو پەیوەندی ناونی ژن و پیاو یەکیگە لەباوەتەیل فرە گرنگ ناسین و ئاشکراکردن نایەکسانیەیل، وەتایبەت ئەو نایەکسانیە ك بوودە هوکار دروسبوین و گەشەسەندن وەبە نەییبوین(عەبدایەتی)ژن. وەل ئەویشا کارکردن وەل پیاوەیل و بەشداریکردن وەپیان لەباوەتەیل پەیوەندیدار وە هەق و تواناکاری ژنەیل بوودە هوکار دروسبوین شك و گومان.لەیرە باس ئەوە تیەریمەنە ناو ك پیاوەیل تا چ قوناغیگ تویەنن لەوەر خاتر وەدەسهاوردن هەق ژنەیل و یەکسانی رەگەزی هەوڵ و تەقلا بیەن؟ یەکسانی رەگەزی باوەت ئاسوودەیگ نیە، بەڵکم کوڵەوکریاگ ری دویرو دریژ ئاڵشتکاریە لەپەیوەندی رەگەزی، ئاڵشتکارییگ ك پیکهاتگە لە یەکسانکردن و هەڵسووکەفت دادگەرانەو دیموکراسیەت بوین زیاتر لەپەیوەندیەیلەو کەمەوکردن یا نەهیشتن چەوسیاننەوەی باوگ سالاریانە. ئی باوەتیشە وەل باوەت ئاڵشتبوین پیاوەیلا پەیوەندی دروس ئەکا، وەلی چوین وەپی برەسیم؟
ریکخریاگ بریتانی(ئۆکسفاو)ئسپات ئەوە ئەکا ك رویوەروی بوینەوەیگ لە کارکردن وەل پیاوەیلا هەس، ئمجا هاوکاری وەل پیاوەیلا بوودە هوکار دویرەوبوین لەکار سەرەکی ك ئازادی ژنەیلە، یا هەوڵ پیاوەیل ئەرا هامیتەکردن ئەو چالاکیەیلە ك ئەنجام دریەیڎ لەوەر خاتر بەرژەوەندی خوەیان. ئی باوەتە بوودە هوکار لەناوچگن ئمتیازیگ ك لەراسی توانایی ژنەیل هاتیەسە وجوود و بوودە هوکار نیگەرانی ك ماوەی دەسمەیەتیەیل کەمەو ئەکا. وەهەمان شیوە ك لەباوەتیگ بلاوکریاگ ریکخریاگ(بریج)راسی ئەو باوەتە خەیڎەروی ك رویوەروی بوینەوەی بریگ لەژنەیل لەوەرانوەر بەشداریکردن پیاوەیل لەکار ئەرا یەکسانی رەگەزی و گەشەسەندن کومەڵایەتی دروس بوود.لەیرە ئاشکرای ئەوە کەیم ك پیاوەیل نەك تەنیا بەشیگن لەکیشە، بەڵکم لە ریگەچارە بوودە هوکار دروسبوین بریگ داناین یا ئبداع تازە ئەرا هاوکاری لەکار وخەبات.بریگ لەی ئبداعیشە لەلایەن پیاوەیلەو تیەیڎە وجوود.دویای ئەوەیش ئەگەر بتوایم ئەزموون چالاکیەیل ئەنجامدریاگ ئەرا هەق ژنەیل بخەیمنەروی، ئەوە بەشداریکردن پیاوەیل لەچالاکی ئەرا یەکسانی رەگەزی فکرەی خاسیگە، وەلی ساڵەیل گرنگ و دیاریکریاگیگ توایڎ

هەم ئەرا بەراوردکردن ئەنجامەیل هەم ئەرا لەیەکەوداین زیاتر لەباوەت کاریگەری خاس و خراو بەشداری پیاوەیل لەبان هەق ژنەیل لە کومەڵگا.

دەور پیاو لەخەبات ژن

حمیرا موشیر

لەباوەت شیوەی ناسین یەکسانی رەگەزی و هەق ژنەیل وەرەسمی، لەئاست ناودەوڵەتی دەنگەو داگە. ئامانجەیل بەرنامەی پیشکەفتگ کومەڵایەتی لەی سەردەمە، هوکار گەشەکردن و فراوانبوین ئەو فکرەسەو کلیل پیشکەفتگ کومەڵایەتیە، وەلی وەل ئەوەیشا باوەتیگ ك باس لەلی کریاوید، باس هەوەجەو گرنگی بەشداری پیاوەیل و هانداین ئەوان ئەرا بەشداری لەخەبات رەگەز وەرانوەرە، ك ئیسە ئاڵشتکاری لە چەمك و مەزەنەکردن لەوتار کومەڵایەتی پەرە سەندگەو پەیوەندی ناونی ژن و پیاو یەکیگە لەباوەتەیل فرە گرنگ ناسین و ئاشکراکردن نایەکسانیەیل، وەتایبەت ئەو نایەکسانیە ك بوودە هوکار دروسبوین و گەشەسەندن وەبەنەییبوین(عەبدایە تی)ژن. وەل ئەویشا کارکردن وەل پیاوەیل و بەشداریکردن وەپیان لەباوەتەیل پەیوەندیدار وە هەق و تواناکاری ژنەیل بوودە هوکار دروسبوین شك و گومان.لەیرە باس ئەوە تیەریمەنە ناو ك پیاوەیل تا چ قوناغیگ تویەنن لەوەر خاتر وەدەسهاوردن هەق ژنەیل و یەکسانی رەگەزی هەوڵ و تەقلا بیەن؟ یەکسانی رەگەزی باوەت ئاسوودەیگ نیە، بەڵکم کوڵەوکریاگ ری دویرو دریژ ئاڵشتکاریە لەپەیوەندی رەگەزی، ئاڵشتکارییگ ك پیکهاتگە لە یەکسانکردن و هەڵسووکەفت دادگەرانەو دیموکراسیەت بوین زیاتر لەپەیوەندیەیلەو کەمەوکردن یا نەهیشتن چەوسیاننەوەی باوگ سالاریانە. ئی باوەتیشە وەل باوەت ئاڵشتبوین پیاوەیلا پەیوەندی دروس ئەکا، وەلی چوین وەپی برەسیم؟ریکخریاگ بریتانی(ئۆکسفاو)ئسپات ئەوە ئەکا ك رویوەروی بوینەوەیگ لە کارکردن وەل پیاوەیلا هەس، ئمجا هاوکاری وەل پیاوەیلا بوودە هوکار دویرەوبوین لەکار سەرەکی ك ئازادی ژنەیلە، یا هەوڵ پیاوەیل ئەرا هامیتەکردن ئەو چالاکیەیلە ك ئەنجام دریەیڎ لەوەر خاتر بەرژەوەندی خوەیان. ئی باوەتە بوودە هوکار لەناوچگن ئمتیازیگ ك لەراسی توانایی ژنەیل هاتیەسە وجوود و بوودە هوکار نیگەرانی ك ماوەی دەسمەیەتیەیل کەمەو ئەکا. وەهەمان شیوە ك لەباوەتیگ بلاوکریاگ ریکخریاگ(بریج)راسی ئەو باوەتە خەیڎەروی ك رویوەروی بوینەوەی بریگ لەژنەیل لەوەرانوەر بەشداریکردن پیاوەیل لەکار ئەرا یەکسانی رەگەزی و گەشەسەندن کومەڵایەتی دروس بوود.لەیرە ئاشکرای ئەوە کەیم ك پیاوەیل نەك تەنیا بەشیگن لەکیشە، بەڵکم لە ریگەچارە بوودە هوکار دروسبوین بریگ داناین یا ئبداع تازە ئەرا هاوکاری لەکار وخەبات.بریگ لەی ئبداعیشە لەلایەن پیاوەیلەو تیەیڎە وجوود.دویای ئەوەیش ئەگەر بتوایم ئەزموون چالاکیەیل ئەنجامدریاگ ئەرا هەق ژنەیل بخەیمنەروی، ئەوە بەشداریکردن پیاوەیل لەچالاکی ئەرا یەکسانی رەگەزی فکرەی خاسیگە، وەلی ساڵەیل گرنگ و دیاریکریاگیگ توایڎ هەم ئەرا بەراوردکردن ئەنجامەیل هەم ئەرا لەیەکەوداین زیاتر لەباوەت کاریگەری خاس و خراو بەشداری پیاوەیل لەبان هەق ژنەیل لە کومەڵگا.

ژن کـــــــــورد

ژن کـــــــــورد

و هەوڵ و تەقـلا ئەرا دەسکەفتـن هەقەیلی

گوڵ سوو

جویر ئەوەك ئاشكراو دیارە، وەگوورەی ئامار ناودەوڵەتی دەرکەفتگە ك نسبەی ژنەیل پیك هاتگە لە نیمەی مەردم بان گووشەی زەوی و شایەت زیاتریش. ئنجا ژن لەوڵاتەیل پیشکەفتگ لەبان بنەمای یەکسانی تویەنست هەقەیل سیاسی و ئابووری و کوومەڵایەتی خوەی باریگە دەس لە ئاکام پەرەسەندن فکر و رووشنهویری ئەو کومەڵگایەیلە ك لەتی ژیەن، وەلی هیمان ژن وڵاتەیل دویاکەفتگ تەنیا ئەرا خزمەتکردن پیاگ و دەفر شووردن و ئمایەتکردن منالْ تیەریەیگە کار بیجگە ئەوەك جەور و ستەم فرەیگیش دوینیگ و سزای داب ونەریت کویەن ها لەبانی.

لەی سەردەمە ئەوەك ئاشكراو دیارە دەنگەیل فرەیگ بەرزەو بوی و قەڵەم رووشنهویرەیلیش هەمیشە خەریك وەرگیریکردنە لە هەق ژنەیل و هەمیشە مەسەلەی ژن لەتاوتویکردن و قانوون و بڕیار و هویرورای وەرفراوان و جیاواز خریەیگە وەرباس و شیەوکردن، وەلی وەل ئەوەیشا لەزوورم وڵاتەیل خوەرهەڵات و دویاکەفتگ جویر خواستیگ بیجگە ئەو هەمگە هەوڵ و تەقلا هیمان بەرەگەی دیار نیەو ئامانجەیلیان وەتەواوی جویر وڵاتەیل خوەرئاواو پیشکەفتگ ناتەسە دی.

دیارە مەردمان فرەیگیش باوەر دیرن وە ئەوەك هەق ژنەیل لە کومەڵگا بایەسە دیاری بکریەیگ و حاشا لەدەسنیشانکردن پلەو پایەو دەرکەفتن ژن لەگشت مەیدانەیل نەکریەیگ ، چوینکە وە هویر و باوەر ئەو مەردمەیلە، ژنیش وە هەمان شیوە یەکسانە وەل پیاوەیلا لەهەقەیل و شایستەی جیوازیکردن نیە لەڕوی هەقەیل ئنسانیەو.

بەشداریکردن لە کاروبار وڵات لەچوارچیوەو مەرز قانوونی و شەرعی و بەشداریکردن لە بنیاتنایین کومەڵگایش تەنیا هەر لەبان پیاو نیە، بەڵکوو جویر هەق و ئەرکیشە لەبان ژنەیلیش ك بەشدار بوون لە خزمەت و خود دەرخستن و دەسمیەتداین لەوەر خاتر بنیاتنایین وڵات و کومەڵگای خاس و پەسەن.

وەل ئەوەیشا شارەزایەیل کووکن لەبان ئەوەك پەیوەندی ناونی ژن و پیاو لە کومەڵگاو لەناو خیزان، خوەی لە بنەمای تەواوکردن نەخش یا دەور هەردوگ رەگەز دوینیگەو، گشت ئەیانەیش لەڕوی شەرعیشەو باس لەلی کریاگە، وەلی دوینید لەوڵاتەیل دویاکەفتگ زیاتر هەق وە پیاو دریەیگ و ناهەقی فرەیگ کریەیگەدی لەلایەن وەرگرتن و داین هەق وە ژنەیل کومەڵگا. ئنجا لە دەستووریش شەرعیەت پاوەجییگ وە ژنەیل دریاگە ئەرا مەشقکردن ژیانیان و هەر لەوەر ئەوەیش دوینید بڕیگ لە وڵاتەیل دیموکراسی کەفتنەخەم نەهیشتن تون و تیژی و یەکسانی و گرنگیداین وەژن لەمەیدان سیاسی و بەشداریکردن لە هەڵوژاردنەیل و رەسین وە پلەو پایەو کاراکردن هەقەیلی وەبی کەم و کوری، چوینکە دەستوور خاسترین قانوون دەوڵەتەیلە ئەرا زەمانەتکردن گشت هەقەیل هاووڵاتی وە ژن و پیاوەیل ئەگەر بایگ و پابەند بوون وەپیەو، وەتایبەت دەستوور دیموکراسی ئەگەر وە تەواوی پەیڕەو بکریەیگ نەبایەد ژنەیل بیبەش بوون لە ئەرك و هەقەیلیان.

مەبەس باسەگەمان لەیرە لەباوەت بەشداری و هەقەیل ژن کوردە، ك تا چەنیگ تویەنستنە بڕەسنە هەقەیل خوەیان؟ بیگومان ئی مەسەلە هەوڵ و تەقلای بی وچان و بەشداری رووشنهویری و ریکخریاگەیل مەدەنی تایبەت وە ژنەیل و لایەنەیل پەیوەندیدار جویر وزارەت کاروبار ژنەیل تواێد تا ژن کورد بڕەسێدە ئاست ژنەیل وڵاتەیل تر پیشکەفتگ، ك هەرچەنی لەی لایەنەو دەرهەق وە ژنەیل کوردستان گام خاسیگ نریاگەو جموجویل فرەیگ کریەیگەدی و نسبەی وەرچەویگیش لەپەرلەمان و پۆستەیل جیاجیای حکوومەت ژن بیبەش نەکردگەو چ لەمەیدان سیاسی چ مەدەنی ژنەیل بەشدارن، وەلی وەل ئەوەیشا دیارە هیمان ژن کورد چەوڕی هەوڵ وتەقلای زیاترە ئەرا دابینکردن گشت هەقەیلی.

مەبەس باسەگەمان لەیرە لەباوەت بەشداری و هەقەیل ژن کوردە، ك تا چەنیگ تویەنستنە بڕەسنە هەقەیل خوەیان؟ بیگومان ئی مەسەلە هەوڵ و تەقلای بی وچان و بەشداری رووشنهویری و ریکخریاگەیل مەدەنی تایبەت وە ژنەیل و لایەنەیل پەیوەندیدار جویر وزارەت کاروبار ژنەیل تواێد تا ژن کورد بڕەسێدە ئاست ژنەیل وڵاتەیل تر پیشکەفتگ

کی برایم پاشا حالی بکەید؟!

ماجد سوێرەمەیری

لە سەرەتا داوای وەخشین کەم ك لەی گووشەیشە واز لە باوەتەیل سیاسی نەهاوردیمنە و ناچاریمن باس لە بەدبەختی کورد فەیلی بکەیم، وەلی نەوەك ئەو باوەتەیل سیاسیە ك یەکڕاس دیاردەیگ یا کێشەیگ سیاسی باس کەن.

بەڵی کێشەی کورد فەیلی لە شوونیگ و لە بڕگەیگ زەمەنی نەگونجیای گیر کردیە، ك بۆیەسە بازاڕیگ گەرم ئەرا چەن لایەنیگ ، زوورمیان پەیوەندی وەپیەو نەیرن، وەلی لەوەر بەرژەوەندیەیل سیاسی خوەیان وەرەو ئاقارەیلیگ بەنەی ك وە نەف خوەیان بوود، بی ئەوەگ هویر لەو زەرەدەیلە بکەن ك تویش ئی چین ستەمدیدەی کوردە تیەید.. چوینکە بڕیگ لایەن، لەلی توان واز لە کوردیاتی خوەی بارید، و لە برایل و کەس و کار باوان خوەی واز بارید، و بوودە تاکە ماڵیگ لە دەیشتەی سیاسەت بی ڕەحم، و بڕیگ تر توان لە ناو گیژاوەی دینی و مەزەوی بتاوننەوەی، و نەیلن بوودە قویلایی و بوعد دیارییگ نەتەوەی کورد لە ناو جەرگەی بەغدای پایتەخت و دەوروەری..

لە هەمان وەخت برایەیل کوردیشی تا ئیسە وەگوورەی خواست نەتویەنستنە پشت ئی چینە بگرن تا بتویەنی دوبارە هەڵسیدە پا و دەوران خوەی برانید ئەرا خزمەتکردن مللەت خوەیان ك مڵلەت کوردە و قەت واز لەلی نەهاوردنە. زیاتر لەسەری نیەچیمن وجاریگ تر پەنا بەیمنە ئەو وەسەر هات و قسەیل پڕ مەعنا و پڕ حکمەتە ك لە باوگ وباپیرەیلمانەو ئەرامان مەنیەسەو، یەیشە نموونەیگ لەو وەسەرهاتەیلە ك فرە قسەکردن نیەتواید:

لەساڵەیل حوکم عوسمانی، و لە یەکیگ لە شارەیل کوردەواری لای خوەمان، بیوەژنیگ یەتیمبار کوڕیگ بەدرەفتار داشت، ڕووژانە داوای خەرجی فرەیگ لەلی کردیاد، وەنە هەزار نەفات وەپی کەید.

لەو شارە حوکمدار عوسمانی ناوی برایم پاشا بوی و فرە وە دڵرەقی و زاڵمی ناو دەرکردوید.. بیوەژنەگەیش هەرەشەی ئەوە دیادە کوڕەگەی ك لەلای پاشا شکاتی کەید.. تا ڕووژیگ لە ڕووژان هەرەشەگەی جیوەجیکرد، و برایم پاشا جەڵادەگەی چڕی و فەرمان داپی ك وەل ئی پیرەژنە بچوود کوڕە بی ئەدەب و بی ئتبارەگەی بگرید و تەپ وتووپ خاسیگی بکەید و قەوڵ ئەوە لەلی بسینید ك جاریگ تر دایگی تویرە نەکەید!

وەختی بیوەژن وەل کابرای جەلادەو کەفتە ڕێ، سووز دایگانەی هاتە جووش نەوەگ وە دەس ئی جەلادەو چشتی وەسەری باید، لە دڵ خوەیەو ڕای خوەی گوێران؛ لەی ئانە وەختی چویدە ناو ئی هویرەو لە ناکاوا جەلادەگە خوریە لی : کوڕەگەد هاکوو، ژنەگەیش لە پڕویکا چوی و یەکڕاس کلك ئەرا جایلیگ لە ناوجادە درا کرد و وت: ئا ئەیەسە, هیمان قسەگە لە دەم پیرەژن وەتەواوەتی دەرنەچوی، کابرای جەلاد جوور پەڵنگ پەڵتاف کوتا ونیشتە بان سینەی جایل بیچارە و ئەوەنە دالی ك دنیا لەوەر چەوی تاریکەو کرد و وتەپی: هەی خوێری.. ئەرا نیەچید کاریگ ئەرا خوەد پەیا بکەید و نان خوەد و دایگە پیرەگەد بدرارید؟.. لەوە خاستر نیە زوور باریدە بان ئی پیرەژن بیچارە؟

جایلەگەیش هەزار قەسەم وقورعان خوارد ك ئی ژنە دایگی نیە، و دایگی یە چەنای چەن ساڵە ئەمر خودا کردیە..!

پیرەژنیش وەختی دی چەوە سەر ئی کوڕە هات، زیاتر ترس نیشتە دڵی و وەردەوامی دا درووەگەی و وتە جایڵەگە: تو هیمان ڕوی سەختی وەڵا کەید و ئویشید تو دایگم نید؟!

کابرای جەلادیش زیاتر تویرە بوی و قەیری تر دالی و وتە ژنەگە: ئەوە من دی تەوبە دامەسە کوڕەگەد و ئیسەیش ئویشمە پی بیلا وە کۆوڵ هەڵدبگرید و ئەرا ماڵ بووەیدەدەو، ئەگەریش وە قسەد نەکرد، بەو دوبارە خەوردارم بکە، منیش کار خوەم وەلیا زانم چەس.. کوڕ جایلیش ناچار بوی پیرەژن سوار مل خوەی کرد.. لە ڕێ، برای ئەو کوڕە دا لایانا و وەختی نوورست براگەی پیرەژنیگ وەبان ملی هەڵگردیە، سەری سوڕ مەن و لە براگەی پرسی: برا تو خودا بویشە پیم ئی ژنە کیە؟ ئەویش وت: یە دایگمانە؟!

براگەیشی وت: مەگەر دایگمان وەرجلە چەن ساڵیگ ئەمر خودا نەکرد و وەدەس خوەمان نایمنەی ژیر خاك؟ من لەی کارە حالی نیم، تو خودا تو حالییم بکە؟ کوڕە جایڵەگەیش وت: وەخودا من زانم تو چە ئویشید و خاس لە مەسەلەگە حالییم؛ وەلی وەمن مەویش، کوڕ توام بچوود برایم پاشا حالی بکەید!!

ڕێوار

م پیر خێڵ خاڵم
لە خێڵ خانەێ خێاڵم
م گوردەێ هووز گەوراێ دڵ برشیاێ وەهارم.
م هامەهویر ئاگر
هامە تەمەێ ئاسمان
هامە موودەێ شەوەکیان
هامە منەی مردن و لەێنوو لەخەو هەڵسیان.

SHAFAAQ NEWS

www.shafaaq.com/sh2